Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Markéta Ročková

STAROBYLÁ ZDRÁVOHOJITEDLNÁ STUDÁNKA VOJTĚCHA VÁCLAVA ČAPKA

Edice a komentář

Vojtěch Václav Čapek's Starobylá zdrávohojitedlná studánka
Edition and commentary

Magisterská diplomová práce

Česká filologie – Historie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci 18. 4. 2017

Děkuji paní Mgr. Janě Kolářové, Ph.D., za vedení této práce, pomoc s překlady z latiny a zejména za vstřícný a osobní přístup. Velký dík za podporu a trpělivost patří také celé mojí rodině.

OBSAH

Úvod 5

Starobylá zdrávohojitedlná studánka 9

Ediční poznámka 85

Komentáře a vysvětlivky 99

1 Barokní pouť v Čechách 130

1.1 Vývoj poutnictví v českých zemích 130

1.2 Poutní místa, na něž směřovali poutníci z českých zemí 131

1.3 Barokní poutnictví jako mnohovrstevnatý jev 134

2 Literatura poutních míst 138

2.1 Charakter literatury spjaté s poutními místy 138

2.2 Poutní balneologie 139

2.2.1 Od poutní literatury k literatuře naukové 142

2.3 Struktura literatury o poutních místech 145

3 Starobylá zdrávohojitedlná studánka 146

3.1 Vojtěch Václav Čapek a texty o studánce na Vraclavi 146

3.2 Starobylá zdrávohojitedlná studánka 148

3.2.1 Reprezentace lázeňské krajiny 148

3.2.2 Seznam uzdravených 152

3.2.3 Modlitby a duchovní písně 155

Závěr 159

Anotace 163

Seznam literatury 165

Seznam použitých pramenů 174

Seznam obrázků 177

ÚVOD

Díla širokého okruhu literární produkce *Erbauungsliteratur,* tj. nábožensky vzdělavatelné literatury, povětšinou nedosahují srovnatelné estetické úrovně jako díla „vysoké“ literatury, zaujímají ovšem důležité místo v raně novověkém žánrovém systému. Součástí této skupiny literárních děl jsou kromě prozaických rozjímání, modlitebních knížek či části písňové a legendistické tvorby například také díla spjatá s náboženskými poutěmi, která představují v našem prostředí badatelsky dosud nepříliš zpracovanou část barokní literatury. (Bočková 2009, s. 215; Malura 2001, s. 23) V rámci bohaté a rozmanité produkce poutní literatury je možno vymezit speciální typ textů pojednávajících o léčivých studánkách a pramenech označovaných jako poutní balneologie (Lunga 1999, s. 207) Typickým představitelem této slovesné tvorby je text nazvaný *Starobylá zdrávohojitedlná studánka*.

Cílem diplomové práce je zpřístupnit čtenářům dílo *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* v podobě moderní edice. Autorem textu byl vysokomýtský radní Vojtěch Václav Čapek, dílo bylo vydáno v roce 1731 v Litomyšli jako druhá, upravená verze vydání z roku 1722 téhož autora a pojednává o poutním místě na Vraclavi nedaleko Vysokého Mýta. Právě sem začali od druhé poloviny 17. století proudit poutníci z blízkého okolí, aby vyhledali pomoc zdejší léčivé studánky, jež byla zasvěcena sv. Mikuláši. V roce 1711 byly u již věhlasného pramene vybudovány lázně a Čapkův spis vznikl za účelem jejich propagace.

Stěžejní částí této práce je předkládaný edičně upravený text díla *Starobylá zdrávohojitedlná studánka*. Cílem edice je přepsat text do novočeského pravopisného systému a zároveň zachovat zvukovou podobu jazyka díla a jeho tvaroslovné zvláštnosti. Ediční zásady, jež jsou v této edici uplatňovány, budou shrnuty v *Ediční poznámce*. Při jejich stanovování jsme primárně vycházeli z teoretických studií Jiřího Daňhelky (1985, s. 285–301), Josefa Vintra (1998, s. 341–346) a poznatků Marie Janečkové (2009) o jazyku českého baroka, přihlíželi jsme rovněž k praxi edic raně novověkých textů z nedávné doby – především Jiřího Justa (2011), Jana Malury a Pavla Koska (1999, 2001), Jany Ratajové a Lucie Storchové (2008). V *Komentářích a vysvětlivkách* budou upřesněny dobové reálie nebo například identita uváděných osob.

V teoretické části práce bude v kapitole *Barokní pouť v Čechách* obecně pojednáno o poutích a poutnictví – nejprve bude ve stručnosti nastíněn vývoj tohoto fenoménu na našem území od středověku do raného novověku, dále se zaměříme na nejvýznamnější poutní místa, jež barokní člověk z českých zemí navštěvoval. Upozorníme také na některé aspekty barokní pouti – barokní pouť bude představena jako jev spjatý se snahami církve o budování katolické identity české společnosti po Bílé hoře, ale zároveň jako svébytný fenomén vyvěrající z hlubších duchovních potřeb tehdejších lidí. Představíme si také, jaké další významy měla pouť pro barokního člověka a jaký byl ekonomický aspekt poutí.

V kapitole nazvané *Literatura poutních míst* se soustředíme na žánrová a funkční specifika literární produkce spojené s poutními místy. Dále se budeme zabývat díly pojednávajícími o speciálním typu poutního místa – o léčivých pramenech a studánkách v regionu východních Čech. Zmíníme se o některých dílech poutní balneologie a zaměříme se rovněž na rysy, které ji přibližují literatuře naukové. Pojednáme též o struktuře poutních knih a děl poutní balneologie.

Ve třetí kapitole bude představeno dílo *Starobylá zdrávohojitedlná studánka*, zaměříme se na osobnost Vojtěcha Václava Čapka a vydání jeho díla o svatomikulášských lázních. Cílem literární produkce poutní balneologie byla propagace daného poutního místa, jejíž součástí bylo kromě vylíčení historie místa a seznamů uzdravených také zobrazení lázeňské krajiny, proto se na způsoby její reprezentace v díle zaměříme. Dále pojednáme o seznamu uzdravených, který se v textu díla objevuje ve shodě s dobovými zvyklostmi poutní literatury. Seznamy vyléčených mají blízko k žánru tzv. Mirackelbücher, a jejich zařazení do celku poutní knihy je tedy projevem žánrové hybridizace, stejně jako připojení modliteb, litanií a duchovních písní v závěru tisku. Tato část tvoří nezanedbatelnou složku *Starobylé zdrávohojitedlné studánky*, pozornost upřeme zejména k žánrové specifikaci písní o svatém Mikuláši a Panně Marii Knížovské, jež jsou v díle obsaženy.

V teoretické části práce jsme vycházeli z literatury věnující se problematice poutí a poutnictví na našem území – za všechny jmenujme dílo Howarda Louthana (2011), jež pojednává o poutnictví v kontextu rekatolizačních snah církve, a studie Jana Royta (1992, 1997). Barokní poutí se na příkladu vybraných děl literatury spjaté s poutními místy zabýval Zdeněk Kalista v souboru studií *Česká barokní pouť* (2001). Poutní literatuře jakožto části nábožensky vzdělavatelné literatury

se v monografii *Knihy nábožné a prosté* věnuje Hana Bočková (2009), stejně jako Jan Malura (2001) v úvodu k edici *Hory Olivetské* Matěje Tannera. Jan Malura (2010) se zabýval ve studii *Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století* rovněž problematikou žánrového vymezení poutní literatury – zařazování více do sebe neintegrovaných žánrů v rámci celku poutní knihy, jež je pro tuto produkci typické, označuje termínem žánrová hybridizace. Tiskům reprezentujícím poutní balneologii východních Čech a jejich specifikům se věnoval obecně Radek Lunga (1999), na reprezentaci lázeňské krajiny v těchto dílech se zaměřoval Jakub Ivánek (2012). Ani poutní místo na Vraclavi a text *Starobylé zdrávohojitedlné studánky* konkrétně neušel pozornosti badatelů. Z mnoha aspektů na poutní místo, jeho historii a vývoj nahlíželi badatelé, například Jan Royt (2002) či Věra Sekotová (2002), ve sborníku *Vraclav – genius jednoho místa* vydaném na základě sympozia konaného pod záštitou Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě roku 2001. Barokními tisky, jež se vztahovaly ke svatomikulášské studánce, se zabýval Martin Svatoš (2002) v příspěvku *Čest a sláva vysokomejtská*.

V závěru se pokusíme zhodnotit význam díla *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* a jeho moderní edice pro současného čtenáře. Dále shrneme poznatky ze závěrečné studie věnující se barokní pouti v Čechách, charakteristice literatury spjaté s náboženskými poutěmi a některým aspektům textu *Starobylé zdrávohojitedlné studánky*.

Obr. 1. Sv. Mikuláš, biskup myrenský, patron lázní na Vraclavi.

[3r] **STAROBYLÁ ZDRÁVOHOJITEDLNÁ STUDÁNKA,**

nyní lázeň
svatého Mikuláše
blíž vsi Vraclavě na gruntech královského věnného města
Vysokého Mejta
se vynacházející,
jejížto starobylost, přileżitost, zdravohojitedlné *mineralia*, oučinky
a uživání v krátkosti jest sepsal
Vojtěch Václav Čapek,
měštěnin a spoluradní.
K tomu p[ř]idano[1]
O uzdravení nemocných, modlitby a písně k témuž svatému Mikulaši,
kdežto se pout z plnomocnýma odpustky koná tu neděli před Svatým
Duchem.

Editio Secunda[2]
CUM LICENTIA SUPERIORUM
Vytištěno v Litomyšli 1731

[3v] *Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae. Apocalypsis 21, versus 6.*

Já žížnicímu dam ze studnice vody života. *Apocalypsis 21, versus 6.*

Dominus Deus noster nos in bonam regionem deduxit, in regionem, ubi rivi aquae & fontes sunt. Deuteronomii 8, versus 7.

Pán Bůh náš do dobré krajiny nás uvedl, do krajiny, kde potoky, vody a studnice jsou. *Deuteronomii 8, versus 7.*

[4r] *APPROBATIO*

***P**raemissam Fontis S. Nicolai Descriptionem perlegi, quam, cum contra fidem orthodoxam aut bonos mores nihil contineat, una cum litaniis, orationibus & cantilenis de eodem Sancto Nicolao imprimi posse censeo. Pragae in Residentia Archiepiscopali. Die 3. Augusti. Anno 1721.*[3]

[1]] pridano

[2] Překl. *druhé vydání*.

[3] Překl. *schválení (Imprimatur)*

Joannes Frik

Assessor & Vicecancellarius

Conceditur facultas imprimendi.

FRANCISCUS ANTONIUS LANGER, Cancellarius pro Reverendissimo & Illustrissimo Domino Vicario in Spiritualibus Generali & Officiali

[4v] *PROTESTATIO AUTHORIS*

O*mnia & singula, quae hic leguntur judicio magnae Matris Ecclesiae humillimè subjicio, salvo etiam sanctissimi domini nostri Urbani Papae VIII. decreto, nullumque aliud profiteor hisce scriptis pondus inesse, quam narrationis simplicis & humanae historiae.*[4]

[5r] **Předmluva k laskavému čtenáři**

Nepochybuji, že jest lázeň svatého Mikuláše skrze t[y][5] ponejprv v letu 1722 na světlo vydané svatomikulášské knížky již mnohým v povědomost vešla.

Poněvadž ale žádného více takového českého *exempla*ře před rukami nejní a již všechny dílem rozdané, dílem rozprodané jsou.

Pročež na žádost mnohých neobtížil sem sobě tu ponejprv vytištěnou svatomikulášskou knížku bedlivě přehlídnouti, a co by tak v ní napravení, opuštění neb přidá[5v]ní přislušelo, považiti, nový *exempla* uzdravených a jiné všeliké *particularia per appendicem*[6] přidati, od omylů impressorských očistiti a pak s povolením duchovní vrchnosti k rozmnožení cti a chvály Boží, k počestnosti svatého Mikuláše, k zalibení a užitku blížního podruhý na náklad záduší svatého Mikuláše takovou knížku přetlačiti dáti, jsouce té náděje, že tak jako já z dobrým miněním a oumyslem tudy bližnímu posloužiti, tuto špatnou práci jsem vykonal bez

---

Předložené Popsání studánky svatého Mikuláše jsem přečetl, a jelikož neobsahuje nic proti pravé víře či dobrým mravům, soudím, že může být vytištěno spolu s litaniemi, řečmi i písněmi o svatém Mikuláši.

V Praze v arcibiskupské rezidenci, 3. srpna 1721.

[4] Překl. *Všechny i jednotlivé věci, jež se zde čtou, poníženě podstupuji (poddávám) soudu velké matky Církve, také pro blaho nejsvětějšího pána našeho, papeže Urbana VIII. zasvěcuji a prohlašuji, že toto vypsání nemá žádný jiný význam, než vylíčení prostého lidského vyprávění (vyprávění prosté lidské historie).*

[5]] te

[6] Překl. *jednotlivé případy jako přívažek.*

ouplatku, také bez *Zoila* uštipkův laskavý čtenář tuto knížku čísti bude a ji z vděčnosti ode mě přijme.

[6r] Kapitola první

O místě a starobylosti zdravohojitedlné studánky svatého Mikuláše

Místo, kdežto zdravohojitedlná studánka, živý ze země se přejštící čistý jako křištál vody pramen jest, nachází se v kraji chrudimském na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta, půl míle odtud, blíž vesnice Vraclavě, před dávnými lety města Vratislavě jménované, i také pod tim jménem Vratislav od slavné paměti císaře a krále českého Ferdynanda Třetího témuž městu postoupené, mezi dvouma porostlými kopci, v jednom krasném a veselém oudolí[7], na kterémžto jednom po pravý stráně k Vraclavi léžícím kopci před lety [6v] dle české kroniky Václava Hájka hrad a stammhaus českých pánův *Mutina* Veršovcův býval, od kteréhožto hradu až podnes *rudera*[8] a znamení se spatřují. Ten čerstvý a silný pramen vody svatomikulášské nikdy se neumenšuje, nýbrž vždy hojnost vody vydává.

Kdy a od kterého času ta zdravohojitedlná studánka svatému Mikuláši připsaná a od koho to svaté jméno dostala, vyšetřiti se nemůže, ačkoliv již dosti pilně to *examinir*ováno bylo, nýbrž tak, jak ze zprávy hodnověrných lidí a pánův věkem sešlých vysokomejtských měšťanův vyrozuměti jest, a to jménovitě z urozeného pána Jindřicha Karla Fabriciusa z Leonberku, Jeho Milosti císaře pána rychtáře 67 lét počítajícího. Z slovutného pana Jířiho Františka Brideliusa, spolurádního a s*indicu*sa, 75 let majícího. Též z slo[7r]vutného pana Jířiho Sciurusa, spolurádního, 80 let stáří, a jiných mnohých hodnověrných starých měšťanův, tí všichni jedno svornou, neomylnou a dokonalou zprávu vydávají, že jích rodičův předkové tu studánku svatého Mikuláše nazývali, lidé tam chodívali, sebe obmyvali, a tak zdraví nabývali.

Nad to vejše jsouce v létu 1704 od magistrátu vysokomejtského skrze *deputiro*vané z prostředku rady dvě osoby, totiž: pana Jana staršího Kociána, pana

[7]] Audoly. Možno přepsat též „oudoli“ od mask. *oudol*. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo údolí.)

[8] Překl. *kamenné pozůstatky*.

Jana Navrátila a urozeného pana Jana Kryštofa Fabriciusa z Leonberku, velkého věku obyvatele vraclavští, jménovitě: Václav Dostál, 95 let, a Tomáš Klíčka, přes 80 let stáří, *in puncto originis*[9] studánky svatého Mikuláše *examinir*ování *ad quaestionem & articulos*[10] proč, odkud a jak dávno ta [7v] studánka svatého Mikuláše se jménuje a kdo se tam nejprve uzdravil, oba stejně toto svědectví a zprávu vydali *in formalibus*[11]:

Kdy a kterého času ta studánka svatého Mikuláše to jméno dostala, nepamatuji, nýbrž to pamatuji, že mojí předkové tu studánku tak jménovali, nemocní že tam chodívali a se uzdravovali, jako i to dokonale pamatuji, že Jan Nečesanej, soused z Vysokého Mejta, tam na chromý ruce uzdraven byl. O kteréhožto souseda na ruce uzdravení obšírněj v kapitole osmý se vypisovati bude.

Z kterýchžto všech přednešených hodnověrných zprav a *per traditionem*[12] předkův vydaných svědectví a paměti c*oncludiro*vati[13] a věřiti se musí, že studánka svatého Mikuláše svou starobylostí pamět lidskou převyšuje a již od dávných lét studánka zdravohojitedlná [j]est.

[8r] Kapitola druhá

Kterého času kaplička nad studánkou svatého Mikuláše vystavená a posvěcená jest

Leta 1666 velebený pan Samuel Hataš, děkan vysokomejtský a poslez chrudimský, vidouce Jana Nečesanýho u studánky svatého Mikuláše na chromé ruce docela uzdraveného, kapličku nad pramenem vody svatého Mikuláše z pouhé almůžny vystavěti dal, ta ale v roce 1685 za času velebného pana Václava Raka, děkana mejtskéhо, zase byla přestavená, v kteréžto kapli pod štokem oltáře ta zdravohojitedlná studánka až pod dnes se spatřuje, z nižto voda skrytě po trubách do lázní se vede. Kterážto kaple na ponížené pohledávání magistrátu vysokomejtskéhо při Jeho vysoce osvícené knížetcí Milosti pánu, [8v] pánu Janovi

[9] Překl. *ohledně původu*.

[10] Překl. *zkoušení v otázce a článcích*.

[11] Překl. *formálně*.

[12] Překl. *z ústního podání, z tradice*.

[13] Překl. *uzavřít*.

Frydrychovi, hraběti z Valdštejna, pánu arcibiskupu pražském (titul), skrze vysoce důstojného pana Jana Alexia Čapka, děkana a spoluprobošta staroboleslavského *Regni Boëmiae infulir*ovaného[14] *praela*ta, *patrio*ty a vlastence vysokomejtského, od Jeho vysoce osvícené knížetcí Milosti k tomu *deputiro*vaného, v roce 1688 ke cti svatého Mikuláše, té vody a lázně patrona, posvěcená jest.

Ku kteréžto *benedi*kci[15] přišlo jest s procesím mnoho množství lidu jak z města, tak z okolních vesnic, kdežto po vykonaném posvěcení té nové kaple na[d]dot[č]ený[16] pan probošt spívanou mši svatou *sub infula cum assistentibus*[17] jest *celebriro*val a kalích, též jiné ke mši svaté potřebné *vestimenta*[18] kapli svatého Mikuláše jest daroval.

Na kteroužto slavnost měl jest [9r] kázaní před kaplí v kopci velebný pan Jan Zelinka, děkan města Brandejsa nad Labem, při čemž divná věc všem poslouchačům byla, že slavíček, na jistý ohnutý stromek nad hlavou kazatele se posadíce, přes celý to kázaní velmi pěkně spíval, aniž se hlasu kazatele a velkého zástupu okolo sedícího obával, nýbrž čim víc kazatel hlásal, tim silněj slavíček prospěvoval, byl jest ten smělý ptáček všem poslouchačům k nemalému podivení a nejaké *omen* neb znamení rozmnožení svatomikulašské pobožnosti.

Při té slavnosti všemu lidu obrázky svatého Mikuláše a písníčky k témuž svatému vnově složený, nákladem vejš opačeného pana probošta staroboleslavského vytištěné a z sebou k stavému Mikuláši přivežené se rozdávaly.

Potom pak roku 1692, za času [9v] velebného pana děkana Jana Náhlíka, *eremit*ář[19] pro poustevníka, který by budoucně kapli opatroval, jako i při tom stavení dřevěná vižka, na který nyní zvonice a bící hodiny jsou, vystavená byla, a první poustevník tam bydlel Jíři Rambousek, *tertiarius*[20] řádu svatého Františka

[14] Překl. *ozdobený mitrou*, tj. ustavený do vysokého církevního úřadu (biskupa, opata, probošta apod.).

[15]] *Benedi*kcy. Možno přepsat též „benedikcí" od nom. benedikcí. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo benedikcí.)

[16]] na dotcený

[17] Překl. *pod mitrou s asistencí*.

[18] Překl. *liturgické oděvy*.

[19] Překl. *poustevna*.

[20] Překl. *terciář*, tj. člen tzv. třetího řádu.

z města Litomyšle rodilý. Dolejic pod kaplí spůsobená jest byla jedna lázeň, při ni jeden kotel, na kterým se voda zhřívala.

Že však pobožnost svatého Mikuláše se rozmahala a *concursus* neb schod lidu víc a víc přibýval, nasledovně ta spůsobená jednoduchá lázeň v velkém počtu přicházejícímu lidu nepostačovala, protož byla jest zkasirovaná a o nětco dolej volná o šesti přihradách čistotná lazeň v roce 1711 vystavená.

Do kteréžto jedné každé *celli* neb přihrady po trubách studená vo[10r]da do vany dle libosti jednoho každého stojanem napustiti se může.

Teplá ale voda na třech velkých kotlích ustavičně vohřívaná do lázní se donaší a tam dle jednoho každého libosti ve vanách se *temperiru*je a obvlažuje.

Pod těmi lázněmi vystavený jest v létu 1709 pro panstvo nový hostinský dům, dále na straně hospoda a při ní velká a volná maštal se vynachází.

Potom v létu 1728 z pouhé shromážděné almůžny nad touž kaplí vystaven jest pěkný a kunštovný na novou římskou modu chram Páně ke cti svatého Mikuláše založený. Jehožto gruntovní kámen z velkou slavností při zvuku trub a bubnův též vyborné *musi*ce založil (titul) Jeho Výsost hraběcí Milost, pan Antonin z Bubna, pan na Žamberku a Jelení etc., a vystavěl urozený pan Karel Antonin *Cana*[10v]*valli,* paumister a měštěnin královského Nového Města pražského.

Ostatně nemínime my do lázně svatomikulašské všelikým nádherným *pompos* a *magnific* stavením, rozličnými a podivnými kunsty a wasserkunsty a více pro *recreac*i[21] než zdraví vystavenými lusthauzy a jinými těm podobnými okrásami a raritety panstvo a jiné lidi vábiti a lákati, nýbrž toliko sprostou, však velice zdravohojitedlnou lázeň a vodu svatého Mikuláše představiti, poukázati a vypísovati, dále co tak k dobré *accomoda*ci[22] a pohodlí podle jednoho každého stavu až dosavád chybovalo, to vše na budoucí časy napraveno býti má.

Kdo by pak někam na špacír neb procházku pro ukrácení chvíle vyjíti chtěl, nacházejí se u svatého Mikuláše veselé pahrbky a doliny, v níchžto letního času slavičkové [11r] a všeliké ptactvo pěkně prozpěvuje, jako i nedaleko odtud veselé

[21]] *recrea*cy. Možno přepsat též „*recrea*cí“ od nom. rekreací. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo rekreací.)

[22]] *Accomoda*cy. Možno přepsat též „*accomoda*cí“ od nom. akomodací. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo akomodací.)

háječky a ve vsi Vraclavi hned na kopci ležící dva kostely, jeden svatého Václava (v němžto že před lety, když ještě bez střechy pustý byl, český král Matyáš do Uher jedoucí svůj královský stanek a odpočinutí měl, se povídá), pak přičíněním velebného pana děkana mejtského Samuele Hataše *renovir*ovaný jest druhý farní Blahoslavené Rodičky Boží kostel, kterýžto poslední v minulém 1719. roce, tehdáž když na Vraclavi nočního času 14 gruntů ohněm padlo, tak i s zvonami jest shořel. Na čtvrt míle odtud jest zámek zámrský. Na dvě míle město Litomyšle. Do Mejta toliko malý půl míle jest, kdežto komu by se líbilo od svatého Mikuláše pro ukrácení času tam na procházku vyjíti neb jeti, může se dlé libosti *di*[11v]*vertiro*vati[23], neb uhlídá tam pěkný starodávný *gothico modo* ze samých *quadr*štuků vystavený vysoký a dlouhý nákladný chrám Páně, svatého Vavřince založení, jistě jiným *basilicam* podobný, u toho chrámu samou o sobě stojící jednu prostrannou a v 1720. roce o třetí díl vyvejšenou pěknou věž neb zvonici, v ni veliké k sobě dobře štemující dva zvony, jakých rovných v chrudimském kraji málo se vynajde.

Item město Mejto *ordinatè*[24] založené a *geometricè* postavené, okolo města pergama a vale velmi hluboké a vysoké. Rynk štyrhranný veliký, jakéhož v Čechách rovneho se nenachází, vprostřed kam{m}enný[25] sloup a *statua*[26] Blahoslavené Panny Marie s čtyrmi figurami svatých patronův toho města, ulice naproti sobě do *perspecti*vu pěkné, spořádané, věže [12r] vysoké, *rudera* a znamení od někdejšího kláštera řádu svatého Františka *minori*tův, svatého Ludvíka jménovaný, před lety od Anyžky Žerotinky založený a mnohými dary nadaný, jako i znamení a památky od panenského kláštera svaté Kláry a jiné staré *vestigia*[27], památky a starobylosti k spatření jsou. Za městem k vejchodu na příkrým kopci vysoké *è diametro*[28] proti polednímu slunci ležící pěkné vinohrady, z kterýchžto vinic (*narrata refero*[29]) dle jisté staré české kroniky (titul) u slavné paměti Jeho Excellence, pana hraběte Vencla *Octavia*na Kinského na Chlumci, se tehdáž

[23] Překl. *rozpýlit, zabavit*.

[24] Překl. *pravidelně*.

[25]] kammený

[26] Překl. *socha*.

[27] Překl. *stopy*.

[28] Překl. *přímo z protější strany*.

[29] Překl. *předávám, jak se (o tom) vypravuje*.

v *bibliothe*ce nacházející, jižto urozený pán Šimon Schachynger, někdejší hofmister, muž hodnověrný, četl, před lety, když dobře zdělávané byly, pro Jeho Milost krále českého tabuli vína se dodávaly, a nic divného nejni, ne[12v]boť na těch horách tak brzo jako v Rakousích hrozny zralé a sladké bývají, takže v létu 1726 o Nanebevzetí Panny Marie, jenž jest 15. augusti, již množství sladkých hroznův se nacházelo.

Dále na čtvrt míle od města k polednímu leží na veselém pahrbku jeden starodávní Matičky Boží kostel Knířov nazvaný, o kterémžto velebný pán Samuel Hataš v knížce *Scintilla Evangelica intitulir*ované, léta 1672 vydaný, na listu 49. dokládá tak, jakž píseň dálejc položená, vysvětluje na listu.

Kapitola třetí

O zdravohojitedlných *mineralii*ích a *effect*ích neb oučinkách, které se ve vodě svatého Mikuláše nacházejí

Že tato starodávní studánka a voda svatého Mikuláše [13r] mezi jiné *mineral*ní vody a lázně počísti se může a jim v *effect*ích netoliko rovná jest, anobrž i některé převyšuje, to *docirují*[30] a dokazují jak v ní se vynacházející dobré a zdravohojitedlné *mineral*ia, tak také *experiment*a a veliký počet tou svatomikulašskou vodou skutečně uzdravených lidí.

Neboť okolní pání *doctores medicinae*, vznešení *chirurgi* neb feldscharové (kteří po ty minulé leta s svými pacienty do lázně svatého Mikuláše přijížděli a samí také té lázně potřebovali) jednomyslně uznávají a dosvědčují, že v té svatomikulašské vodě dobré a zdravé dvě *mineralia*, totiž: sanýtr a subtilná síra, se vynachází. Čemuž že tak jest, to vše z nasledujících *documentů* viděti jest.

Léta 1708 vysoce urozená Jeho *Excell*ence pán, pan *Octavian Ladisl*av, Svaté [13v] římské říše hrabě z Valdštejna, pan na Hlušicích etc. etc., královský místodržící (titul), přijedouce do lázně svatého Mikuláše, schválně jest posla do Prahy k Jeho *Excell*enci, panu doktorovi *medicinae* Janovi Františkovi Löw z Erlsfelsu (titul), s vodou svatomikulašskou vyslal s žádostí, aby nadjménovaný pan doktor vodu k sobě odeslanou sprubíroval a *judicir*oval[31], co by za *mineralia* obsahovala, a zdaliž by jemu k zdraví sloužiti mohla. Načež Jeho *Excell*ence, pan

[30] Překl. *učí*.

[31] Překl. *vyzkoušel a posoudil*.

hrabě od vyjš *mentioniro*vaného[32] pana doktora písebnou *informa*ci dosáhl (*narrata refero*), že odeslaná voda svatomikulašská dle bedlivého vyšetření sanýtr a subtilnou síru v sobě obsahuje, a protož že má moc rány hojiti a otoky vysušovati, odkudž že té lázně bezpečně a prospěšně užívati se může. Kteréžto psání nejvejš podotknutý Jeho *Excel*lence, [14r] pan hrabě z Valdštejna urozenému panu Jindřichovi Fabriciusovi z Leonberku, města Vysokého Mejta Jeho Milosti císařské panu rychtáři, k přečtení jest *communiciro*val[33], on pak pan císařský rychtář magistrátu naddotčeného města *in plena sessione*[34] oboje rady pro budoucí památku toto jest *recensiro*val[35] a oznamoval.

Podobně naddotčený Jeho *Excell*ence, pan doktor Löw z Erlsfelsu majíce od velebně dustojného pana Václava Vlacha, děkana vysokomejtskýho a poslez pana faráře u svatého Václava na Malý Straně v Praze, vodu a jisté *sedimentum* neb škváru, která z vařené svatomikulašské vody na kotlích se usazuje, k *judiciro*vání sobě přednešenou takovou vodu a usazenou materii, která jako *tartarus* neb vinštýř vyhlí[ž]í[36], za zdravou a hojitedlnou býti jest *ap[p]robiro*val[37] [14v] a že ta *concreta massa*[38] neb škvára v sobě sanýtr a síru obsahuje, nad jménovanému panu faráři malostranskemu jest povídal a také tu svatomikulašskou lázeň dále užívati a *continuiro*vati[39] jemu radil. Podle kteréžto moudré rady naddotčený pan farář v 1713. roce z Prahy k svatému Mik[u]láši přijel, lázeň užíval a to dobré *sentimentum*[40] neb zdání pana doktora Löwa o vodě svatého Mikuláše svému panu bratru Karlovi Jozefovi Vlachovi v Vysokem Mejtě, ten čas Jeho Milosti císařské nad tacem vejběrčímu, urozenému pánu Matyašovi Schertzerovi z Kleinmühlu a mně tu také přitomnému, též mnohým jiným pánům jest *recensiro*val a povídal. Jakož i urozený pán, doktor litomyšský, pan Baltazar Staudenrauch, ne jednou, než kolikrate v lázni svatého Mikuláše z *patien*ty byl a také tu vodu a lázeň schvaloval.

---

[32] Překl. *zmíněného*.

[33] Překl. *zprostředkoval*.

[34] Překl. *na plném zasedání*.

[35] Překl. *zhodnotil*.

[36]] wyhljzý

[37]] *aprrobiro*wal. Překl. *potvrdit, schválit.*

[38] Překl. *srostlá, ztuhlá hmota*.

[39] Překl. *pokračovat*.

[40] Překl. *pocit, dojem*.

[15r] Neméně urozený a vysoce učený pán Václav Baltazar Petržílka, *philosophiae & medicinae doctor* kraje chrudimského, *phisicus iuratus*[41], kteryžto netoliko tu lázeň svým *patien*tům schvaluje, ale i také sám životně k svatému Mikuláši přijíždí a lázeň užívá, na žádost magistrátu toto *attestatum*[42] jest od sebe udělil, jakž následuje.

Já, Václav Baltazár Petržilka, *philosophiae & medicinae* doktor kraje chrudimského, v Království českém přísežný lekař, známo činím timto vůbec, že bývše od některých mých pánův *patien*tův tázan, zdaliž by jim voda studanky svatého Mikuláše na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta prospěšná byla. A jsouce té vody dobře povědom, kterak totižto v kloubních nedostatcích, počínající vodnatedlnosti, očí neduhách, svrabu, kamenu ledvinovým, matky ucpáním [15v] a jiných dobře slouží, mnohým sem takovou radil a s některýma sem osobně do lázně se vypravil a kuru, jsa přitomen, *ordinirov*al, z nichžto všickni polehčení seznali. Čemuž že tak a nejináč jest, to k větší cti a slávě Boží, rozmnožení pocty svatého Mikuláše a k rozhlášení té uzdravující studánky podpísem ruky mé a přitísknutým *secritem* stvrzuji. *Actum in Musaeo meo Chrudimii*, 30. *martii anno* 1721.

L. S.[43] Václav Petržílka

Philosophiae & medicinae doctor qui suprà.[44]

Nemeně urozený pan Kryštof Stieff z královského věnnýho města Jaroměře, spolurádní a jiní vznešení pání feldtscharové jak s svými *patien*ty, tak také časem sami svatého Mikuláše navště[16r]vující a vodu zdravohojitedlnou býti jednomyslně uznajíce *iteratò*[45] lázeň *frequentiro*vali[46] a opakovali. Naposledy

[41] Překl. *soudní lékař*.

[42] Překl. *osvědčení*.

[43] Locus sigilli, překl. *místo pro pečeť*.

[44] Překl. *výše zmíněný*.

[45] Překl. *opakovaně*.

[46] Překl. *navštěvovali*.

co potřebujeme více *approba*ci[47] a *attesta*ci[48], poněvádž již tolik *authen*ticských *exemp*lů, prob a skušeností máme a dostatečně dokazujeme, že zde v lázni na sta lidí z pomoci Boží, a jakž pobožně věřiti můžeme, s připojenou přímluvou svatého Mikuláše jest k vinšovanému zdraví přišlo. Mímo toho nachází se také u svatého Mikuláše jedno lehké a jako pěna mořská dírkovaté hrudovaté kamení, kteréžto na prach utlučené samým zasejpáním rány suší a hojí.

Podobně i vejš dotknuté *sedimentum* neb *magma* a škvára z kotlův u svatého Mikuláše vytlučená a na prach utlučená tu moc má všeliké rány a strupy (dřív vodou svatého Mikuláše začastý vymyté) [16v] a tim práškem zasejpané vyčistiti, zaceliti a zahojiti tak, jakž to mnohonásobná skušenost a až posávád *viva testimonia* neb živí svědkové dokazují a dosvědčují.

Podle těch tehdy *mineralií*, totiž sanýtru a subtilné síry, tak, jakž z kněh lekařských a *chimic*kých, jménovitě ale *ex Dioscoride libri 5 capitulum 115*, jako i Gabriele Fallopia a jiných mnohých *autho*rův, vyrozuměti jest, bezpečně se zavřiti může a v pravdě *docirov*ati, že ta svatomikulášská voda tu vlastnost, užítek a moc má: zlé rozpouštěti, rozdělovati, otvírati, čistiti, vostrý a slaný flusy a vlhkosti stráviti, votoky vysušovati, tělo zahřívati a posilňovati.

Nejlepší a nejmocnější ale při té vodě *minerale* a *substantia* jest mocná a platná za nemocné u Boha všemohoucího přímluva našeho milého svatého Mikuláše jakož[17r]to té lázně nad pamět lidskou patrona, kterýžto nepochybně skrze své u Otce nebeského orodování k němu se utíkajícím a za pomoc žádajícím to vše obdrží, co lidský rozům, umění, přirozená pomoc a lekařství dokázati

[47]] *Approba*cy. Aprobace, -e, f., možno přepsat též „*approba*cí“ od nom. aprobací, -í, *schválení*. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-16]. Heslo aprobace. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-16]. Heslo aprobací.)

[48]] *Attesta*cy. Atestace, -e, f., možno přepsat též „*attesa*cí“ od nom. alterací, -í, *písemné schválení o něčem*. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo atestace. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-16]. Heslo atestací.)

nemůže, když totižto: v své svatomikulašské lazni *incurabiles diuturnos & desperatos morbos*[49], neduhy, rány a všeliké nemoci šťastně uzdravuje.

Kapitola čtvrtá

O užitku vody a lázně svatého Mikuláše a proti jakým nemocem slouží

Jaký *mineralia*, povahy a vlastnosti, sílu a moc voda svatomikulášská má, to jsme v předešlé kapitole *genericè*[50] oznámili, tuto ale pro *superabundanti specificè*[51] vyložíme, v jakých nemocech [17v] až posaváde užitečná a prospěšná lázeň lidem byla a jest.

Předně: hodnověrných lidí uzdravených *attestata,* skušenost a oustní přihlášení, o kterých nížej v kapitole osmé jednati se bude, sdůstatkem dokazují, že naše svatomikulášská voda a lázeň všeliké zimníce zahání, a nejni nic divného, neboť ta voda skrze své *spiritus salino-nitratos*[52] zimníčnou materii utíšuje a v nic obrácí.

2. Slouží také naše lázeň vnitřním lidským nemocem od velkého zatvrzení přičínu a počátek beroucí, neb mocí svých zdravých *mineralií* otvírá, rozděluje a vyvádí, a to větším dílem skrze síru, která takové dobré *effecti* činívá.

3. V bolesti hlavy a nejvíce nedostatku a bolení očí i také skutečné slepotě. Item proti bolesti hrdla, znění a bouchání v uších, blesti zubův velmi slouží, neboť v té pří[18r]padnosti síra velice dobře dělá, jenž se ji v naší vodě nejvíc nachází, odkudž kdo by chtěl předcházeti šlak, zavrat, božec, křeč, těžký sny, melancholii, tmavý a slzavý zrak, nedostatek sluchu, bolest zubů a podobných příhod, proti tomu může užitečně té lázně užívati.

4. Také naše lázeň *praeservir*uje[53] prsa od všelikých těžkostí, neboť všechnu *materii*, která flusy, kašel a zacpání prsou působí, *resolvir*uje[54], tráví a vyvádí.

5. Spomahá proti bolestem žaloudka, nechutenství a zašlemovaným vnítřnostem, hryzení v životě, kolice neb těžkému kamenu a řezávce, neb

[49] Překl. *nevyléčitelné dlouhodobé a beznadějné nemoci*.

[50] Překl. *obecně*.

[51] Překl. *(pro) neoyčejnou hojnost jednotlivě, konkrétně*.

[52] Překl. *slano-dusičné plyny*.

[53] Překl. *chrání*.

[54] Překl. *uvolňuje, rozpouští*.

proníkající sanýtr takové neřesti rozptíluje, zacpání otvírá a zlou *materiam peccantem*[55] vyvádí.

6. Jest dobrá lázeň proti vodnatedlnosti, neb skrze své *mineralia* takovou velice suší, urýnu propra[18v]vuje, červy v životě moří i vyhání, bolest matky krotí, čistí a posilňůje, potracený měsíčný čas vzbuzuje, bílý flus utišuje, plodnosti napomahá a *nota bene* ženám těhotným, které v té lázni v posledních měsících co nejčastěj se koupají, lehčejší a brzký porod činí, což na mnohých matronách skušeno a vpravdě shledáno jest.

7. Nápodobně *externè* naše svatomikulašská voda hojí a uzdravuje náramně z sucha bolení oudů, kontraktury a chromoty v zádech, v rukouch i nohách, tak jako jest Jiřího Vokouna a jiné mnohé zhojila, o níchžto v kapitole osmé vypisovati se bude.

8. Co se zastaralých aneb dědičných podáger dotýče, ty sice nekurýruje, nýbrž jejích nesnesitedlné bolesti jístě *notabiliter*[56] umenšuje, a aby tak často a sílně nepřicházely, *praeserviru*je, kteréhožto *effectu* [19r] živí svědkové až posaváde u nás v Mejtě i jinde okolně se vynacházejí.

9. Také čistí a shání všeliké nečistoty lidského těla, totiž: strupy, svrab, puchejře, fleky, neštovice, prašiviny a bředy, *ulcera fistulosa*[57] a všeliký *affectus cutaneos externos*[58] hojí.

10. *In lue venerea* aneb francouské zlé nemoci podobně naše voda jest mnohým spomohla, obvzláštně v začátku, když ještě ta zlá nemoc celou *massam sanguinis*[59] ne*inficiro*vala a ne*corumpiro*vala[60], jakž toho příkladové nížeji mezi *specifica*cí některých uzdravených poukážou.

11. Obvzláštně pak ta zdravohojitedlná voda náramné tvrdé otoky splaskuje a obměkčuje a otevřené nezahojitedlné rány a prolezlou nádchu, fistule a díry na tváři docela uzdravuje a *tumores* [19v] *duros scirrhosos*[61] hojí. Mohlo by se ještě více prospěšných oučinkův a užitkův lázně svatomikulašské vypočísti, však pro

[55] Překl. *látku škodící*.

[56] Překl. *znatelně*.

[57] Překl. *píštělové vředy*.

[58] Překl. *vnější kožní neduhy*.

[59] Překl. dosl. *hmotu krve*, tj. veškerou krev.

[60] Překl. *nekazila*.

[61] Překl. *tvrdé a tuhé nádory*.

zachování každému mílé krátkosti v titulu této knížky obmezené a připověděné, takové opomijím.

Kapitola pátá

O užívání jak studené, tak teplé vody a lázně svatého Mikuláše, jak se jeden každý v tom kuru chovati, co *observiro*vati[62] a čeho se varovati má

Předně věděti sluší, že prve nežli jaká lázeň u vody svatého Mikuláše vystavená byla, toliko lidé studenou vodou své nemocné oudy obmejvali, ze lžíce železné u studánky na řetízku zavěšené vodu pili, a tak mnozí žádaného zdraví nabývali, obvzláštně pak bolest očí samých promejváním pozbej[20r]váli, takže když někoho oči bolely, hned obyčej a heslo říkati mívali a říkávali předkové naší takto: Bolejí tě oči? Jdi k studánce svatého Mikuláše.

Neméně bolest rukou a chromotu pouhým obmejváním studenou svatého Mikuláše vodou mnozí jsou pozbyli, mezi nímižto *magis notabilis*[63] jest Jan Nečesanej, nožíř z Vysokého Mejta, o jehožto uzdravení v kapitole osmý jednati se bude.

Poněvádž ale naše voda svatomikulášská, když teplá a vohřívaná jest, tim lépe a mocněji kurýruje a *operiru*je, pročež se tuto některé regule, které v lázni *observiro*váti zapotřeby jest z samé skušenosti za dobré uznané *patient*ům předkládají.

1. Jest v lazni svatého Mikulaše ten chvalitebný a pobožný obyčej, především nejprve do kaple vjíti, [20v] tam svatého Mikulaše, té lazně mocného patrona, pobožně pozdraviti, jeho za svatou přímluvu k Otci, nebeskému lekaři nejmocnějšímu, pokorně prosíti, aby ta předsevzatá lázeň k vinšovanému zdraví sloužila. Přitom jest také obyčej nětco od obětí oskových neb světla na oltář obětovati, podle libosti almůžnu do pokladnice svatého Mikuláše a chudým uděliti, aby tim snáze potřebného zdraví obdržeti mohl, a pak může do lázně vjíti.

2. Kdežto voda svatého Mikuláše od své natury studená, ve třech velkých kotlích se stále vohřívá a může sobě jeden každý vodu, podle své libosti a jak jeho nemoc potřebuje a natura snesti může, dati do vany přistrojiti a buďto teplou neb

[62] Překl. *zachovávati*.

[63] Překl. *více pamětihodný*.

studenou vodou *temperiro*vati[64], kterážto lazeň obojímu pohlaví i malým dítkám velmi dobře slouží.

3. Jak dlouho jeden každý v la[21r]zni seděti má, to se zouplna jménovati a vyměřiti nemůže, nýbrž podle *constituti* a *complexi*[65] nátury jiný dřív z vany vyvstati, jiný pak délej vyseděti může a má, totižto: až by již dobrou *operati*[66] lázně na sobě znamenal, obyčejně ale se v lázni sedí hodina i míně, jak kdo vyseděti může.

4. Kdo měkký a mdlý nátury jest, ten ať sobě přilíš teplou vodu strojiti nedá, nebo přiliš horká žene z člověka mocně pot a uvádí mdlobu, tak by nemohl dlouho vyseděti, nýbrž lépe jest, co jenom náleží, prostředně teplou vodu míti.

5. Když tehdy lázeň přistrojená bude, nemá hned skokem s celým tělem do teplé vody vlezti, nýbrž nejprv nohy, pak dále, naposledy, pokud snesti může a potřeba ukazuje, třebas až pod uši se posaditi.

6. Hlava se může čepičkou neb šátkem v lázni přikrejti, aby páry [21v] od teplé vody hlávu neobtěžovaly.

7. Kdyby se přitrefilo, že by v trvající lázni mdlo býti začalo, může z vody vyvstati a drobet vlažnější vodu sobě učiniti a zase se posaditi, pakli by ale lépe býti nechtělo a předce mdlo bylo, má dokonce z lázně vyvstati, avšak *nota bene* ne vždycky má se z lázně vylezti, neb mirná *alterac*í[67] znamená zdravohojitedlné vody dobrou *operac*i[68], *contraria enim contrariis medentur*[69].

8. Lázeň se každý den dvakrát užívá, totiž ráno a před večerem.

9. V trvající lázni sedíce ve vodě nemá se nic jísti ani píti.

10. Také sedíce ve vaně může sobě začasto oči, pokudž potřeba jest, a tvář mejti, šátek ve vodě smáčeti a na bolavý oud, který do vody nepřišel, jako jest

---

[64] Překl. *udržovat stálou teplotu*.

[65] Překl. *konstituce a celku*.

[66] Překl. *účinek*.

[67]] *Alterac*y. Alterace, -e, f., zde od nom. alterací, -í, *potíže, trápení, zoufalství*. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo alterace. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo alterací.)

[68]] *operac*y. Možno přepsat též „*operac*í“ od nom. operací. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo operací.)

[69] Překl. *protikladné se léčí protikladným*.

rameno, krk, uši a tejlo, hezky teplý přikládati, potírati a co nejlépe zahřívati, [22r] tudy zlý vlhkosti rozptilovati, vysušovati a krev napravovati.

11. V lázni sedíce nemá všeliké rozpustilosti, všetečnosti, jak se někdy děje, provozovati, nýbrž pro obdržení zdraví nětco se modliti a za požehnání té lázně svatého Mikuláše prosíti.

12. Při vycházení z lázně nemá se hned na studený a sychravý vítr choditi, nýbrž kteří v pokojích lázeň užívají, mají v ních zůstati a se drobet položiti, však nespati. Jiní ale, kteří v dřevěných lázních se mejou, když z vany vyjdou, mohou se dobře votříti, z *celli* neb přehrady vyjíti, a je-li venku studeno, co nejspíše do svého kvartýru neb hospody jíti, tam sobě poodpočínouti a za půl hodiny po užívání lázně nic nejísti ani nepíti.

Co se času k užívání lázně přihodného a prospěšneho dotýče, až sice naše lázeň celý léto i také v [22v] zímě v čas nastalé potřeby *cum moderamine*[70] užívati se může, však předce k té kuře nejlepší čas jest měsíce máje podle zdání onoho vznešeného doktora Kolera *in Majum dicente*[71]:

Balnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere cura,
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.
Nunc te epulis cantu fidibus sociisque jocosis
Exhilara; mulsum, vinum & aroma cape.
Item:
Majo securè laxari sit tibi curae,
Scindatur vena, sed balnea dentur amaena.
Cum calidis rebus sint fercula, seu speciebus
Potibus astricta sit salvia cum benedicta.[72]

[70] Překl. *s mírou*.

[71] Překl. *(který) pravil, (že) v máji*.

[72] Překl.
Užívej nyní lázně, teď postupuj léčebnou kúru,
nyní ať se ti pouští žilou.
Raduj se z veselých hostin a zpěvu s věrnými druhy,
medovinu, víno a koření přijímej.
Taktéž:
V máji dbej na to, aby ses bezstarostně uvolnil,
ať se otevře žíla, ale ať jsou dány příjemné lázně.

V máji užívej *laxac*í[73], lázně,
pouštěti žílou sobě dej vážně.
Nota bene in septembri[74] může se podobně jako v *maii* podzimní *cura* a lázně užívati.

[23r] Kapitola šestá

O zachování *diaet*y aneb mirnosti v jídle a pití a jakých pokrmův se varovati má

Skušenost to s sebou přináší, že užívání naš[í][75] lázně časem velký *appet*yt k jidlu a pití působí, odkudž lehce se státi může, že když po lázni *excessivè*[76] se jí a píje, z toho všeliká nepřileţitost tělu i také nemoc nastati může. Kteroužto nemoc mnozí nesmyslní lidé *opera*ci[77] svatého Mikuláše vodě *injuriosè*[78] připisují a sobě stěžují, že jim lázeň netoliko nic platná, ale i škodlivá byla. Tim spůsobem té zdravohojitedlné vodě nemalou a patrnou křivdu činějí, tudy ji mezi lidma zlehčují, protož ti a takoví, kteří více pro debužírování, pití, pouhou *recrea*ci[79] a rozpustilost do lázně k svatému Mikulaši při[23v]jíždějí a přicházejí, mohli by svobodně užívání lázně opustiti, tehdy by jim jich v jidle a truňku *excessus*[80] tak mnoho, jako když tělo skrze lázeň rozpařené jest, snad na zdraví neuškodili.

Jest tehdy v užívání lázně nanejvejš potřeba *diaet*a, střídmost v pití a mirnost v jídle tak, aby žaloudek nikdy přeplněn nebyl, a protož také kdo lázeň užívá, tenkrát nemá jísti tvrdé a staré maso hovězí, vepřové, kozlové a uzené maso, jelita, šunky, starou smradlavou zvěřinu a cokoliv starého, tvrdého a nezáživného jest, též chleb vnově pečený teplý nemá se hned jísti, až vychladne.

Mísy ať jsou s teplými věcmi nebo v různých nápojích ať je přimíchaná šalvěj s benediktem.

[73]] *Laxac*y. Nom. laxací, -í, znamená *projímadlo*. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo laxací.)

[74] Překl. *Pamatuj, (že) i v září.*

[75]] naſſe

[76] Překl. *výjimečně hodně*.

[77]] *opera*cy

[78] Překl. *neprávem*.

[79]] *Recrea*cy

[80] Překl. *výstřelky*.

V postních dnech *durante cura*[81] nemají se jísti sušený, slaný, uzený a marinýrovaný ryby, herynky, stockfisch, plotajský[82], sardele, bryky, líny, jikry, bělice a všechny pečený ryby, neb to samou [24r] těžkost mdlému žaloudku a zlé vlhkosti v těle působí.

Z vaření nemá se jísti nic těžkého od těla, jako jsou: paštyky, kraple, všeliké buchtičky, knedle etc. Od hrachu, čočolky, jahel, kyselýho zelí, česenku, cibule, vošlejchu se též má varovati, neb to všechno hrubou krev, nesubtilné páry a vlhkosti v člověku rodí a působí.

Po lázni nápoj má býti čistý, jako jest pro možnější dobré české víno, pro chudší dobré vystálý pívo, pro dokonce chudý čistá svatomikulášská pod oltářem se prejštící zdravohojitedlná voda.

A když tak *diaetè* a střídmě *pati*ent v čas trvající lázně chovati se bude a své outočiště po Pánu Bohu k svatému Mikulaši s celou nádějí a pevnou důvěrností vezme, nepochybuje se, anobrž se ujíštuje, že (pokudž však to k spasení jeho [24v] duše má býti) vinšovaného zdraví skrze dobrou *opera*ci[83] zdravohojitedlné vody a mocnou přímluvu a orodování svatého Mikuláše nabude a dosáhne.

Kapitol sedmá

O všelikých *accidenti*ch aneb příhodách, přitrefilostech a *alterac*í[84], které se při užívání lázně časem někomu přihoditi mohou

Že v trvajícím kúru lázně časem všeliké *accidentia* neb příhody a *alterac*í[85] se přitrefují a obvzláštně těm, kteří o zachování střídmosti nic nesmejšlejíce s plnými žaloudkami do lázně vstupují, jiní, když lázeň nejlíp *operi*ruje a pot vyvádí, tak rozpaření studený truňk pijí, jiní tak zahřátí a zapocení na studený a vostrý vítr vycházejí, a tak otevřené *poros* neb průchody lidského těla zavírají,

---

[81] Překl. *během trvání kúry*.

[82]] Plotagſký. Možno přepsat též „plotajsky“ od nom. plotajsek. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo plotajský. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo plotajsek.)

[83]] *Opera*cy

[84]] *Alter*acy

[85]] *Alter*acy

od[25r]kudž *necessario*[86] vlhkosti vnítř zůstati musejí, nic divného a nového není, skrze což horkost těla, bolení a těžkost žaloudka, velká žížeň, ustavičné pocení, zacpání a jiné nepříležitosti nastávají.

A poněvádž při lázni svatého Mikuláše *in loco hic & nunc*[87] žádného lekaře, tim méně jaké apatyky se nevynachází, a nasledovně, co by proti nenadále povstalé těžkosti činiti se mělo, od koho radu vzíti není.

Pročež za dobré se vidělo k službě a pomoci lidu obecného (neb páni obyčejně nejaká *pharmaca* sebou mají) z kněh lekařských některé k dostaní snadnější domací *remedia*[88] vytahnouti a do této knížky položiti, však skrze to *medicis* nikoliv *praejudicirovati*[89] ani do jích *professi* se míchati nemínice.

Kdyby tehdy jaká horkost se vyskytla, může ten den lázně opustiti [25v] a nejaký chladící jídla a napoje, jakož jest polivka gerschtenschleim aneb voda z ječmena vařena, z masa neb kůřete polivka s čekankou neb s štovíkem zvařena, podle líbosti užívati.

Je-li ale toliko horkost v hrdle a v ustech, tehdy nechť jen často studenou vodou usta vyplachuje, aneb mokrý švestky neb višně žvejká a v ustech drží.

Ustavičný pot po lazni nemusí se hned zahaněti a zastavovati, poněvadž skrze něj zlé vlhkosti z těla vychazejí, nýbrž má se často votírati, kdyby pak ale dokonce přestati nechtěl, tehdaž může se do vlažný vody posaditi, a tak tělo ochlazovati.

Jestliže jest život dva neb tři dni zatvrzený, můžou se švestky, fíky a takové obměkčující věci a jidla jísti aneb lehoučkou laxací[90] z lístí senes užívati.

Bolesti hlavy po lazni odjíma[26r]jí všechny věci, které vzhůru vystupující pary zastavují, jako jest prašek z galganu, voman cukrovaný, anýz, fenykl, z dobrý mysle vršky, řebiček, skořice pruškvorec.

Na kohož by ospanlivost velká po lazni přichazela, možnější mohou par šalků thee aneb kafe vypiti, chudí ale po kopcích a dolínách se prochazeti, a tak ze spaní vyražeti.

---

[86] Překl. *nezbytně*.

[87] Překl. *na místě tady a teď*.

[88] Překl. *léky*.

[89] Překl. *předběžně, předčasně usuzovat*.

[90]] *Laxa*cy

Nota bene jest dobře, aby *patien*ti při všechný kuře každý den život dobře otevřený měli.

Mdloba a těžkost žaloudka se zahnati může podobně těma prostředky jako bolest hlavy, neb bolest hlavy *ordinariò*[91] od žaloudka pochází.

Tu také mlčením opomínouti se nemůže, kterak všeliké vzactné panstvo a lidé jak z Čech, tak také z Moravy do lázně přijíždějí a přicházejí, tam všeliké oběti (mám za [26v] to, že ne bez příčiny) přinášejí a dobrodiní prokazují, tak jest:

Roku 1715 Jeho *Excell*ence, vysoce urozený pán Franc Adam, Svaté římské říše hrabě z Bubna (titul), pan na Jelením a Žamberku etc., z obvzláštní náchylnosti k svatému Mikuláši nový oltář i obraz do kaple postaviti dal, jako i:

Léta 1717 slovutný pán Jan Aleš Čapek, měštěnín a spoluradní města Vysokého Mejta, jedný velký hodiny k službě a *directi curi*[92] všech lázeň užívajících svatému Mikulášu jest daroval.

Léta 1719 Jejich Milosti (titul) pani *commiss*aří *rectificationis*[93] usedlostí v kraji chrudimském, totiž: vysoce důstojný pan, pan Jozef Míka, prelat doxanský, a urozený a statečný rytíř, pan Jan Jindřích Běšina z Běšinu, pan na Strašecích, jsouce ten čas oba v lazni, pět dukatův ku pomoci budoucího stavení k záduší darovali.

[27r] Urozená pani Eleonora, urozeného a statečného rytíře, pana Leopolda z Gimníchu, královských věnných měst hofrychtýře, dvorského lennyho soudu rady, (titul) pani manželka, že jsouce těhotná lázeň užívala a potom v Praze šťastně a lehce porodila, stříbrné dítě jest obětovala.

Léta 1721 urozený pan Leopold Henrych Mikůš, v ten čas panství heralecského purkrabí, na bolest noh uzdravený stříbrný obrázek svatého Mikuláše, pár stříbrných noh a stříbrné dítě v housce zavinuté, že jest jeho pani manželka šťastně porodila, *praesenti*roval.

Léta 1726 velebný a vysoce učený pán Pavel Antonin Habrlant, děkan města Polny[94], z obvzláštní náklonnosti k lázni svatého Mikuláše veliký obraz téhož svatého Mikuláše do novýho velkýho oltáře daroval.

---

[91] Překl. *obvykle*.

[92] Překl. *správnému průběhu*.

[93] Překl. *spravování*.

[94]] Polny. Skloňování od variantního nom. Polna.

[27v] Což se tuto pro památku pánův dobrodinců *annotiru*je[95]. Ostatní dobrodincové v *extract*u[96] uzdravených postavení jsou.

Kapitola osmá

***Extract* z *Anna*lu svatého Mikulaše některých osob, které jak skrze pití a obmejvání se toliko studenou vodou, tak také užívání teplé zdravohojitedlné lázně svatého Mikůláše od rozličných neduhů, chromoty a nemoci osvobození, dokonalé zdraví jsou dosáhli.**

Bylo jest v kapitole šesté oznámeno, že dřív než jaká lázeň u studánky svatého Mikuláše spůsobená byla, lidé toliko studenou vodou své nemocné oudy obmejvali, vodu častokrát pili a tim spůsobem zdraví nabývali. Z mnohých z jiných *authent*icských příkladů [28r] pro zachování krátkosti toliko jeden *producir*ovati a *allegiro*vati[97] budeme.

Léta 1664 Jan Nečesanej, jinák Bernard, soused města Vysokého Mejta, svého řemesla nožíř, dostavše veliké a nesnesitedlné bolesti do obouch rukouch, všeliké prostředky a líky proti těm bolestem a chromotě užíval, však na žádný spůsob sobě spomocti, a tak dlouhý čas svého řemesla provozovati nemohl. Jedenkrát ale se jemu v noci zdálo, aby k studánce svatého Mikuláše se vypravil a tam své neduživé ruce vodou obmejval, že předešlého zdraví nabude, na to ihned ráno k svatému Mikůláši se odebral a několikráte toliko studenou ze studánky tekoucí vodou se umejvajíce a svatého Mikůláše za pomoc žádajíce k vinšovanému a dokonalému zdraví jest přišel, takže jako kdy prve řemeslo dělati mohl. [28v] Kteréhožto Jana Nečesanýho uzdravení jak tehdejší měšťané vysokomejtští, tak obyvatele vraclavští, všichni dobrou povědomost měli a to samé nejedenráte svým potomkům vypravovali, obvzláštně tyto starožitné dvě osoby, totiž: pan Jíři Bridelius a pan Jíři Sciurus, oba konšele rádní; jako i Alžběta, vdova Menclova, Bernardka, naddotčeného Jana Nečesanýho vlastní dcera, po všechny časy svýho dlouhého a věkem sešlého živobytí takové otce svého podivné uzdravení mnohokráte i v mém domě vypravovala a opakovala.

[95] Překl. *poznamenává*.

[96] Překl. *výtah, seznam.*

[97] Překl. *připojovat.*

Nyní nasleduje vejtah osob, kteří teplou vodou v lázni svatého Mikůláše uzdravení byli

V roce 1689 Veronika Zahrádková z m[ě]sta[98] Časlavě byvší [29r] vnítřně nemocná u svatého Mikuláše k svému zdraví přišla.

Jakub Potůček z Vejvanovic jsouc neštovicemi po těle obklíčený uzdraven.

Anna Šestickýho z města Kostelce vyznala, že bývší podvakráte v lázni u svatého Mikuláše od bolesti hlavy osvobozená jest.

Manželka pana N. Jedličky z Kostelce velice nemocná uzdravená jest.

V roce 1690 dne 20. augusti Lidmila, manželka pana Jana Snitivýho ze Sezemic, která na sedm lét bolestí hlavy trápená byla, v lázni svatého Mikuláše uzdravená jest.

Magdalena Truhlářská z města Litomyšle na ruce bolest mající uzdravená.

Alžběta Sedlařská z města Litomyšle velkou nemocí obklíčení k zdraví přišla.

Jakub Labšic ze Lhoty Kyraňo[29v]vých na ruku a nohu nemocný předešlé zdraví dosáhl.

Pavel Jeřábek s manželkou svou oba od nádchy osvobození byli.

Václav Jeřábek v rukou a nohách náramnou bolestí obklíčený u svatého Mikůláše takové bolesti pozbyl.

Lidmila Karáskova ze Žďáru na dna nemocná bolesti pozbyla.

Dorota Mačková odtuď veliké píchání v hlavě snášející od bolesti sproštěná byla.

13. augusti: Kateřina Dokonalka ze Šestic bolestí hlavy soužená uzdravená.

27. dito[99]: Kateřina Šafránková z Šahova jsouc vnítřním pícháním trápená uzdravená jest.

11. novembri: Anna Křivková ze Sebranic od slepoty v lázni svatého Mikůláše osvobozená.

V létu 1691 dne 28. januarii: Pan Jindřich Abstorvský z města Litomyšle staré oznobení na noze mají[30r]cí, které se každý rok obnovovalo, jednoho času takové sobě *S. V.*[100] střevícem ohnětl, od kteréhožto ohnětení rána veliká a hluboká

[98]] Meſta

[99] Lat. *ditto*, překl. *totéž co výše*, zde *téhož měsíce*.

[100] Lat. *sit venia (verbo)*, překl. *s prominutím*.

učiněná jest, proti tomu rozličné lekařství užívajíce jemu nic platno nebylo, až posledně vzavše oumysl do lázně svatého Mikuláše jíti to vykonal a k předešlému zdraví přijdouce na poděkování dvě svíce na oltář svatého Mikůláše daroval.

Salomena Šafránková ze vsi Rovně vnítř nemocná zdraví nabyla.

Kateřina Procházková z města Skutče všechna nemocná se uzdravila.

Václava Formana manželka ze vsi Raný od ouplavice osvobozená byla.

Henrych Kopecký ze Slatinan s manželkou svou nemocný k uzdravení přišli.

Dne 26. januarii: Dorota Borov[30v]cová ze vsi Kočiho od slepoty náležitě v lazni svatého Mikůláše uzdravená domu zdravá odešla.

Dito: Mlynář z Přerova na bolest hlavy uzdraven.

Dito: Anna Nemanička z městys Dašic bolestí hlavy trápená uzdravená jest.

Item: Lidmila Vítová z městys Chocně na bolest očí uzdravená.

10. februarii: Pani Salomena Sokolka, purkrabová z Rosic, vnítř těžce nemocná uzdravená jest.

15. dito: Matěje Dostála syn z Domanic na otok noh uzdraven.

22. aprilis: Kateřína, Krásnýho dcera, z města Pardubic rozličnou vnitřní nemocí trapená zdraví nabyla.

Téhož 1691. roku: Matěj, syn Lidmily Fišerový, od těžké nemoci uzdravený. Což *ex voto* tabula zavěšená dosvědčuje.

[31r] Dne 12. máje: Pavel Oliva z města Časlavě na fleky po celým těle nemocný skrze lázeň uzdraven jest.

Dito: Syn Mikůláše Jahelky z Hrádku od suchýho lámání sproštěn.

Václav Lasko ze vsi Skořenic na bolest očí uzdraven.

Marie ze vsi Živanic po celým těle fleky po dvě léta oblíčená naležitě v lázni svatého Mikůláše uzdravená byla.

Václav Koudelka z města Kostelce přišel chromý do lázně a tam odtud zdravý odešel.

Anna Laterová z Kostelce v kříži chromá uzdravená jest.

Kateřina Hodbitková z Dašic zlou nemocí obklíčená za 2 neděle v lázni očištěná jest.

Item: Jan Šáva z města Pardubic na nohy kulhavý u svatého Mikuláše uzdraven.

V létu 1692 Maria Magdale[31v]na Pickling jsouce těžkou nemocí obklíčená, že choditi nemohla, u svatého Mikuláše uzdravená, na svědectví toho obraz *ex voto* do kaple svatého Mikůláše obětovala a zavěsíla.

V létu 1693 Alžběta, Jiřího Černýho manželka, z Brožan přišla k svatému Mikuláši s svou dceruškou 11 neděl stáří po celým těle kopcovatou neb boulovatou, kterážto dcera v sedmi dnech v lázni k zdraví přišla.

8. julii Kateřina, manželka Matěje Skupeckýho z Nových Hradů, po celým těle svém velkou nemoc přes celou zimu snášející v lázni svatého Mikuláše uzdravena.

Kateřina, manželka Bartoloměje ze Zdáníc, majíce nohu nádchou prolezlou v třech nedělích u svatého Mikůláše uzdravená byla, na památku do kaple svatého Mikuláše berly složila.

[32r] Dorota Vočanská z Nových Hradů od bolesti rukou sproštěná jest.

Pan Pavel *Caspari*des z královského věnnýho města Poličky nemocný v lázni zdraví nábyl.

5. novembri: Pan Mikůláš Žíželický, soused a kantor města Kostelce nad Orlicí, těžkou zimnící obtížený v lázni uzdravený, na poděkování a památku *ex voto* tabulku do kaple zavěsíl.

V létu 1694 dne 17. octobri: Jíři Vok[o]un[101] ze Zámrsku jsouc šlakem, božcem a chromotou obtížený na berlách se nosíti musíl, když ale své outočiště po Bohu k svatému Mikůláši vzal, lázeň užíval a v kapli svatého Mikuláše před oltářem na stupni klečíce vroucně se modlil a za uzdravení svého těla jest prosíl, potom vodu k pití ze studánky pod oltářem shejbnouce se sobě plechovým žejdlíkem jest nabiral, v [32v] tom shejbání zdálo se jemu, jako by se kabát na zádech jemu rozpukl a nětco na něm bylo prasklo, tu on rychle se ohlednouce, na sobě znamenal, že bez těžkosti a bolesti své záda neb hřbet napraviti a vstáti může. Postavil se tedy před oltářem a berle na stupni podle sebe léžeti nechaje, Pánu Bohu a svatému Mikůláši za tu milost a uzdravení poděkujice takové berle zdvíhl a do kouta mezi jiné berle jest na památku složil. Kteroužto obdrženou milost a zdraví všem oznamujíce potom na poděkování *ex voto* obrázek zavěsil.

V létu 1695 Hans-Girg Walter, že od těžké zimníce uzdraven byl, *ex voto* tabulku zavěsíl.

---

[101]] Wokáun

Téhož léta: Já, Vojtěch Václav Čapek, toho času student v Královém Hradci *seminaris*ta, jsouce těžkou zimnící navštivený, všeliký medicíny z apatyky jezuit[33r]ské sem užíval, však nic platno býti nechtělo, a když již čtvrt léta zimníce trvala, do *patrie*[102] sem se k rodičům odebral, tam své outočiště k vodě svatomikůlašské vzavše, toliko jednu lázeň sem potřeboval a tudy od zimníce, která druhý den přijíti měla, sem *totaliter* sproštěn byl.

Quas non curarunt hradecensia pharmaca febres,

Has divus repulit mox Nicolaus aqua.[103]

Léta 1696 Lidmila Kateřina Tichá na těle nemocná uzdravená tabuli obětní do kaple zavěsila.

V létu 1698 dne 26. augusti: Anna, dcera po nebožtíkovi Thořkovi z Komárova, všecka oteklá k uzdravení přišla.

Pani Anna, Jindřícha Balausa z Doudleb, po tři léta v těle velíce zateklá v lázni svatého Mikuláše zdraví nabyla.

27. augusti: Dostálka z Litětin na [33v] oči neduživá a syn její po celým těle fleky mající, oba u svatého Mikuláše uzdravení dosáhli.

29. augusti: Kašpar Stehlík z Litomyšle na oči uzdraven.

Kateřina, dcera Václava Bartuška, nevidomá v lázni zraku nabyla.

13. augusti: Dorota, vdova Zelinková z města Rychnova na oči uzdravená.

6. septembri: Zuzana, dcera staršího Koštála z Dašic, fleky na těle v lázni pozbyla.

8. dito Matěj Pětivokej byvší všechen zateklej uzdraven jest.

10. dito: Jana Pelikána manželka z Chrudímě nestatečná k zdraví přišla.

Vondráček z Chrudímě nohy velice zateklé, v lázni svatého Mikůláše uzdraven.

16. dito Anna, Václava Vačka z Bezděkova, na oči i na nohy nemocná uzdravená.

[34r] Anna Soldátka z Dašic na nohy a všem těle nemocná v lazni k uzdravení přišla.

---

[102] Překl. *vlast*, zde spíše *rodiště*.

[103] Překl.

Horečky, které nevyléčily hradecké léky,

zahnala brzy božská svatomikulášská voda.

26. septembri: Antonín z Hostovic zimnící dlouhý čas trápený takové v lazni pozbyl.

10. octobri: Mlýnář ze Zimního od bolesti hlavy osvobozen.

17. dito: Magdalena Bořková z Vostřešan zimníci víc než rok mající takovou v lázni pozbyla.

21. dito: Anna, dcera Jiřiho Malocha, na bolest očí uzdravená.

1. novembri: Martin Kabát z Opotníce zlou nemocí obklíčený od takové v lázni sproštěn jest.

2. dito: Jíři Čířinky[104] odtud na nemoc v hrdle uzdraven.

3. dito: Anna Hrdice ze Zámeli též v hrdle nemoc pozbyla.

Léta 1699 Míchala Pokornýho dítě z Chrudimě na oči uzdravení nabylo.

8. novembri: Kateřina Zežulková z Proseče, která dokonce mluviti [34v] nemohla, na nemoc hrdla uzdravená byla.

Kateřina Raušová z Telecího též bolest hrdla pozbyla.

Item: Anna Marie Žamberská vnítř těžce nemocná u svatého Mikuláše uzdravená tabuli *ex voto* obětovala.

Léta 1700 Václav Černý, někdy soused a sládek města Vysokýho Mejta, jsouc červenou nemocí velice obklíčený pomalu celý den z Mejta k svatému Mikůláši se ubíral, tam se umyl a vodu pil, a tak dokonalého zdraví nabyl, sem toho sám dobře povědom, neb jest tehdáž v mé chalupě Makšulce zůstával.

Urozený pan Ignácius Šebestian z Častolovic z města Litomyšle jsouce nemocný v lázni svatého Mikuláše uzdravený, na svědectví toho *ex voto* obraz do kaple zavěsíti dal.

Nota bene od roku 1701 až do roku [35r] 1704 *inclusivè*[105] z pouhé nedbalosti v trvající *vacan*ti[106] poustevníka nic se do kníhy svatomikulašské ne*annotiro*valo, ačkoliv ještě živí svědkové sou, že mnoho lidí v těch létech se tam uzdravilo.

Léta 1705 dne 27. januarii: Jan Sommer ze Starý Boleslavě, kterýžto celý dvě léta pořád nemocný byl, přišel k svatému Mikuláši a tam se zaslíbíce lázeň užíval a odtud zdravý a čerstvý odešel.

---

[104]] Gjři Čžjřinky. Může jít o chybně zapsané příjmení, případně vlastní jméno místní.

[105] Překl. *včetně*.

[106] Překl. *nepřítomnost*.

7. februarii: Kryštof Müller ze vsi Polic, který dlouhý čas zraku zbavený byl, zaslíbil se k svatému Mikůláši, do lázně šel a odtud zdravý a vidomý odešel.

Léta 1707 dne 22. julii: Kateřina, manželka Jana Rybra ze vsi Klešic, šafářka, byvše na dvě léta všelikou nemocí soužená tak, že žádný lekař ji pomocti nemohl, posledně na ruce ochromla a na všechny oudy otekla, takže ani se[35v]bou vládnouti nemohla, uposlechnouce radu jednoho duchovního, k svatému Mikůláši své outočiště vzavše, tam se dovesti dala, lázně užívala a od té těžké nemoci šťastně uzdravená byla.

Lidmila Řezánková z Kutné Hory majíce nohu nádchou prolezlou v lázni k svému zdraví přišla.

Léta 1708 Jeho Excellence, vysoce urozený pán, pán *Octavian* Ladislav, Svaté římské říše hrabě z Valdštejna (titul), s slečnou Annou Barborou do lázně svatého Mikuláše jest přijel a majíce teď pravená slečna nohu oteklou a otevřenou několikráte té lázně užívala a hle, šťastně uzdravení své nohy dosáhla, kteroužto lazeň potom Jeho Excellence po tři léta s radou pana doktora Löwa jest navštěvoval, na poděkování 30 fl. peněz kapli daroval, slečna pak [36r] pěkný pozlacený peniz na oltář svatého Mikuláše jest obětovala. Což vše toto přiložené *attestatum* dotvrzuje.

Já, *Octavian* Ladislav, Svaté římské říše hrabě z Valdštejnu, pán na Hlušicích, Jetenících, Homburgu, Horný a Dolní Černý etc. Jeho císařské a královské Milosti skutečný komorník a tejná rada, známo činím timto: Jakož skrze orodování a užívá[n]í[107] lázně svatého Mikuláše, má mladší dcera Anna Barbora na její předešlé bolavé noze *S. V.* (která ani skrze dobře skušené doktory, ani od třech lazebníkův žádným spůsobem napravená byti mohla, a na tu nohu skrze celý dvě léta *curiro*vaná byla) v 21. dni na to k dokonalému a stálému zdraví jest přišla a až posaváde (buď Bohu neskončená sláva) čerstvá a zdravá se vynachá[36v]zí. I poněvádž tehdy to žádnému jinému jedině všemohoucímu Bohu a svatého patrona Mikuláše velkému orodování přičítati můžu, pročež na žádost velebného a vysoce učeného pana Václava Vlacha, děkana v Vysokem Mejtě (titul), že tomu vpravdě tak a nejináče jest, dle mého dobrého svědomí timto vším lepším spůsobem *attestiru*ju. Dáno v Hlušicích dne 20. měsíce *decembris* roku 1708.

[107]] vžjwáňj

L. S. O. L. J. z Valdštejnu

Téhož 1708. léta Martin Sedláček z Bohňovic, chlapec všechen chromý, skontraktilý, od své matky do lázně přivedený a tam zanechaný byl, jsouce milosrdenstvím hnutá Dorota Pištorová, láznického [37r] manželka, na svou starost chlapce vzala a jeho každý den zmyla, pročež v 10 nedělích docela uzdravený, potom když vyrostl, v 1720. roce v Mejtě u Jana Podhájskýho, jakožto u posledního manžela té vejš jménované Doroty Pištorový, sloužil, a tak se odsloužil.

Léta 1709 vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pán Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu, vyšehradský děkan a *praelatus Regni Boëmiae,* pro uzdravení svého těla schválně z Prahy do lázně přijel, kdežto nabývše vinšovaného polepšení svého zdraví, na poděkování, svědectví a pamatku obraz *ex voto* jest do kaple svatého Mikuláše zavěsiti dal.

Urozený pán Václav Kašpar Tesánek, Jeho Milosti císařské panství pardubského toho času oberfeldtjäger, majíce svou *S. V.* nohu 11 neděl oteklou a otevřenou a nemo[37v]houce od žádnýho zhojen býti, k lázni svatého Mikůláše se utekl, kdežto nejaký čas lázně užívajíce noha mu oplaskla a rána se zahojila, na poděkování daroval do kaple svatého Mikůláše dva obrazy. Tohoto uzdravení sme všichní Mejtští dobře povědomí.

V 1710. Matyáš František Švagerka na bolest očí uzdravený, na poděkování oči stříbrný na oltář svatého Mikuláše obětoval.

Item: Jistý leutnant, který v 1710. roce v městě Landsškrouně na *quarti*ru ležel, na nohy velíce neduživý v lázni uzdravený, na poděkování jeden dukát a dvě stříbrné nohy na oltář obětoval.

Léta 1711 pan Ján Raffius, růži v očích mající, v lázni uzdraven jest.

V 1712. jistý mlynářský z Javorníčka pod Novýma Hrady tak těžce božcem a šlakem poražený, že s ním ta nemoc náramně házela a [38r] lomcovala, byl jest do lázně svatého Mikuláše v prknách na voze přivezený, tam do vany toliko jednou vsazený, zase spátkem nemocný odvezený byl a hle, mímo všech nadějí na cestě, když již ke mlejnu přijížděli, právě zazračně uzdravený sam z vozu slezl a domu šel, pak v jednom týhodni zase k svátému Mikulaši přišel a vyznajíce své uzdravení za tu milost Pánu Bohu a svatému Mikulaši jest poděkoval. *Nota bene* Naman Syrský, chtěl-li je v řece Jordanu uzdraven býti, musel podle rady Elizea sedmkrate v té vodě se zmýti. *4. Regum, capitulum 5*. Tento ale mlynařský toliko jednou lazeň užívajíc zdraví nabyl.

V 1713. vysoce urozený pan, pan *Romedius Franciscus*, Svaté římské říše hrabě z Tunu, pan na Cholticích etc., jsouce na nohy skontraktilý všeliké *remedia* pro uzdravení jest potřeboval, však [38v] nic platno nebylo, pročež když lidská pomoc a lekařství nic *effectuiro*vati[108] nemohlo, do lazně svatého Mikulaš[e][109] se přivesti dal, a tam když potřetí lázeň užíval, tu choditi začál, [a][110] takové lázně tak dlouho *continuiro*val[111], až dokonalé zdraví svých noh jest dosáhl a čerstvě jako kdy prve choditi mohl. Čehož mnozí jak v Mejtě, obvzláště pan Ignácius Schreyberger, Jeho Milosti pána hraběte z Tunu někdejší stolmístr, tak sedláci na Vraclavi a u svatého Mikuláše obyvátele dobrou povědomost mají. Na pamatku tehdy té obdržené milosti ku svědectví tabuli *ex voto* do kaple svatého Mikuláše zavěsíti dal.

V 1715. Jakub Ammas vojak do lazně těžce nemocný přivežený, tam se svatému Mikůláši zaslíbil a lazně užíval a dosáhnouce vinšovaného zdraví na svědectví *ex voto* tabuli zavěsíl.

[39r] Magdalena Horačka všechna nemocná v lázni uzdravená to vyznala a tabulku obětní do kaple zavěsíla.

Léta 1717 pan Maximilian Unger z Litomýšle vyznal, že jest syn Danihel těžkým kamenem obtížený po jedný lázni svatého Mikůláše se uzdravil.

Justyna, Frydrycha Albla manželka, tehdáž obyvatele při městě Vysokým Mejtě, majíce maličké dítě na oči nemocné tak, že nic nevidělo, všeliké prostředky k spomožení potřebovala, ale vše darmo, pročež zaslíbíce dítě svatému Mikuláši do lázně se s ním odebrala, kdežto po několikeré lázni a vymejvání očí dítě zase k dokonalému zraku přišlo, čehož sem sám dobře povědom, neb jest ta žena téhdáž v mé chalupě na louce zůstávala.

Urozený pan Jan Nygrýn, ten čas kraje chrudimského kasír, že [39v] jeho dceruška na oči u svatého Mikuláše uzdravená byla, na poděkování, znamení a svědectví dvě stříbrné oči na oltář obětoval.

Léta 1718 urozená pani Alžběta Barbora, urozeného pana Samuele Václava Albrechta, panství litomyského buchhaltera manželka, jsouce všechna nemocná ani

[108] Překl. *způsobit*.

[109]] Mikulaſſy

[110]] o

[111] Překl. *pokračoval*.

mluviti nemohla, z Prahy do lázně svatého Mikůláše přijela a tam lázně užívajíce polepšení svého zdraví nabyla a řeč zase dostala, na poděkovaní pak a toho svědectví stříbrnou osobu na oltář svatého Mikůláše obětovala a tuto *attesta*ci[112] pro lepší důvěření jest zanechala.

Já, níže podepsaná přiznání své činím vubec přede všemi, kterak sem do jisté nemoci padla, která na třetí rok trvala, taky ten zlej přiběh tak dalece se rozmohl, že mně začasty řeč zaražená byla [40r] a mluviti sem nemohla, v tom tak bídným příběhu po předešle nadarmo užívaném nákladném prostředku zaslíbila sem se v 1715. roce do Chrůdimě k svatému *Salvato*ru, pak odtud do lázně svatého Mikuláše nedaleko města Vysokého Mejta, kdežto jak sem se ponejprv koupala, tehdy moje řeč v trvající lázni více nez prve se mně stratila na dobrý čtvrt hodiny, potom ale od té hodiny takový nebezpečný *paroxismus*[113] mne trápíti přestal a zcela opustil, takže již více žádné překážky na mé řeči netrpím, alebrž podnes mou dokonalou řeč mám, začež já hříšná Pánu Bohu, jeho předrahé Matce a svatému Mikuláši, jakožto divnému svatému, věčnou čest a chválu vzdávati na svědomí povinna a zavázaná jsem, podle toho tuto *attesta*ci[114] poníženě od sebe skládám. Budiž Pán Bůh v svých svatých [40v] věčně pochválen. *Datum* v Starým Městě pražským dne 26. *junii anno* 1718.

L. S. Alžběta Barbora Albrechtova, rozená Pötschochovna z Berouna

Toto *attestatum*, které moje manželka Alžběta Barbora s podpísem své vlastní ruky a s přitísknutím své přirozené pečeti přitomně vyhotovila, podobně pro lásku pravdy a vděčnosti tuto stvrzuji v zámku litomyšlském dne 19. *julii* roku 1718.

L. S. Samuel Vencl Albrecht, buchalter, *ibidem*[115]

[41r] *Attesta*cí[116] a vlastní *formalia* urozeného pana Františka Antonína Držmíška, panství litomyšlského kontribučního.

---

[112]] *Atteſta*cy

[113] Překl. *záchvat, ataka*.

[114]] *Atteſta*cy

[115] Překl. *tamtéž*.

[116]] *Atteſta*cy

V létu 1719 jsou ode mě obětovaný dvě stříbrný nohy u svatého Mikůláše, kdežto sem lázeň skrze jeden týhoden užíval a z milosti Boží polehčení bolení noh obdržel. Datum v Litomyšli dne 3. *septembri anno* 1720.

František Antonin Držmíšek

Vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pan Norbert Matheides z Závětic, města Skutče děkan a kanovník královhradecký, na poděkování za polepšení svého zdraví v lázni svatého Mikůláše srdce stříbrné na oltář obětoval.

Toho léta dne 29. augusti Henrych Berck ze Solnice v lázni svatého Mikůláše na celý tělo uzdravený obraz do kaple s podpísem svého jména jest daroval.

[41v] Item téhož 1719. urozený pan Leopold Phlaumb, měštěnín královského města Brna v Moravě, u svatého Mikůláše uzdravený, obraz svatého Mikůlaše s timto nápísem neb *chronographico* jest do kaple zavěsíl.

DIVo NICoLao Patrono sVo
In honoreM obtVLIt.
TertIa IVLII LeopoLDVs
PLaVMb.[117]

Léta 1720. Lidmila, jistý chudobný sirotek ze vsi Stárkova, dlouhý čas nevidomá, slyšíce o zdravohojitedlné vodě svatého Mikůláše, tam se jest zaslíbila a od vesnice k vesníci vedená k svatému Mikůláši se dostala, kdežto celou svou náději k svatému Mikůláši majíce, lázeň sobě vyprosila, a když podruhý se myla, ve vaně sedíce skroušeně se modlila a za uzdravení prosila, v tom modlení maličko [42r] zezdřímouce, zdálo se ji, že nejaký pacholátko přes oči proutkem ji udeřilo, načež leknouce se procejtila a hle, mímo náděje již sebe na oči uzdravenou docela viděla. Pročež z lázně vyvstala, vodu z vany sama vylývala a ji vyplachovala. Právě na to jest láznícký Řehoř Pšil do lázně vešel, aby předzvěděl, co by tak dlouho ta nevidomá děvečka v lázni dělala, a hle, ona že by již s pomocí Boží a svatého

[117] Překl.
Božskému Mikuláši, svému patronu,
k úctě věnoval.
Třetího července Leopold
Plaumb.
V textu je chronogram 1719.

Mikůláše zase zrak nabyla, jest s radostí oznamovala. Toho dne také byl jest u svatého Mikůláše urozený pán Jindřích Karel Fabricius z Leonberku, Jeho Milosti císařsko-královské rychtář z Vysokýho Mejta, jemužto podobně ta děvečka své uzdravení vyznala, což teď pravený Jeho Milosti císařské pan rychtář v domě rádním pánům jest *recensiro*val a vypravoval.

Téhož léta 1720 urozený a sta[42v]tečný rytíř pan Václav Rous z Lípna, poznávajíce sebe u svatého Mikůláše uzdravenýho býti, na poděkování dosazené milosti jeden dukát na oltář svatého Mikuláše jest obětoval.

Item: Urozený a statečný rytíř pan Václav Dohalský z Dohalíc, na poděkování polepšení zdraví v svých prsou v lázni svatého Mikůlaše daroval a obětoval do kaple jednu velkou a tlustou bílou svíci.

Urozený pan Norbert Lernet, ten čas listovní z Pardubic, že jest v lázni zdraví nabyl, daroval k oltáři svatého Mikůláše jednu tlustou bílou svíci.

Vejpis z knihy svatomikůlašské, co jest tak tam velebný pán *Crescentius*, chrudimského kapučínského kláštera *quardian*, svou vlastní rukou pro věčnou památku zapsáno zanechal *in formalibus*:

[43r] Já, *frater Crescentius*, kapučín kněz a na ten čas v Chrudími nehodný *quardian*, kněžskou vírou vyznávám, že jsem těžkou nemocí od Boha navštíven byl, jednu a dvadceti neděl nevyslovitedlné bolesti ve dne a v noci bez přestání měl v celý levé noze náramně oteklé, takže sem ve dne v noci voka pro náramné bolesti zavříti nemohl, v té mé nemoci rozličných doktorův a feldtčarův sem potřeboval, takže dvakráte nad mém nedostatku rada držaná byla, předce však po mnoha lekařstí jak dovnítř, tak zevnítř užívání žádné pomoci sem necítil, takže o mém zdraví ode všech pochybováno bylo. Pročež ode všech na mnoho i také míl lékařův opuštěn, do lázně svatého Mikůláše na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta blíž vesníce Vraclavě sem se dovesti dal, tu potřikráte mne do [43v] vany posaditi museli, počtvrtý sem sam se posaditi mohl, po osmi dnech na berlách sem se vlekl, ve čtrnácti dnech vo hůlce chodil a mši svatou sloužil, ponejprv ten den před svátkem svaté Máří Magdaleny léta 1720, ještě však sem té lázně dvě neděle užíval, nic však jiného nepotřebovál skrze pomoc a orodování svatého Mikůláše, této lázně patrona, ku kterémužto sem mé po Bohu outočiště všechno skládal, náležitě zdráv zase do Chrudímě sem jíti mohl. Na poděkování dle spravedlivého uznání ku potěšení všem nemocným, k větší cti a slávě Boží, svatého

Mikůláše počestnosti sem na věčnou památku vlastní rukou mou v této knize zanechal. *Actum* v lázni svateho Mikůláše, dne 6. *augusti anno* 1720.

Dle datum tohoto příkladu se spatřuje, že lázeň svatomikuláš[44r]ská také *in canicularibus* neb psích dnech (kteréhožto času síce lékaři lázně zapovidají) lidem k zdraví slouží.

Léta 1720 urozený pan Václav Kašpar Tesánek, Jeho Milosti císařské panství pardubského toho času oberfeldtjäger, tak velice nedostatkem zraku obtížen, že dokonce nic viděti nemohl. I jsouce již předešle moci a oučinkův vody svatéko Mik[u]láše[118] dobře povědom, když totižto v létu 1709, jak vejš podotknuto, v lázni na nohy uzdraven byl, pročež s tou předešlou důvěrností do lázně se dovesti dal a tam, když potřetí láze[ň][119] vykonal, zase pomalu zraku nabývati a lépe viděti počal, takže jíž dláždičky na zemi, prkna a jiné věci rozeznati mohl, protož dále s takovým prospěchem tu lázeň *continuiro*val, že chvála Bohu vinšovaného zraku zase jest obdržel, což všem [44v] vůbec povědomo jest, neboť naddotčený pan Tesánek jak duchovním, tak svě[t]ským[120] pánům, jménovitě pak dvojí cti hodnému pánu Floriánovi Jeřábkovi, v ten čas vysokomejtskýmu kaplanovi, a jiným mnohým to své podivné uzdravení a navrácení zraku jest vyznával.

Téhož 1720. roku urozený pan Jíři *Quadro*ni, měštěnín královského krajského města Chrudímě a baumístr, vyznal jest v létu 1721 na děkanství před vysoce důstojným panem Františkem Schertzerem z Kleinmühlu, svatého Písma doktorem a na Vyšehradě kánovníkem, děkanem vysokomejtským a spolu*vicariu*sem půl kraje chrudimského a před třema osobami rádními též pisařem městským, téhdáž když obrys na budoucí kostel svatého Mikůlaše (kterýžto již skutečně vystaven jest) poukázal, že majíce nohu otevře[45r]nou a bolavou, žádným spůsobem zahojen býti nemohl, až z Vídně do Chrudímě jedouce u svatého Mikuláše se zastavil a tam lázně užíval a hle, co sobě vinšoval, to šťastně obdržel, neboť otok z nohy oplaskl a rána se zahojila.

V létu 1723 paní Dorota, manželka pana Jana Gottlieba Reedlitze, měštěnína v Chrudími a tehdejšího hospodářského *instecto*ra společných hraběcí-

[118]] Sᵒ Mik láſſe

[119]] Lázen

[120]] Swědſkým

millesimovských panství, skrze nešťastný pád sobě pravou ruku z páteře nejenom vyvrátila, ale taky kost zrovna po ruce dolů se jest roštípila. Poněvádž ale hojení se nepodařilo, trpěla jest nesnesítedlně bolestí, ruka byla celá neužítečná a jakožto mrtvá učiněná, potom taky celé rameno počinalo schnouti, po všem možném prostředkování předce žádný znamení nejakého polepšení nenasledovalo a feldtsche[45v]rové s jejích radou tam směřovali, že by rameno znova nalomiti se muselo, k čemuž ale *patient*ka na žádný spůsob *resolviro*vati[121] se nechtěla. Vzala tehdy její silné důvěření k svatému Mikůlášovi, kteréžto její outočiště ji taky nechý[b]ilo[122], nebo po vystálé čtrnáctidenní lázni všechny bolesti nejenom docela zašly, schnutí přestalo a rameno tak mnoho síly zase nabýlo, že jest jeho (buď Bohu věčná chvála) přihodlně potřebovati mohla.

Neméně taky já, níže podepsáný, milost svatého Mikůláše při jeho zdravý studníci nedaleko Vysokého Mejta sem užil, nebo když sem již na pátý rok skrze nesnesitedlné bolesti na obouch *S. V.* nohách trápen a taková nemoc za podágra se pokládala, tak sem se do ty rozhlášené lázně svatého Mikuláše při Vysokým Mejtě 1719. roku vypravil. A ačkoliv při začátku tej lázně bo[46r]lesti mnohém více se rozmnožíly, předce jsem s užíváním lázně dáleji pokračoval a od mé důvěrnosti na toho velkého svatého Mikůláše sem neustoupil. Jakož taky to bez užítku a prospěchu nebylo, nebo po *continuiro*vané osmédenní lázni bolesti dokonce se stratily, a sice tak daleko, že až posaváde (buď Pán Bůh z toho v svém svatým Mikůláši na věky chválen) již přes 6 lét od těch bolestí dokonalé osvobozený jsem, předce ale od toho času každý rok na jaře lázeň sem užíval. Na potvrzení toho jest mé vlastní ruky podpís, *actum* v Chrudími dne 3. *februarii* 1726.

Jan Gottlieb Reedlitz

Rozalie Šaurova, dítě šest lét stáří, 13 neděl bylo slepý, takové přinesla její matka Lidmila Šaurova (která to taky vysvědčila) do lázně svatého Mikůláše, jak nejdřív [46v] to dítě při první mši svatý jest bylo, tehdy již jedným okem viděti mohlo, druhého dne ale zase při mši svatý zase taký na druhé oko vidělo.

[121] Překl. *rozhodnout*.

[122]] nechýhylo

Zuzana Fendrychova z městečka Vobrov v Moravě měla oboje nohy pokažené, po některých vystálých lázn[ích][123] všechno zlé maso ji odpadlo a byla jest ve dvouch nedělích uzdravená, jak ona to poustevníkovi u svatého Mikůláše vyjevila.

Já, níže podepsaný, vyznávám timto, že 24. *novembri* 1721. roku do lázně svatého Mikůláše sem přišel celý *contract* na rukouch a nohách a po užívání některých lázní zase k předešlému zdraví jsem se navrátil.

Jindřích Šutte, vrchní leutenant od slavného herbersteinského *regimentu*

[47r] Dne 11. a 12. *junii* roku byl sem já, níže jménovaný, v lázni svatého Mikůláše a v tom čase pětkrát jsem se koupal, poznávám (buď Bohu chvála v mém podágrytském přiběhu)[124] znamenité polehčení, buď mně Pán Bůh dále milostivý, abych mohl zase sem přijíti a tu hojitedlnou kúru *continuiro*vati, mezi tim ale se přiznávám, že jsem ne bez obvzláštního polehčení dne 13. *junii* odtud odešel.

Antonín Jozef Teuerkauf

Primas a královský vejběrčí v Časlavi

Že jsem já po 6 tyhodní trvající *contractu*ře na všech oudech celého mého těla velice zemdlený s nemalýma bolestmi do lázně svatého Mikůláše při Vysokým Mejtě se vypravil, tak skrze 14 dní tu rozhlášenou lázeň užíval (buď Bohu [47v] a svatému Mikůláši čest a chvála)[125] k mému zdraví jsem přišel, což vysvědčuji. *Datum* dne 25. *junii* 1724.

Frater Petr Truba, františkán z Moravský Třebový

Já, Matěj Raffius, měštěnín a městský rychtář v královském věnným městě Vysokým Mejtě, vyznávám tuto vpravdě: Jakož jsem já, již skrze 14 lét od podágru sklíčený, dne 17. *junii anno* 1724 do lázně svatého Mikůláše se vydal a k mé pomoci na ty cestě hulku potřebovati musel, když sem ale 5. neb 6. lázeň užíval, dobře sem se vynacházel, že jsem bez holi aneb nejaký jinší pomoci celý čerstvý odtud odešel, takže jistý pan Lizander, rádní z Kutný Hory, tehdáž tam přitomný nade mnou s velikým podivením se pozastavil, který mne [48r] předešle viděl,

[123]] po některých wyſtálých Lázni

[124] V originále konec závorky chybí.

[125] V originále konec závorky chybí.

že jsem sobě s holí velmi těžce a pracovitě pomahal, což já tuto na poděkování svrchovanému Bohu a svatému Mikůláši vysvědčuju. *Actum* dne 26. *junii* 1724.

Já, níže podepsaná, známo činím a vysvědčuju timto, že když jsem já s vodnatedlností stížená byla a skrze ty veliké bolesti s každodenním otikáním mých očí a pýskův vystála, v tom celém příběhu taký bílej krvotok měla, sobě skrze dlouhý čas s rozličnýma od lékařův předepsanýma líkama pomocti jsem chtěla, ale všechno nadarmo bylo. Pročež naposledy do lázně svatého Mikůláše sem se vydala, a když jsem onou jenom po třikráte užívala, tehdy přiblížil jest se čas, v kterém sem dáleji ještě, tak jak sem sobě uminila, lázeň užívati nemohla, ani taky dáleji lázeň užívati za potřeby neuznávala a na ten [48v] způsob vinšované zdraví dokonale jsem došáhla, což já ke cti a chvále Boží ode mě písebně *attestiru*ju. Stalo se v Kutné Hoře dne 23. *julii* 1724.

Barbora Hertlova, rozená Ottenfeldova z Ottenfeldu

Já, Alžběta, vlastní dcera Matěje Svatoše, panství chroustouvského poddaná, přiznávám se, že jsem skrze 9 neděl na nohy *contract* byla, takže jsem ani choditi ani nejaké jídlo s rukou k ustám přivedsti nemohla, jak ale jsem přes tři měsíce lázeň svatého Mikůláše užívala, tak jsem zcela a zouplna k mému předešlému zdraví přivedená byla, to já s mým dobrým svědomím vysvědčuju a všemohoucímu Bohu, též svatému Mikuláši za tu mně udělenou milost věčné poděkování činím. Dne 20. *augusti* 1724.

[49r] **J**á, níže podepsaný, timto známo činím ke cti svatého Mikůláše a k rozmnožení jeho svaté slávy, též k podstatě vše milé pravdy, jakož se mně neobyčejný příběh na mých nohách přitrefil, na kterýchžto ale nohách ani co viděti ani co merkovati bylo, což taky žádný ani videnský ani pražský doktor (když na to pořádné *consilium* skrze tři rozhlášené muže držáno bylo) *penetriro*vati[126] a tomu porozuměti mohl a proti tomu vše pořádné prostředky užívané byvší nic platno býti nechtělo. Poslez tehdy s radou jistého dobrého přítele zde do lázně svatého Mikůláše sem se vydal, a když jsem jenom po dvakráte tu lázni užíval, hned jsem na to novou sílu v mých nohách znamenal, že jsem na to všechné kopce a vrchy bez překážky vjíti a přejíti mohl, za kteroužto velkou milost všemohoucímu Bohu [49v]

[126] Překl. *proniknout (do čeho)*.

a svatému Mikůlášovi věčné diky činění, čest a chvála buď zvelebená, amen. Dáno v lázni svatého Mikůláše dne 11. *septembri anno* 1724.

František Antonín z Tryppenbachu, Jeho *Excel*lence, (titul) vysoce urozeného pana, pana Františka Ferdynanda Kinskýho, Svaté římské říše hraběte z Kiníc a Tettau, nejvyššího kanclíře v Kralovství českém, nad jejích společnýma panství[mi][127] a statky zřízený vrchní *regent*

Já, níže podepsaný, vyznávám, že jsem skrze orodování svatého Mikůláše z jedné nebezpečné nemoci vysvobozen byl tenkráte, když jsem v čtvrtý škole v Litomyšli *studiro*val, což ke cti a slávě, též k poděkovaní Bohu všemohoucímu, který tak di[50r]vný jest v svých Božích svatých, tuto vysvědčuju dne 23. *septembri* 1724.

Pater Eusebius à Sancto Bernardo
Piarum scholarum

Já, níže podepsaná, známo činím s mým dobrým svědomím: Jakož jsem já nejakým časem tůze nemocná byla, takže mně nohy a ruce brzo votekly a brzo zase voteklost z ních spadla a přitom nic jísti jsem nemohla, do toho tak zlého příběhu já snad skrze zlého člověka čarodeníka přivedená jsem byla. Pročež jsem mého manžele mnohokráte žádala, aby on mně do lázně svatého Mikůláše pomohl, on ale s tim až po žních odkládal, když tehdy mně se to dlouho býti zdálo, šla sem tam pěšky bez vědomí mého muže, však ale pro velkou mdlobu hned za městem Pardubic léžeti zůstala. Potkal mne ale mého kmo[50v]tra syn s vozem z roboty jedoucí a řkoucí, kam chci jíti. Pravil taký, abych se na ten vůz posadila, což jsem já pro velkou mdlobu učiníti nemohla, anobrž s jeho přispěním jsem se posadila a s ním tak do vsi k jeho otci jela, který se nade mnou slítoval a mne až k svatému Mikůláši dovesti dál a tam z toho vozu po prkně svedl dolů, z toho místa ale od dvouch osob do kaple vedsti dal, kdežto jsem já srdečně prosíla, aby svrchovaný Bůh na orodování svatého Mikůláše mne k mému zdraví přijíti dáti nechal. Načež do lázně vedená a do vany posazená byla, jak jsem ale nejakou chvíli v ní seděla, znamenala jsem, jako by samá vlhkost z mého těla vycházela, a po té jedinké lázni čerstvá a zdravá beze vší pomoci z lázně jsem vyvstala a se domu odebrala, tak čerstvá a tak zdravá od toho času [51r] jsem a žívá pozůstávám. Buď všemohoucí

[127]] Panſtwj

Bůh, Matka Boží Maria, svatý Mikůláš a všichni svatí požehnané, který za mne prosíli, že jsem tu milost dosahla, což k věčné Boží slávě mé vlastní ruky podpísem ztvrzuju. Dáno v městě Pardubících dne 8. *augusti* 1725.

Dorota Bauslavová, měštěnínka toho města

Urozená slečna Jozefa z Wiederspergu Lísová zaznamenati dala, že když lázeň u svatého Mikůláše užívala, od zimníce osvobozená a k dokonalému uzdravení přivedená byla v roce 1725.

Já, níže podepsaný, vyznávám a dobrým svědomím vysvědčuju, že skrze obvzláštní milost Boží a orodování svatého Mikůláše v té lázni na mé bolavé nohy, [51v] když jsem se dříve sedmkráte koupal, uzdraven byl, a potom zase a nejvíce na mou pravou nohu sem stonal, takže jsem na ní dokonce státi nemohl. Ta nemoc síce rok od roku při mně se vynachází, že obyčejně jednou, dvakrát nebo třikrát v tom trpěti musím, skrze 6, 8 anebo taký 10 dní, kteréžto bolestí z jedné nohy do druhé přecházej a bolestí jistou alteraci[128] spůsobujou, která taký 24 hodin trvá, a tak se mně to k podágře rovná, poněvádž horkost k tomu se přiráží a votok sebou přináší, takže s tim oudem hejbati, míně se na něj bez velkého píchání postaviti můžu, jako bych mezi kuží a masem nejaký trn měl, však ale skrze tu lázeň nejenom ty bolesti zahnané, ale taky ten votok vyhnán a vyveden jest byl. Na potvrzení toho mým vlastním podpísem to *attesti*ruju, stalo se v lázni svatého Mikůláše dne 18. *junii* 1726.

[52r] Maximilián Jíři z Korendt z Kroměříže v Markrabství moravském

Jan Hubálek, vlastní syn Samuele Hubálka z Kyšperka, byl po celém těle žlutý, k tomu na kámen stonal a *S. V.* urínu pustiti nemohl, v tom zlém přiběhu skrze 4 léta věčím dílem na posteli ležíc dnem, nocí s bolestí trápen byl, po těch 4 letech pravený Jan Hubálek skrze pomoc do lázně svatého Mikůláše jest přišel, po první lázni ale jemu tak polehčeno bylo, že beze vší pomoci jíti mohl a všechné bolesti jemu zašly, takže po té užívané lázni k dokonalému zdraví přiveden byl. To vše jeho vlastní máteř Rozina Hubálková poustevníkovi toho místa dobrovolně jest vyznala a na poděkování svatému Mikůláši zaznamenati dala dne 28. *junii* 1726.

[128]] *Alterac*y

Vojtěch Novák, královského Menší[52v]ho Města pražského měšťan, vlastní rukou písebné své vyznání k poustevníkovi u svatého Mikůláše jest z Měst pražských vyslal, že na mrtvinu levé nohy jest se dokonalé v lazni svatého Mikůláše uzdravil, kdežto šestkráte lázeň užíval. Na poděkování svého uzdravení jest také obraz na plátně malovaný Matičky Boží pokorně do kaple svatého Mikůláše dne 11. *augusti* 1728 zavěsíti dal.

Já, níže podepsaný, ke cti a slávě Boží, též svatého Mikůláše biskupa, přiznání své činím, když jsouce v pominulém podzimku skrze celých dvanácte tyhodnů od podágry silně sužován, outočiště své jsem k svatému Mikůláši vzal a v té na vysokomejtským panství blíž vesníce Vraclavě ležící svatomikůlášské lázni s takovým šťastným a právě vinšova[53r]ným prospěchem jsem k dobrému zdraví přišel, že buď Bohu z toho věčná chvála, posaváde dobře se vynacházím, kteréžto mé uzdravení také svatému Mikůláši, jeho svatým prosbám připísuji. Na potvrzení toho jsem *attesta*ci[129] tuto mou vlastní rukou odepsal a mým přirozeným hraběcím sekrytem stvrdil *actum* v Zámrsku, dne 22. *aprilis* 1729.

L. S. Johann Norbert Ernest Libštejnský, graf von Kolovrat

Jeho vysoce hraběcí Milosti pán, pan Johann Norbert Ernest Libštejnský, hrabě z Kolovrat (titul) na poděkování svého uzdravení ráčil jest na den svatého Mikůláše skrze svého kaplana dvorského[130] v kapli svatého Mikůláše mši svatou dáti sloužíti a jednu obět na tabulce od zelené[53v]ho axamitu (na které obraz svatého Mikůláše, nohy a ruce od stříbra, též dolej jeho hraběcí erb se vynachází) při oltáři zavěsíti dáti.

Notandum

Stává se někdy, že mnohý *patient* u svatého Mikůláše uzdravený, když se domu navrátí, za krátký čas *recidivu* neduchův a nedostatků svého trpí, a nepochybně proto, že buďto v jídle a nápoji *excedir*oval, diaety nezachoval aneb zapovědené nezdravé pokrmy požíval, a tak obdrženeho zdraví nešetřil, a nebo že snad se tak Pánu Bohu líbílo, aby ta neb ona nemoc jemu k spasení cestou byla. Pročež kdyby se co podobného komu přitrefilo, ať to ne hned slabému a nestálému

[129]] *Atteſta*cy

[130]] ſwého Kaplana Dworſkého. Není jasné, zda jde o vlastní jméno Dvorský, či nikoli.

oučinku [54r] lázně svatomikůlášské připisuje, nýbrž sobě pomyslí, že to tak Bůh chce míti.

Appendix

Posledně se také za dobré uznalo následující starou pamět o vraclavském farním kostele Matičky Boží Nanebevzetí z knížky velebného pána Samuele Hataše *Scintilla Evangelica intitulirované folium* 196 se vynacházející tuto přiložiti. Kterak tak před sto šedesáte a několika léty jistý svatokrádeřník opovážil jest se nočního času chrám Páně vokradnouti, a když náhoru k oknu lezti počal, tehdy spatřil jest bílou labuť, která těmito slovy zločince napomínala: „Dej pokoj tomuto místu.“ Ulekl se sice těch slov zločinec, nicméně od zlého ducha ponuknutý, ačkoliv podruhý i potřetí, když již svou bezbožnou pravou rukou okna se uchytil, jsa těmito slovy: „Dej po[54v]koj tomuto místu”, napomenutý, nic na to nedbaje, po všem do kostela vlezl, načež labuť se zmízela a on nešťastník oknem do kostela vlezše kalichy a jiné kostelní zboží jest pobral. Na to ale po zpáchaní svatokrádeři třetí den v městě Královém Hradci popaden, do vězení vzat a právně *examinirovan*, se vyznal, že jest sice jakživ mnoho kostelů v Království českém obloupil, však nic podobného tak podivného jako při tom vraclavském chrámě se jemu nepřihodilo, což když, jakž vejš podotknuto, vypověděl, jedině své postížení tomu vraclavskému kostelu přičítal, načež podle svého provinění také zasloužilou outrpnou smrtí z světa sešel. Což vše od mnohých hodnověrných a dobrého svědomí starcův vraclavských, že oni to od svých dědův a rodičův povídati slejchali, nejedenkráte opakovano a ujíštováno bylo.

[55r] **Hodinky,**
letanie, modlitby a pobožné písně
k svatému Mikůláši,
biskupu a význávači myroenskému,
zdravohojitedlné lázně *patronu*

Letanie

Kyrie eleison. Kriste eleison. Kyrie eleison.

Kriste uslyš nás.
Krise vyslyš nás.

Otče z nebes, Bože, smilůj se nad námi.

Synu, Vykupiteli světa, Bože, smilůj se nad námi.

Duše, svatý Bože, smilůj se nad námi.

[55v] Svatá Trojíce, jeden věčný Bože, smilůj se nad námi.

Svatá Maria, orodůj za nás.

Svatý Mikůláši, orodůj za nás.

Koruno kněžův, orodůj za nás.

Perlo biskupův, orodůj za nás.

Studníce vyznávačův, orodůj za nás.

Přešťastný š[ť]astného[131] města Patary plode, orodůj za nás.

Synu modliteb, orodůj za nás.

Druhý Jeremiáši, orodůj za nás.

Urozeného rodu vznešený světlonoši, orodůj za nás.

Darem Božím osvícený, orodůj za nás.

Postem od narození oděný a zaopatřený, orodůj za nás.

Svatý hned od prsův mateřských, orodůj za nás.

V přirození nejvyvýšenější, orodůj za nás.

V mravích nejurozenější, orodůj za nás.

Anjelská tváře, orodůj za nás.

Střídmý mládenče, orodůj za nás.

Tichý a trpělivý, orodůj za nás.

Poníženosti a sprostnosti plný, orodůj za nás.

Studníce milosti, orodůj za nás.

Čístoty panenské a nevinnosti zrcadlo, orodůj za nás.

[56r] Následovníče Páně hned od dětinství tvého, orodůj za nás.

Veliký v pobožnosti, orodůj za nás.

Ke všem ctnostem nákloněný, orodůj za nás.

Svrchovaného Boha příteli, orodůj za nás.

Všem svatým Božím nejmilejší, orodůj za nás.

Pravý Samueli, orodůj za nás.

Způsobe udatných ctností, orodůj za nás.

Plná líbou vůní vějící svátost, orodůj za nás.

---

[131]] ſſtaſtného

Milosrdný a štědrý dárce, orodůj za nás.

Outočíště potřebného měš[ť]ana[132], orodůj za nás.

Chudých panen nejštědřejší dobrodinče, orodůj za nás.

Panenské čistoty obhájiteli, orodůj za nás.

Druhý Tobiáši, orodůj za nás.

Dobrotivý pastýři, orodůj za nás.

V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli, orodůj za nás.

Hromobití přikázateli, orodůj za nás.

Plynoucích a tonoucích milostivý pomocníku, orodůj za nás.

Plavcův na moři jasná hvězdo, orodůj za nás.

Veliký Benátčanův zástupce, orodůj za nás.

[56v] V zoufání pomocníku a dobrý rádce, orodůj za nás.

Těla a světa potupiteli, orodůj za nás.

Nad hříchem a ďáblem svítěziteli, orodůj za nás.

Dokonalý a svatý poustevníku, orodůj za nás.

Pobožný vyznávači, orodůj za nás.

V postu a mrtvení těla nepohnutedlný, orodůj za nás.

Pravého života příklade, orodůj za nás.

Vyznávačův okráso, orodůj za nás.

Čest a slávo kněžstva, orodůj za nás.

Církve myroenské veliký biskupe, orodůj za nás.

Biskupův jasný blesku, orodůj za nás.

Učiteli duší lidských, orodůj za nás.

O blížniho spasení horlivý, orodůj za nás.

Křesťanského náboženství horlivý rozmnožiteli, orodůj za nás.

Proti kacířstvu udatný bojovníku, orodůj za nás.

Vykořeniteli modlářstva, orodůj za nás.

K mučedlnictví hotový, orodůj za nás.

Mládeže slávo, orodůj za nás.

Uctivost starých, orodůj za nás.

Všech dobrých milovníče, orodůj za nás.

[57r] Všech zlých hrůzo a strachu, orodůj za nás.

---

[132]] Měſťana

V učení smělý, orodůj za nás.
V cvíčení rychlý, orodůj za nás.
V trestání přísný, orodůj za nás.
Horlením spravedlnosti zapálený, orodůj za nás.
Sirých vdov a sirotkův dobrý otče, orodůj za nás.
Bídných a mizerných outočíště, orodůj za nás.
Nedůživých a nemocnych zdraví, orodůj za nás.
Vězňův a zlym duchem posedlych vysvobození, orodůj za nás.
Zarmoucenych potěšení, orodůj za nás.
Světlo cirkve svaté, orodůj za nás.
Pravidlo duchovní vrchnosti, orodůj za nás.
Příklade věřícich, orodůj za nás.
Ode všech milovaný, orodůj za nás.
Všema ctnostmi hojně naplněný, orodůj za nás.
Svatý biskupe, orodůj za nás.
V duchu prorockym znamenitý, orodůj za nás.
V životě i po smrti podivný, orodůj za nás.
Skrze zázraky ustavičně předivný divotvorče, orodůj za nás.
[57v] Obvzláštní v nouzi postavenym pomocníku, orodůj za nás.
K tobě volajícim orodovníku, orodůj za nás.
Náš ochrance a patrone! Orodůj za nás.
Svatý otče Mikůláši, orodůj za nás.
Beránku Boží, jenž snímáš hříchy světa, odpusť nám Pane.
Beránku Boží, jenž snímáš světa, uslyš nás Pane.
Beránku Boží, jenž snímáš hříchy světa, smilůj se nad námi.

Antiphona

O, pastyři věčný, dobrotivý strážce, který když na modlitbu pobožného stáda si vzhledl, hlasem z nebe k muži svatému, hodného biskupství Mikůláše si ukázal, služebníka tvého.

V. Všem všeckno sem učiněn,

R. [133] abych všechny spasené učinil.

V. Poctil jej Pán v práci

R. a naplnil práce jeho.

V. Orodůj za nás, svatý Mikůláši,

[58r] R. abychom hodní byli učínění zásluh Kristových.

Modlitba

O, slavný biskupe svatý Mikuláši, kterýžto si do vlasti nebeské pře[š]ťastně[134] vejíti ráčil, ty, který si bídným, chudým a nuzným pomáhal, potlačené, truchlivé a zarmoucené těšíval, nemocné uzdravoval, rač nám taky v tomto bídném a plačtivém oudolí[135] v bídách, v ouzkostech a v nemocech nápomocen býti, abychom, jenž se z tvých velikých ctností, zásluh a svátosti srdečně těšíme a radujeme, taky skrze tvé u Boha mocné orodování zde božské pomoci, milosti a zdraví nabýti, napotom pak v nebeském království s tebou věčně radosti požívati mohli, amen.

[58v] ***Hymnus*** **aneb Píseň**

Vesel se zem, plesej nebe,
vydávejte radost z sebe,
zvelebůjte Mikůláše,
neboť on jest sláva naše.
2. V začátku svého dětinství,
choval se hned jak v hrdinství,
když začal od svaté ctnosti,
nechajíc světa marnosti.
3. V středu, v pátek se postíval,
v dni jednou prsů požíval,
což v svém věku vždyckny konal.
Až půst do smrti dokonal.

[133] R. – replika kněze, V. – replika lidu. (Tanner 2001, s. 197)

[134]] přeſtiaſtně

[135]] Audoly. Možno přepsat též „oudoli“ od mask. *oudol*.

4. Žádná oliva při hrobě,
olej prejští v každé době,
přirození nepřináší,
to prejštící mramor snáší.
5. Mikůláši, biskupe ctný,
pobožný, náchylný, schopný,
pomocníku všem věřícím,
v ouzkostech svých volajícím.
6. Odvrať smrti nebezpečnost,
vypros nám spasení věčnost,
[59r] by potom z těla vyjíti,
mohli s tebou v slávu vjíti.
7. Otče, Synu, Duše svatý,
dej nám milost, bychom taky,
skrze Mikůláše svatého
vešli do království tvého,
amen.

V. Rozptílil a dal chudým,
R. spravedlnost jeho zůstává na věky věkův.

Modlitba

Svatý a milosrdný otče, věrný a pobožný Boha nejvyššího služebníče, svatý biskupe Mikuláši my tebe poníženě prosíme, rač na hlasy žádosti naši pozorovati, na vroucnost naši vzhlednouti, nepřátele naše viditedlné i neviditedlné rozptíliti a podrobiti, ukrutenství zaháněti, nepokojné upokojiti, rady, duchovní, vše kněžstvo a všecku vrchnost, jich rač [59v] říditi, chrániti a opatrovati a všem, jenž den slavnosti neb památky tvé s pobožností a radostí slaví, velebí a vykonávají, do království nebeského přispěj přijíti, nás pak bídné a ničemné, kteří jsme slávy tvé chválu špatně vzdávali, ode všech skormoucení, osidel rač vysvoboditi a vnuknutí i pokušení duchův nečistých ukrotiti, abychom v Kristu Ježíši sebe scela oddati zasloužili, jeho vždycky ctili, chválili a velebili, kterýž s Otcem i s Duchem svatým živ jest a kraluje na věky věkův, amen.

Jiná modlitba

Svatý Mikuláši, biskupe, který jsi ještě v tvém dětinském věku ve středu a v pátek se postíval, že si ani mateřského [60r] mléka požívati nechtěl, tři panny s tajnou almužnou, by ony čistoty své panenské zbavené nebyly, hojně obdařil, a tak milostivě od hanby vysvobodil, modlitbou tvou mořské vlnobití a bouře skrotil, mrtvého plavce z mrtvých vzkřísil a zase božským hlasem, by se k lidem pro vyhlášení a rozmnožení slávy božské navrátil, jsi byl napomenutý. Napotom, vnuknutím Božím učiněn biskupem, jednou za den pokrmův skoupě a ztenka si užíval, v čtení, modlení, v duší{ch}[136] lidských zejskání horlivý, ještě živ jsa tebe vzývajícím si se ukazoval, všech hojné potěšení učiněn, konečně když tvá blahoslavená duše z těla vycházeti měla, anjele svatý, tvé utěšitele a spoluchudce si míti za[60v]sloužil, rač, prosím tebe, u všemohoucího Boha za mě orodovati, aby duše má, když z nebezpečenství moře tohoto bídného světa k břehu smrti přicházeti bude, věčného tonutí snášeti nemusela, rač v cestu proti mně s tvýma svatýma anjely přijíti, ne pro čest, kterouž nezasloužím, ale pro větší duše mé bezpečnost, vyučůj mě stálosti v dobrých ctnostech a svatých předsevzetích, abych pohotově byl proti všemu nebezpečenství a ke všem nenadálým smrtedlným pádům, a tak skrze svaté skonání přijíti mohl k břehu věčného spasení, kdež bych bez všeho smrti strachu živ byl na věky věkův, amen.

Svatý Mikuláši, buď zástupcem a orodovníkem našim [61r] u Pána našeho Ježíše Krista, aby ubohé duše naše hříšné spasení věčného dosáhnouti mohly.

Responsorium

K vyžádání rozličných svatého Mikuláše pomocí

Divy a zázraky jestli hledáš, slepí vidějí, kulhaví chodějí, prejští se hojně mana s kosti Mikůláše.

Nebezpečenství hyne, přestávají i bouře, nechť mluví plavcové.

Bůh dál se vracuje otci, divějí se Agarenští, tři panny potěšení nabývají, ať mluví měšťané Patarští.

[136]] duſſých.

Věno se dává Barenským, všemu mana lidu, všichni cizí k tobě přicházejí, oběti a dary nesouc, ó šťastný město Barium.

Tonoucím a k tobě volajícím brzy si na pomoc, když krotíš vlnobití mořské, a za ně oroduješ u hvě[61v]zdy mořské Marie. Ku porodu pracujícím tebe vzývajícím dává se mana a přestává plodu nebezpečenství spolu i nemocných, ať sou všichni zarmoucení a nemocní ode všeho zlého vysvovození, ochraň a zastaň svatý Mikůláši, amen.

Sláva Bohu Otci i Synu i Duchu svatému etc.

O hrůzo ariánského bludu, vypuditeli kacířstva, vysvoboditeli, vů[d]ce[137], třech dětí opatrovníku, jenž u Boha v prosbách si mocný, nám smrtedlným vypros milosti.

V. Orodůj za nás svatý Mikůláši,

R. abychom hodní byli učinění přímluv Kristovych.

Modlitba

Bože, který si blahoslaveného biskupa Mikuláše, slavného vyznavače tvého, s neskončenými dary a milostmi ozdobiti ráčil a dosavád každého dne ne[62r]přestáváš s rozličnými zázraky ozdobovati, rač nám dáti, abychom skrze jeho prosbu a zásluhy od všelikých nemocí, těžkostí a ouzkostí, od pekelného ohně a ode všeho nebezpečenství vysvobození byli. Skrze Krista Pána našeho, amen.

Jiná před lázní

Vypros, ó svatý Mikuláši, aby ta předsevzatá lázeň tvé požehnané vody k vinšovanému zdraví nám sloužila tak, abychom zdraví jsouce tim lépe Bohu všemohoucímu sloužiti, jeho chváliti a velebiti mohli, amen.

Jiná

O Bože, kterýž vypouštíš potoky přes oudole[138], aby tekly mezi horami (*a*) požehnati [62v] rač lázně této, aby její užívání nám zdraví skrze přímluvu svateho Mikuláše přineslo. Jenž jsi živ a králuješ na věky věkův, amen.

---

[137]] Wůbce

[138]] přes Audole. Od mask. *oudol*.

(a) Žalm 104, verš 10.

Hodinky

O svatém Mikůláši, vyznavači a biskupu

K jitřní

V. Pane, rty mé otevři,

R. a usta má vypravovati budou chvalu tvou.

V. Bože, ku pomoci mé vzezři,

R. Pane, ku pomoci mé přispěj.

Sláva Bohu Otci i Synu i Duchu svatému, jakož byla na počátku i nyní i vždycky až na věky věkův, amen.

[63r] **Hymna**

Pospěš si duše má k chvále,
Pána všeho stvoření,
dobrořeč mu neustále,
hoden jest všeho ctění.
Toho, kterému anjele
klanějí se na nebi,
ať lidské mocnosti světle,
Boha svého velebí.
Sláva buď Svaté Trojici,
dárci všeho dobrého,
za církvi své danou svíci
Mikůláše svatého.

Antiphona

Kterýž vypouštíš studníce v oudolích, prostředkem hor potekouť vody. *Psalmus* 103.

V. Za dnův jeho vyšly studnice vod

R. a jako moře naplnění jsou přiliš. *Ecclesiastici* 50.

V. Pane, vyslyš modlitbu mou

R. a volání mé k tobě přijď.

[63v] **Modlitba**

Bože, jenž jsi svatého Mikuláše biskupa nesčislnými zázraky ozdobil, prosíme tebe, propůjč nám, abychme jeho zásluhami a prosbami od plamene pekelného vysvobození byli. Skrze Ježíše Krista, Pána našeho, amen.

K hodině první

V. Bože, ku pomoci etc. Jak na jitřní.

Hymna

Lýcienská země světu
Mikůláše vydala,
jehož {j}si[139] hned v prvním květu
milost Boží výbrala.
Neb v dětinské nevinnosti
ten prouteček spanilý,
ovotce vydával ctnosti,
Bohu i lidem milý.
Sláva buď Svaté Trojici etc.
Jak nahoře.

[64r] ***Antiphona***

Položil pustínu v jezera a země bez vody v prameny vod. *Psalmus* 106.

V. Jako kvítí, která jsou podle tekoucích vod,

R. jako slunce stkvoucí, tak on se stkvěl v chrámě Božím. *Ecclesiastici* 50.

Modlitba. Jak nahoře.

K hodině třetí

V. Bože, ku pomoci etc. Jak nahoře.

Hymna

Obžerství v ráji činěné
postem Mikůláš dítě
nahražoval, jsouc k míněné
dokonalosti hbitě.

[139]] gſy

Přikladem Pána Ježíše
rostl v věku i v ctnosti,
aby tak dosáhl spíše
vrchu dokonalosti.
Sláva buď Svaté Trojici etc.
Jak nahoře.

[64v] ***Antiphona***

Budou na všeliké hůře vysoko, na všelikém pahrbku pozdvíženém potoky tekoucích vod. *Isaiae* 30.

V. Dokonalý nalezen jest a spravedlivý
R. a v čas hněvivosti učiněn jest smíření s Bohem. *Ecclesiastici* 44.

K hodině šesté

V. Bože ku pomoci etc. Jak nahoře.

Hymna

Zlatem svym tři chudé dcery
zachoval při panenství,
pomahal každému, který
vzyval ho v protivenstvích.
Tří[ch] k smrti již odsouzených
nevinnost zjevíc chránil,
množství na moři soužených,
před topením obránil.
Sláva buď Svaté Trojíci etc.
Jak nahoře.

Antiphona

Jako potoci vodní v žížni a stín skály vysedlé v zemi pu[65r]sté nezatemnějí se oči vidoucích. *Isaiae* 41.

V. Podobného učinil ho v slávě svatých
R. a zvelebil ho v bázni nepřátel. *Ecclesiastici* 14.

Modlitba. Jak nahoře.

K hodině deváté

V. Bože, ku pomoci etc. Jak nahoře.

Hymna

Jsa biskupem proti peklu
válčil Mikůláš silně,
pohanskou slepotu k světlu
víry svaté ved pilně.
Pro Krista Pána zastání
císařům na odpor stál,
tyranského utiskání
udatný rek se nebál.
Sláva buď Svaté Trojici etc.
Jak nahoře.

Antiphona

Otevřu na nejvýšších pahrbcích řeky a prostřed polí studnice. *Isaiae* 41.

[65v] V. Vzýval mocného Nejvýššího
R. i uslyšel ho veliký svatý Bůh. *Ecclesiastici* 46.

Modlitba. Jak nahoře

K nešporu

V. Bože, ku pomoci etc. Jak nahoře.

Hymna

Svrhl císař Mikůláše,
zavřel jej do žaláře
přičiněním Satanáše,
aby zašla ta záře.
Ale vyved jej z vězení,
Bůh k svemu důstojenství
dal sílu i milost jemu,
hájil v nebezpečenství.
Sláva buď Svaté Trojíci etc.
Jak nahoře.

Antiphona

Rozdělené jsou vody na poušti a potokové na pustině. *Isaiae* 35.

V. V životě svém činil zázraky

R. a po smrti činil dívy. *Ecclesiastici* 48.

Modlitba. Jak nahoře.

[66r] **K kompletu**

V. Pane, obrať k nám obličej tvůj

R. a odvrať hněv tvůj od nás.

V. Bože, ku pomoci etc. Jak nahoře.

Hymna

Vyplnil čas věku svého,
Mikůláš, Krista rytíř,
strom pln ovotce ctnostného,
věrný ovcí svých pastýř.
Své obcování anjelské
s Kristem směřoval k Bohu,
skrz tovaryšstvo nebeské
pojat jest na oblohu.
Sláva buď Svaté Trojici etc.
Jak nahoře.

Antiphona

Potřební a chudí hledají vod, já, Pán, uslyším je. *Isaiae* 41.

V. Vzal na se roucho slávy

R. a odil se dokonáním ctnosti. *Ecclesiastici* 50.

Modlitba. Jak nahoře.

[66v] **K závirce**

Slavný vyznávači Boží,
o Mikůláši svatý,
od nás již věčnému zboží
na nebesa pojatý.
Přijmi tyto chvály sprostý,

upros nám božskou milost,
ať zbavení všechněch zlostí
přijdeme v věčnou radost.

Modlitba

O slavný Krista vyznavači, já, bídný hříšnik, pozdravuji tě skrze sladké Pána Ježíše srdce a v ty důvěrnosti, v které všichni důvěrní ctítelové tvojí své duchovní i tělesné potřeby tobě přednášeli, i já potřebu mou, v které vězím, tobě poníženě přednáším, pokorně žádaje, abys laskavým přimluvcem mým před Bohem byl a mně sou[67r]ženému od Boha v velké potřebě mé spomožení vyžádal, jestli to však Bohu k zalíbení a duši mé k spasení býti může. Přednes, mocný zástupce můj, Bohu všechnu duležitost mou, aby duše má potěšená tobě, dobrodinci svému, vždy vděčná byla a spolu s tebou Boha věčně chválila, amen.

Jiná

O slavný tebe vzývajících pomocníku, svatý Mikůláši. Prosím tebe, nezavrhůj ponížené prosby mé, a poněvádž jsi žádného bez potěšení nepustil, aniž mne neopoustěj, až u Boha potřebnou mně milost mocnými prosbami tvými vyžádáš. Nakloň milosrdné tvé srdce ke mně, a co já hříšný tvor Pánu svému přednesti nesmím, ty, mocný pří[67v]teli Boží, přednes, ať tvé přímluvy oučinek shledaje od tebe s potešením se navrátím.

Některá kratičká vzdechnutí k svatému Mikůláši

Míláčku Pána Ježíše,
o Mikůláši svatý,
ozdobo nebeské říše,
zástupce bídných zlatý.
Ach pomoz mi v mé nemoci
skrz tvé velké zásluhy,
dej, ať skusím tvé pomoci,
o tvé mocné přímluvy.

Jiné

K tobě Otče svatý vzdychám,

k tobě [o][140] pomoc pospíchám,
o svatý Mikůláši.
Přednes Bohu mé potřeby,
ty, již oslavený v nebi,
pomoz v potřebě naší.

Jiné

O! Mikůláši vyborný,
všech nemocnych lékaři,
[68r] uslyš mé prosby pokorný,
ať se žádost má zdaří.
Ať skrz tvé orodování
sproštěn sem mé nemoci,
buduť za poděkování
vděčný ve dne i v noci.

Jiné

Podej mi tvé štědré ruky,
vytrhni mne z bídné muky,
Mikůláši, muži svatý,
od nás do nebe pojatý,
ať zde živ jsa tobě vděčně,
s Bohem tebe chválím věčně.

Písně o svatém Mikůlaši od pana Adama Michny z Ostradovic v létu 1688 složená

Jako: Prospěvujmež všickni nyní na:

Sem, sem vy čisté panenky,
vy pravé Boží milenky,
pospěšte, ctěte svátého
opatrovníka vašeho,

[140]] ó

Mikůlaše.

[68v] Sem, sem všecken lid chudičký,
velký i také maličký,
vašeho dárce uctěte,
tobě čest, svatý, řekněte,
Mikuláši.

Sem, nevinně odsouzení,
od něho častěj sproštění,
památku připomínejte,
ke cti svatému spívejte
Mikůláši.

Sem, nemocní, usmrcení,
však zas od něho vzkříšení,
nechtějte mlčet déleji,
spěvy chvalit veseleji
Mikuláše.

Nebude město Myrenské
tajíti chvály biskupské,
často bude prospěvovat,
chvály svého opakovat
Mikuláše.

Všichni lasku vypravujte,
posty jeho oznamujte
jiné božské dary svému
dané slouhovi svatému
Mikuláši.

K tobě všichni dnes volame,
tebe za pomoc žádáme,

slyš [69r] pokorně volající,
uslyš svatý spívající
Mikuláši.

Sláva buď Bohu věčnému
i Synu jeho milému,
též také Duchu svatému,
vše jednomu Hospodinu,
amen, amen.

Jiná: Jakož o tom proroci etc.

Dnes slavnost Mikuláše,
biskupa svatého,
slaví spivání naše
i pobožnost jeho,
níž se v světě stkvěl jest,
vzdal Kristu chválu, čest,
cirkvi platně posloužil,
v pravdě ji vyučil.

Ovotce víry pravé,
kterouž v Krista věřil,
dokázal v štědrosti své,
chudým dobře činil,
odplatu za to vzal,
do nebe se dostal,
kdež se raduje věčně,
s Kristem jsa bezpečně.

K tobě všichni voláme,
[69v] svatý Mikuláši!

V tom hlubokém oudolí[141],
uslyš prosbu naši
a orodůj za nás,
bychom zdraví našli,
pak po tomto životě
v věčnou radost vešli.

Kriste, jeho víry nám
dej nasledovati
a ji skutky dobrými
zde pozorovati,
abychom zde časně,
slavíce jméno tvé,
po smrti s tebou byli,
věčně se těšili,
amen.

Jiná, zpívá se takto: Má duše se nespouštěj etc.

Navštěvujem tvou kapli,
svatý Mikůláši,
skládajíc důvěrnosti,
vši potřebu naši,
ohledni se na nás
a zač budem prositi,
nechtěj to odepříti
a orodůj za nás.

Jakož oné tři panny
z tvé pouhé štědrosti,
majíc chudé[70r]ho otce,
obdařils v hojnosti,

[141]] Audoli. Možno přepsat též „oudoli“ od mask. *oudol*.

by Boha se bály,
jeho jméno chválily
a se poctivě vdaly,
dals věno z milosti.

Tak my tebe žádáme
v nouzi postavení
a všelikou těžkostí
těla obklíčení,
vypros nám z výsosti,
bychom zdraví nabyli,
chleba žádni nebyli,
vše božskou štědrostí.

Dejž, ať lázeň i nápoj
požehnané vody
na duši i na těle
zmeje naše škody,
bychom uzdravení
z toho Boha chválili
a jemu živi byli,
pak došli k spasení,
amen.

Piseň k svatému Mikulaši biskupu, zdravohojitedlné studánky a lázně patronu

Může se zpívat jako: Veselte se, o duše, vám se radost etc.

[70v] **R**adůjte se, Čechové,
plesej vlasti česká,
máš dobrodiní nové,
milenko nebeská,
velké ti světlo svítí
na poušti vraclavské,

jasné se slunce třpytí,
dědictví václavské,
Kyrie eleison.

2. Krásně, že tvých vlastenců
máš množství na nebi,
jenž za nás orodují
a Boha velebí,
svatému Mikůláši
též tě dal v ochranu,
on potřeby přednáší
naše Kristu Pánu,
Kyrie eleison.

3. Chrudímský k počestnosti
sobě vyvolil kraj,
místo osamělosti
v lidnej proměnil ráj,
kde bezdušné kamení,
kde plané křoviny,
všechno Mikůláš mění
v spanilou svatyni,
Kyrie eleison.

4. Studánku si vyvolil,
nový [71r] lekař český,
tou si tu poušť osobil,
náš přítel nebeský,
tam ctítelům svým mnoha
ustavičně činí,
mocný dvořan u Boha,
kdo chce dobrodiní,
Kyrie eleison.

5. Moc jich Mikůlášové
pomoci skusílo,
té apatyky nové
jméno se zjevilo,
v jakékoliv příhodě
nemocní, churaví
došli při dobré vodě
žádaného zdraví,
Kyrie eleison.

6. Tam kulhaví i chromí
své berly skládají,
tam zraku nevidomí
šťastně nabývají,
žádného nepropouští
pryč bez potěšení
k Mikůlášové poušti,
kdo jen má své zření,
Kyrie eleison.

7. K tobě tehdy chvátáme,
Mikuláši svatý,
o pomoc tě žádáme,
náš lékaři zlatý,
ach pomoz v důvěrnosti
nám, tě vzývajícím,
přispěj, v poníženosti
[71v] k tobě vzdychajícím,
Kyrie eleison.

8. Mocný Krista příteli,
nad námi se slitůj,
za Čechy, tvé ctitely,
před Bohem za štít stůj,

nedej nás soužit dýle,
pomoz tvému lidu,
zastaň dítky tvé milé,
odvrať naší bídu,
Kyrie eleison.

9. O svatý Mikůláši,
skrze tvé zásluhy,
ach pomoz vlasti naši,
odvrať náš trest tuhý,
buď naším pomocníkem
při posledním boji,
ať za opatrovníkem
přijdeme k pokoji,
Kyrie eleison.

Jiná k svatému Mikůláši

Jako: Co to nového, neslýchaného

O! Mikůláši,
zástupce naši
soužené české země,
my tě vzýváme,
tobě zpíváme,
strápené české plemě.

[72r] 2. O! muži Boží,
viz, jak se množí
naše velké bolesti,
uslyš toužení,
pomoz soužení
naše Čechům tvým snesti.

3. Tys Krista jméno,

by bylo čteno,
slepým pohanům kázal,
pastýř horlivý,
skrz velké divy
mocnost Boží dokázal.

4. Tys bludným cestu
k svatému městu
upřímně okazoval,
tys nepřátele
lidského směle,
bojovník, potlačoval.

5. Tys srdce tvrdé,
tys duše hrdé
ďáblům mocně vydíral,
z nebezpečenství
k blahoslavenství
bránu nebes otvíral.

6. Utíkajících,
tě vzývajících,
slyš pokorná spívání,
v naší nemoci
přispěj k pomoci,
vyslyš naše volání.

7. Ač sme zhřešili
a zasloužili
božské potrestání,
ty buď [72v] přímluvcem,
našim zástupcem,
přiveď nás k smílování.

Má svou již známou notu

Buď pozdravený,
svatý Mikůláši.
My k tobě voláme,
za pomoc žádáme,
o! svatý Mikuláši.

Tobě tento stan
k tvé cti jest vzdělán,
v němž Bohu sloužíme,
tě přímluvčí máme,
ó svatý Mikůláši.

Ochrance milý,
při každé chvíli
slyš nás volající,
pomoc žadající,
ó svatý Mikůláši.

Vypros nám zdraví
a požehnání,
vyžádej ourody,
chraň od zlé příhody,
ó svatý Mikůláši.

Popřej nám svornost,
lásku, upřímnost,
vypros svatý pokoj,
zažeň mor, hlad i boj,
ó svatý Mikůláši.

[73r] V hodině smrti
rač při nás státi,

duši z těla jdoucí
přiveď do radosti,
ó svatý Mikůláši,
amen.

Písnička poutnická o svatém Mikůláši biskupu, kterážto celý život téhož svatého v sobě obsahuje:

Spívá se obecní notou.

Biskup ctný Mikůláš svatý
v dařích duchovních bohatý,
byl rodem z města slavného,
Patera tak řečeného.

Rodu jsa znamenitého,
měl otce velmi mocného,
jménem pravým Epífána,
a matka sloula Johana.

Toho splodili v mladosti,
jsouce v manželské milosti,
potom v čistotě bydleli,
víc žádných dítek neměli.

[73v] Mikůláš, když se narodil,
hned ho Bůh mocí přiodil,
nebo lidem k podivení
ten den svého narození

hned stál na nohách v koupeli,
z čehož lidé srozuměli,
že bude stálý v stálosti,
v Kristové pravdě milosti.

Také i to divné dosti
znamení jeho střídmosti
a zvláště při nemluvňátku,
že šanoval středy, pátku.

A v ty dni se vzdy postíval,
jednou za den prs požíval
od své chuvy pěstounice
a nejed k tomu nic více.

Když mu Pán Bůh dal vyrosti,
hned mu byly k mysli ctnosti,
nepoctivých mládenců zlých
vždy se štítil, varoval jich.

Do kostela rád chodíval,
Pánu Bohu se modlíval,
bylo k [74r] mýsli nejvíce mu
učit se Písmu svatému.

A čemu moh rozuměti,
to všecko snášel v paměti,
čistoty mysli i těla
ostříhal vzdycky docela.

A vše, cožkoli na ctného
sluší člověka svatého,
činil upřímně každý den,
aby se Bohu líbil jen.

Potom když mu rodičové
jeho milí pěstounové,
otec i matka zemřeli,
dědiče ho v statku měli.

Ale on počal mysliti,
jak by moh nejlep odbýti
svého statku, také zboží
k samé cti a chvále Boží.

A v tom jeden soused jeho,
nedaleko bydlel něho,
jsa urozený, v tu dobu
upadl velkou chudobu.

[74v] Nevěda se jak živiti,
co má v své nouzi počíti,
umyslil sobě nedobře,
ach nastojte jaké hoře.

Tři dcery panenky maje,
hříchu a studu nedbaje,
chtěl je k smilstvu propůjčiti
a jejich těly kupčiti.

Tak aby záplatu daly,
kdož by jich v hámpejs žádali,
jen aby živily otce,
aby s nimi hřešil, kdo chce.

Zvěděv to Mikůláš svatý,
předešel ten hřích proklatý,
tomu nebohému otci
uvrh tejně oknem v noci

zlata kus do domu jeho,
do sukna obaleného,
a pak odtud prchnout hleděl,

by o tom žádný nezvěděl.

Na ráno vstav, šel svou cestou,
nalez v domu hrudu zla[75r]tou,
jsouc vděčen Bohu díky vzdal
a svou nejstarší dceru vdal.

Potom zas ne po mnohých dnech
chtěl, by to bylo tejno všech,
opět rovně tak učinil,
v tom se pronesti nemínil.

Vhodil mu v dum jeho zlato
a ten člověk přišel na to,
velice velebil Boha,
činil děkování mnohá.

A myslil to u sebe sám,
řka, kohož to přítele mám,
že mi spomahá v chudobě,
budiž Bože chvála tobě.

Budu stříci, budu bdíti,
na to pilně pozor míti,
abych se mohl doptati,
a kdo je to, uhlídati.

A hle, po některém čase,
svatý pak Mikůláš zase,
nabrav zlata dvakrát více,
vhodil mu je do světnice.

[75v] V tom se probudil člověk ten,
schopil se, vyběh rychlé ven,

pospíšil po něm chvátaje
a takto za nim volaje.

Ej, postůj, dej mi se znáti
a nechtěj tak utíkati,
kdo si, ať mohu věděti,
prosím, dej mi se viděti.

A tak běže ochotněji,
když byl od něho blíže ji,
poznal, že Mikůláš svatý,
metal mu ty hrudy zlatý.

Ihned před nim na zem padl,
za nehodného se kladl
ty dary od něho bráti,
chtěl jemu nohy líbati.

A hle, on mu bránil toho,
nýbrž prosíl za to mnoho,
aby to při sobě choval
a žádnému nezjevoval.

Pán Bůh maje ke všem přístup,
ten čas umřel myrský [76r] biskup,
i sešli se biskupové,
mnozí duchovní otcové.

Aby zas na místo jeho
volili správce jiného,
kterýž by živ byl přikladně,
biskupství spravoval řádně.

I byl tu biskup nejaký,

pobožný, vznešený taký,
na něhož při tom volení
všichni téměř měli zření.

Ten napomínal každého,
chtěj-li míti správce ctného,
by se modlili, postili,
Pána Boha zaň prosíli.

Témuž duchovnímu otci
stal se k němu hlas té noci,
řka, rano v jitřní hodinu,
líbí se to Hospodinu,

před dveřmi kostelními střež,
a kdo k nim neprv přijde, věz,
že jest hoden důstojenství,
posvětiž ho na biskupství.

[76v] Znav, že ta řeč mnoho váží,
i postavil se na stráži
v siňci u dveří kostelních
a té noci léžel u nich.

A když jiné obtížil sen,
Mikůláš měl obyčej ten,
což jest hodné k podivení,
hned vstal a šel na modlení.

Ke dveřům kostelním přišel
a ten ho biskup uslyšel,
i hned ho rychle uchvátil
a k němu svou řeč obrátil.

Pověziž mi muži Boží,
aniž tobě to buď k hoři,
kdo si a jaké jméno máš,
jemuž řek svatý Mikůláš.

Jsa holubičí sprostnosti,
sem služebník tvé svátosti,
k tomu já se pokorně znám,
Mikůláš vlastní jméno mám.

I jakž on to brzy vedce,
ač se hájil a však předce,
čest, po[77r]ctivost mu činili,
na biskupství ho světili.

V kterémžto jsa důstojenství,
o věčné blahoslavenství
ve dne i v noci pečoval,
ovčičky své vyučoval.

Slovem, také příkladem ctným,
byl za vůdce, za světlo jim,
nepohoršuje žádného,
živ byl ze čtení svatého.

Pán Bůh skrz něj dívy mnohé
činil, neb lidi nebohé
potěšoval, uzdravoval
a rozličných bíd zprošťoval.

V dobrém pracoval mnoho lét,
potom maje opustit svět
a k milému Bohu jíti
začal pokorně prosíti.

Za to svaté požehnání,
aby při jeho skonání
anjele přítomní byli,
do nebe ho provodili.

[77v] I viděl, sklonil hlavu svou,
ano k němu anjele jdou,
spjav ruce nechtěl meškati,
počal žaltaře říkati.

V tebeť sem doufal, Pane můj,
já vzdy nehodný slouha tvůj,
nebuduť zahanben věčně,
toběť se těším srdečně.

A když pak řek duchem vroucím,
v ruce tvé duši poroučím,
s těmi slovy pustil duši,
pobožně skonal, jak sluší.

I hnedky potom té chvíle
slyšáno líbé a milé
anjelské spívaní krásné
a vidíno světlo jasné.

Vedli duši do radosti,
před trůn Boží velebnosti,
kdež všeho dobrého dosti
a bude až na věčnosti.

Tělo poctivě pohřbeno,
v mramorovej hrob vloženo,
z [78r] něhož se olej vylíval,

k zdraví nemocným prospíval.

Protož, biskupe nejvyšší,
ó pane Kriste Ježíši,
dej nám biskupy pastýře,
jenž nejsou zmatení v víře.

By nás před vlky hájili,
sami ctným příkladem byli,
a tak nejprv samý[142] sebe,
pak i nás vedli do nebe.

Kdežto s tebou Mesiášem,
také s svatym Mikůlášem
bychom věčnou radost měli,
na věky věkův bydleli,
amen.

Omnia ad maiorem Dei gloriam, beatae Virginis Mariae
& sancti Nicolai honorem.[143]

Vytištěno v Litomyšli 1731.
[78v]

[79r] **Píseň historická**
o milostném obrazu a chrámu Páně blahoslavené
Panny Marie
pod titulem
Zvěstování na vrchu Knířov čtvrt míle od královského věnního města
Výsokeho Mejta ležicím

[142]] ſamj. Zachováváme délku s tím, že jde o dlouhý tvar zájm. *sám* v akuz pl. m., v němž proběhlo úžení *é* > *í*. Mohlo by se též jednat o krátký tvar s nenáležitým dloužením.

[143] „Vše pro větší slávu Boží, blahoslavené Panny Marie a ke cti svatého Mikuláše."

podle starobylé paměti v kníze velebného pána Samohele Hataše, někdejšiho vysokomejtskýho a poslez chrudimskéh děkana v 1672. roce vydané a *Scintilla Evangelica* nazvané, v listu 49. se vynacházející

Zpívá se jako: Od tebe se ubíráme:

O přejasná hvězdo mořská,
budiž pozdravená
Matičko Boží Knířovská,
od nás zve[79v]lebená,
k tobě my se utíkáme,
tebe za milost žádáme,
Panenko Maria.

Paměti staré snášejí,
že k tvé cti a chvále
kosteliček v kněžském háji
chtěli stavět, dále to
však kamení svežené
nočně bylo odvežené
na vršek knířovský.

Velmi se tomu divili
okolní křesťané,
ihned strážný nařídili
u téhož kamene,
hle, starce ušlechtilého,
jedouce koně bílého
nočně jsou spatřili,

an to kamení sebíral,
jej do zástěry klad,
třikráte s ním se odebral
a na vršek ho vklad,

potom odtud jest se zmízel
ten jistě vyslaný anjel
před očíma strážních.

I vidouce v tom vůli Boha
neomýlně býti,
pročež na vrchu Knířova
kostel založiti
nemeškali k cti a slávě
královně Marii Panně
jména Zvěstování.

O čemž když se dověděli
pobožní křesťané,
ihned k Knířovu běželi
viděti chrám Páně
z kamení tak zázračného
od anjela sveženého
sem z háje kněžského.

[80r] Od toho času Čechové
s radostí chvátali,
Uhří též i Moravané,
Knířov navštivili,
i jiných národův množství
putovalo k té milosti
před léty dávnými.

Nad to vejše k občerstvení
pobožným poutníkům
studánky se vyprejštily
v tu stranu k rybníkům,
mnohym lidem ku pohodlí
ty studánky jsou sloužily

pod vrchem knířovským.

A ačkoliv skrze vojny,
jenž v Čechách trvaly,
zahynuly pouti hojný,
které prv bývaly,
však poutníků množství zase
nachází se v tomto čase
k knířovské Matičce.

Jenž s nemalou důvěrností
obraz navštěvují,
předkládajíc své těžkosti,
vroucně supplikují,
jsouce v bídách postavení,
docházejí polehčení
u tebe Matičko.

Protož tu tak starobylou
někdejší pobožnost
k Matičce knířovské stálou
ctitelův náklonnost
přisluší zas obnoviti,
Matku Boží pozdraviti,
majíc k ní důvěrnost.

[80v] Neboť ten obraz milostný,
kdo jen ho spýtuje,
táhne k sobě srdce lidský
a k lásce vzbuzuje,
tak jak to sám pocíťuji,
kdykoliv k tobě putuji,
Matičko knířovská.

Pokorně tehdy prosíme,
ó Boží rodičko,
dejž, ať se s tebou těšíme,
Kristová Matičko,
vyslyš prosby a volání,
by nám prospely k spasení,
knířovská Matičko,
amen.

Modlitba k Panně Marii Knířovské

Rozpomeň se, ó nejsladší Panno!, že nikdy slejcháno nebylo, aby ten, kdož by své outočiště k tobě vzal a pomoci žádal, od tebe opuštěn byl, v té tehdy důvěrnosti, jsa pohnut, beru své outočiště k tobě, ó Matko Spasitele tvého, a z celého srdce tebe za pomoc žádám, přistupuji k tobě s velkou nadějí a důvěrností a stavím se s želením a s vzdycháním před tvou panenskou tvář, nerač mými slovy pohrdati, ó Matko věčného slova, slyš mě milostivě v tvém chrámě vzdychajíciho. Přiď mi ku pomoci ve všech potřebách mých, posilňůj mne v mých těžkých pokušeních, zachovej mne v mnohonasobních nebezpečenstvích a v mé poslední bídě přijď mne posilniti s tvou libeznou přitomností, amen.

EDIČNÍ POZNÁMKA

V ediční poznámce budou nejprve uvedeny ediční zásady, jež byly stanoveny pro účely edice díla *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* Vojtěcha Václava Čapka, a následně seznam všech zkratek a emendací. Žádná moderní edice uvedených textů není autorce známa, pouze krátký úryvek z kapitoly *O zachování diaety aneb mírnosti v jidle a pití, a jakých pokrmův se varovati má* z prvního vydání se objevuje v edici barokní prózy Miloše Sládka *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy* (1995, s. 108–109) a z druhého českého vydání je přepsán *Appendix* ve studii Martina Svatoše (2002, s. 86–87).

I.

Cílem předkládané edice je zpřístupnit odborníkům i zájemcům z řad širší veřejnosti dílo *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* jakožto reprezentanta speciálního typu tištěné barokní produkce pojednávající o jednom z oblíbených cílů tehdejších poutníků – léčivých studánkách a pramenech (Lunga 1999, s. 207). Základem ediční úpravy je přepis do novočeského pravopisného systému při zachování zvukové podoby jazyka a jeho tvaroslovných zvláštností. Uplatněné ediční zásady vycházejí jednak z teoretických studií Jiřího Daňhelky (1985, s. 285–301) a Josefa Vintra (1998, s. 341–346) a poznatků Marie Janečkové (2009) o jazyku českého baroka, jednak z praxe edic raně novověkých textů z nedávné doby – zejména Jiřího Justa (2011), Jana Malury a Pavla Koska (1999, 2001), Jany Ratajové a Lucie Storchové (2008). Transliterované výrazy jsou v poznámce uváděny v původním tvaru.

Grafika

Editovaný text je tištěn frakturou, pasáže latinské humanistickým písmem nekurzívním či kurzívou. V této edici je gotické písmo vysázeno nekurzívně (antikvou), humanistickému (nehledě na typ) odpovídá kurzíva, což je dodržováno i v případech, kdy je v originále antikvou tištěna pouze část slova. Iniciály jsou v textu zachovány. Při přepisu latinských částí textu přihlížíme ke studii Martina Steinera *Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského* (1999, s. 232–240) a zejména ke shrnutí ediční problematiky při vydávání raně novověkých latinských textů, jež je obsaženo v edici Aleny Bočkové *Historia S.*

Joannis Nepomuceni: Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu (2015, s. 143–153).

Text kombinuje spřežkový a diakritický pravopis. Spřežky rozepisujeme následovně: *ſſ, sſ* > *š* či *s* (*obſſahowala* > *obsahovala*). Digrafy velkých písmen místo písmen s háčkem, zvl. *Cž* > *Č, Rž* > *Ř*. U majuskule *Z* měkké čtení dosazujeme podle významu (*Zjlau* > *žílou*), ne však pro nejistotu u jmen *Zdáníc, Zežulková*. Zájmeno *já* tištěné iniciálou *g* a velkou literou *a* bez čárky přepisujeme dlouze (*GA* > *Já*).

Zvláštní znaky upravujeme podle dnešního pravopisu: *ſ* > *s*; *au* > *ou* (neplatí v cizích slovech, např. *augusti*, a některých vlastních jménech, např. *Staudenrauch, Balausa, Raušová, Šaurova, Bauslavová*); *w* > *v* – výjimkou jsou jména *Walter* a *Wiederspergu*; *ŝ* (tzv. umlautové *s*) v kombinaci se *s* či *ſſ* > *š* (např. *Neywýšſſýho* > *Nejvýššího*); *ti* před vokálem > *ť* (např. *Měſſtianůw* > *měšťanův*), zápis jména *Fabricius* sjednocujeme a *ti* přepisujeme na *c* – *Fabrytiuſowi* > *Fabriciusovi*, *Fabrycyuſa* > *Fabriciusa*); *g* > *j* (ne však v cizích slovech, např. *magistrátu*, a ve jméně *Švagerka*); *y* (po vokálu) > *j*; *j* (ve funkci vokálu *í*) > *í*; začáteční *v* > *u*; dvojí *ł* – *l ´* nerozlišujeme (ani v textověkritickém aparátu) a přepisujeme do dnešní podoby. Znaky *ů̊, ů* (např. *Můller* > *Müller*), *o̊* rozepisujeme jako umlauty > *ü, ö* (výjimkou je vlastní jmén *Teůerkauff* > *Teuerkauf* a slovo *Leůtnant* > *leutnant*, dále jméno *Kollowrůt* > *Kolovrat*, kde přehlasování považujeme za tiskovou chybu). Občasnou záměnu grafémů *é* a *ě* podle významu upravujeme (např. *Wraclawé* > *Vraclavě, potřebně* > *potřebné, zdrawě* > *zdravé, těžkým* > *těžkým, plawcowě* > *plavcové*) – ne však v případech, kdy se jedná o adjektivní skloňování u přivlastňovacích zájmen.

Zjednodušujeme skupinu *gk* > *k* ve slovech německého původu (např. *Purgkrabi* > *purkrabí, Leonbergku* > *Leonberku, Margkrabſtwj* > *Markrabství*). O zdomácnění svědčící *y* (místo něm. *i*) uchováváme (např. *Frydrychovi, herynky, Fendrychova, Henrych, Ferdynanda, Tryppenbachu* – podoba s *y* je Maškem (2010, s. 375) doložena). Upravujeme *tz* > *c* (např. *Frantz* > *Franc, Bohňowitz* > *Bohňovic, Pardubitz* > *Pardubic, Wentzl* > *Vencl*) – výjimku tvoří vlastní jména *Schertzerowi, Reedlitz*. Skupinu *ck* nezjednodušujeme ve jménech *Berck, Pickling* a ve slově *stockfisch*. Sjednocujeme podobu slova *Ober Feldt-Jågr, Ober Felt-Jåger* > *oberfeldtjåger*. Nesjednocujeme ovšem zápis slova

felčar z důvodu odlišné výslovnosti (*Fledtſcharowé > feldtscharové, Feldtčarůw > feldtčarův, Feldtſcherowé > feldtscherové*).

Vlastní jména přepisujeme podle současné normy a sjednocujeme jejich rozdílný zápis (*Waldtſteina, Waldtſchteina > Valdštejna*; *Khynſkýho, Khinskýho, Khinjc > Kinskýho, Kiníc*; *Liebſteinſký, Libſteinſký > Libštejnský*; *Kollowrůt, Kolowrath > Kolovrat*; *Kleinmihlu, Klien-Můhlu > Kleinmühlu*), ne však v případě, že se liší výslovností (např. *Landsſſkrauně > Landškrouně, Pathera > Patera*).

Zdvojená písmena transkribujeme jedním tam, kde se nevyslovují: *ff > f* (např. *přitreffilo > přitrefilo, Kaffe > kafe, Sſaffářka > šafářka, Zauffánj > zoufání,* též ve jménech *Gozeff > Jozef, Sſaffránková > Šafránková, Kryſſtoff > Kryštof, Epiffána > Epifána, Teuerkauff > Teuerkauf*) a ve slovech něm. původu (např. *Hoffmiſter > hofmister, Graff > graf*) – výjimkou jsou vlastní jména *Stieff* a *Raffius*; *dd > d* (např. *Radda > rada*); *sſ > s* (např. *Masſo > maso*); *nn > n* (např. *Wanny > vany, Zuzanna > Zuzana, Johanna > Johana, Manna > mana*) – výjimkou je jméno *Johann*; *mm* ponecháváme ve jméně *Ammas*; *tt > t* ve jménech *Hattaſs > Hataš* a *Kuttny-Hory > Kutný Hory* (zde kolísá se zápisem s jedním *t*) – výjimkou jsou jména *Šutte, Ottenfeldova z Ottenfeldu, Gottlieba* a *Tettau*; *ll > l* ve slově *Stoll-mjſtr > stolmístr* – výjimkou jsou jména a jejich odvozeniny (*hraběcí-millesimovských* a *Fallopia*); *pp > p* nezjednodušujeme ve jméně *Tryppenbachu*. Zjednodušujeme *th > t* ve jméně *Pathera > Patera*, ponecháváme ovšem v cizím základě u slova *authenticských* a ve jméně *Matheides*. Zachováváme *ph* ve jméně *Phlaumb*, ale i kolísající tvar *Plaum*. Zdvojené grafémy nezjednodušujeme u slov s jasným cizím základem, který je většinou tištěn antikvou (např. *impressorských, communiciroval, commissaří, approbiroval, appetyt, supplikují, attestaci, annotiruje, annalu, allegirovati, effectuirovati, Excellence*). Odvozená slova přepisujeme podle novočeských pravidel – rozhoduje tedy, zda je slovotvorný základ zakončen stejnou hláskou, jakou začíná slovotvorný formant (*kammený > kamenný, měký > měkký*), nebo nikoliv (*dřewěnná > dřevěná, dřewěnných > dřevěných*).

Velká a malá písmena píšeme podle současné pravopisné normy, velká písmena zachováváme ve výrazech souvisejících s náboženstvím (např. *Pán Bůh, Matka Boží, Spasitel, Duch svatý*), u výrazů jako *Otec, Syn* píšeme velké písmeno podle významu, také u adjektiva *Boží* píšeme velké písmeno. Velká písmena necháváme u titulů (např. *Jeho vysoce hraběcí Milosti, Jeho Výsost hraběcí Milost,*

Jeho Excellence). Slova sestavená pouze z majuskulí nebo s dvěma prvními písmeny velkými (převážně náboženské výrazy) přepisujeme s majuskulí na začátku slova (např. *BOžj > Boží*, *MARYE > Marie*, *BOha > Boha*, *GEžjſſy > Ježíši*, *HODINKY > Hodinky*).

Zkratky rozepisujeme – seznam srov. dále v části III. Výjimkou jsou zkratky *L. S.* označující místo pro pečeť a *S. V.* znamenající *sit venia (verbo)*, u nichž pouze sjednocujeme formu, zkratka *etc*., dále pak zkratky jmen (*N. Jedličky*, *O. L. J.* z *Valdštejnu*) a výraz *30 fl. peněz*, kde by bylo problematické rekonstruovat přesnou formu adjektiva. Přeškrtnutá *R.* a *V.* uvozující repliky kněze a lidu přepisujeme jako *R.* a *V.* Řadové číslovky přepisujeme s tečkou, základní bez tečky.

Hranice slov upravujeme podle současné pravopisné normy, nerespektujeme tedy splývání předložek s následujícím slovem (např. *naGruntech > na gruntech*, *Zbubna > z Bubna*, *předewſſemi > přede všemi*, *odewſſech > ode všech*, *bezewſſý > beze vší*, *kdežbych > kdež bych*) či oddělení předpony od slova (např. *s prubjrowal > sprubíroval*, *ne* inficiro*wala > ne*inficiro*vala*, *po odpočjnauti > poodpočínouti*, *na neywegſs > nanejvejš*, *s kontraktili > skontraktilý*), oddělujeme *by* připojované ke slovu (např. *kterýby > který by*, *zdaližby > zdaliž by*, *mohloby > mohlo by*), upravujeme spřežky (např. *w nowě > vnově*, *w proſtřed > vprostřed*, *w prawdě > vpravdě*, *z cela > zcela*, *ná horu > náhoru*, *po tom > potom*, *z tenka > ztenka*) a další tvary (např. *ſpolu Raddnj > spoluradní*, *na Nebe wzetj > Nanebevzetí*, *nad dotčený > naddotčený*, *gedenkaždý > jeden každý*, *co koliw > cokoliv*, *ſeſobě > se sobě*, *přitom > při tom*, *nepomnohých > ne po mnohých*).

Interpunkci jsme doplnili podle současných pravidel pravopisu, středníky jsme podle významu nahradili čárkou či tečkou. V nepřímých otázkách rušíme otazník:

6r *MJſto / kdežto zdrawo=hogitedlná Studánka / žiwj ze Země ſe přegſſtjcý čiſtý / gako Křiſſtál Wody Pramen geſt? Nachází ſe... > Místo, kdežto zdravohojitedlná studánka, živý ze země se přejštící čistý jako křišťál vody pramen jest, nachází se v kraji chrudimském na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta, půl míle odtud, blíž vesnice Vraclavě...*

6v *Kdy? a od kterého čaſu ta zdrawohogitedlná Studánka Swatému Mikuláſſy připſaná / a od koho to Swaté Gméno doſtala? Wyſſetřiti ſe nemůže... > Kdy a od kterého času ta zdravohojitedlná studánka svatému Mikuláši připsaná a od koho to svaté jméno dostala, vyšetřiti se nemůže...*

7r/7v ...examinirowánj ad quaestionem & articulos *proč? odkud? a gak dáwno ta Studánka Sw. Mikuláſſe ſe gménuge? a kdo ſe tam neyprwe vzdrawil? oba ſtegně...* > ...examinirování ad quaestionem & articulos *proč, odkud a jak dávno ta studánka svatého Mikuláše se jménuje a kdo se tam nejprve uzdravil, oba stejně...*

7v *Kdy a kterého čaſu ta Studánka Swatého Mikuláſſe to Gméno doſtala? nepamatugi...* > *Kdy a kterého času ta studánka svatého Mikuláše to jméno dostala, nepamatuji...*

13v *...a zdaližby gemu k Zdrawj ſlaužiti mohla?* > *...a zdaliž by jemu k zdraví sloužiti mohla.*

15r *...býwſſe od některých mých Pánůw* Patient*ůw tázan / zdaližby gim Woda Studanky Swatého Mikuláſſe na Gruntech Král: Wěnnýho Měſta Wyſokého Megta proſpěſſná byla?...* > *...býwše od některých mých pánův* patient*ův tázan, zdaliž by jim voda studanky svatého Mikuláše na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta prospěšná byla.*

17r *JAký* Mineralia */ powahy / a wlaſtnoſti / ſýlu / a moc* Woda *Swato=Mikulá¨sſká má? to gſme...* > *Jaký* mineralia, *povahy a vlastnosti, sílu a moc voda svatomikulášská má, to jsme...*

50v *Potkal mne ale mého Kmotra Syn / s wozem z Roboty gedaucý / a řkaucý: Kam chcy gjti?...* > *Potkal mne ale mého kmo[50v]tra syn s vozem z roboty jedoucí a řkoucí, kam chci jíti.*

Přímá řeč je v transkripci značena uvozovkami:

54r *...napomjnala: Deg pokog tomuto Mjſtu.* > *...napomínala: „Dej pokoj tomuto místu.*“

54r: *...gſa těmito Slowy: Deg Pokog tomuto mjſtu napomenutý...* > *...jsa těmito slovy: „Dej po[54v]koj tomuto místu”, napomenutý...*

Členění textu na odstavce bylo zachováno podle originálu. Číslování folií je uváděno v hranatých závorkách přímo v textu. U básnických textů rozepisujeme každý verš na samostatný řádek.

Hláskosloví a tvarosloví

Zachováváme protetické *v*, a to i ve vlastních jménech (např. *vohřívaná*, *vostrý*, *votříti*, *vošlejch*, *vo*, *voteklost*, *vokradnouti*, *Vokouna*, *Vočanská*, *Vostřešan*).

Zachováváme rozdíly v psaní *js-*/*s-* u tvarů slovesa být (např. *sou*, *sem*).

Transkribujeme *j* na místech, kam bylo vloženo (např. *nejni*, *vyjš*).

Kolísání v psaní předložek a předpon *s* a *z* je zachováno (např. *z* u instr., *spívanou*, *způsobená*, *sprubíroval*, *skušenost*, *sproštěná*, *spátkem*, *stratila*, *skroušeně*, *svítěziteli*, *skormoucení*, *scela*, *skrotil*, *strápené*, *splodili*, *spýtuje*, *zmeje*, *ztvrzuju*, *zpáchaní*). Výjimkou je slovo *zpráva*, kde předponu upravujeme, abychom zamezili nepatřičnému posunu významu (např. *ſpráwy* > *zprávy*).

Odstraňujeme psaní podle výslovnosti při regresivní asimilaci znělosti souhláskových skupin (např. *Wyſſka* > *vižka*, *Anyſſky* > *Anyžky*, *ſuptylnou* > *subtilnou*, *polechčenj* > *polehčení*, *Kněch* > *kněh*, *wlchkoſti* > *vlhkosti*, *řetjſku* > *řetízku*, *vleſti* > *vlezti*, *heſky* > *hezky*, *Procháſkowá* > *Procházková*, *neboſſtjkowi* > *nebožtíkovi*, *noch* > *noh*, *Prozbám* > *prosbám*). Kolísání znělosti hlásek ve slově *nádcha* sjednocujeme (*náthu* > *nádchu*, *nátchy* > *nádchy*, *nátchou* > *nádchou*). Ve slově *neduchův* znělost neupravujeme, neboť je tento tvar doložen (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-09]. Heslo neduch.). Ve jméně *Abstorvský* znělost neupravujeme, ačkoliv je doložena podoba *Absdorfský* (Johanides 1973, s. 99; Ottův slovník naučný 1888, s. 91).

Ponecháváme podle předlohy souhláskové skupiny: tzv. pobočné slabiky (např. *zdrávohojitedlná*, *vodnatedlnosti*, *nesnesitedlné*), tvary s příponou *-sk(ý)* (např. authen*ticských*, *heralecského*) a další případy (např. *knížetcí*, *ovotce*, *vzactné*, *obvzláštně*, *spomocti*, *pomocti*, *dvadceti*, *přivedsti*, *vždyckny*, *stkvoucí*, *vedce* – ve smyslu *vece*).

V dokladech depalatalizace nedoplňujeme háček, zvláště u koncového konsonantu (např. *pout*, *zavrat*, *křištál*, *ujištuje*, *štovíkem*, *Slatinan*, *Zámeli*, *obět*, *zapovědené*, *pamět*, *potešením*, *prospely*), pouze ojedinělé tvary považujeme za tiskovou chybu, a proto je opravujeme (*Meſta* > *m[ě]sta*, *Lázen* > *lázeň* – tiskne se pravidelně s háčkem, *ſſtaſtného* > *š[ť]astného* a *Měſſtana* > *měš[ť]ana* – jinde se pravidelně tiskne *-ſſtia-*, *na dotcený* > *na[d]dot[č]ený* – jinde vždy *naddotčený*, a výrazy *pridano* > *p[ř]idano*, *vyhljzý* > *vyhlí[ž]í*). Háček naopak odstraňujeme ve výraze *vžjwáňj* > *užívá[n]í*.

Neupravujeme podobu předpony neurčitých zájmen *ne-* (např. *nejaký*).

Zachováváme průvodní vokály ve shodě s originálem (*Veršovcův*).

Zachováváme iniciální *ou-* (např. *oučinky*, *oustní*, *zouplna*, *oud*, *outočiště*, *oumysl*, *ouplavice*, *outrpnou*, *ouzkostech*, *ourody*).

Úžení *é* v *í* neupravujeme (*míně*, *líky*, *vylíval*, *hofrychtýře*, *svatý* v akuz. pl. m., *otikáním*, *lennyho* v gen. sg. m., *prorockym* v lok. sg. m.).

Respektujeme dvojhlásku *ej* místo *ý/í* (např. *Mejta*, *přejštící*, *vejše*, *Brandejsa*, *vejchodu*, *zasejpáním*, *puchejře*, *obmejvali*, *Nečesanej*, *přikrejti*, *tejlo*, *nesmejšlejíce*, *vejpis*, *slejchali*).

Zachováváme původní hláskovou podobu či tvar slov včetně kolísání (např. *žížnicímu*, *přejštící*, *štemující*, *Kapučínského*, *královradecký*, *vzdy*, *zezdřímouce*, *štyrhranný*, *čtyrmi*, *osmédenní*, *došáhla*, *chroustouvského*, *čarodeníka*, *svatokrádeři*, *držaná*, *kněžův*, *abychme*, *slyšáno*, *odvežené*, *sebíral*, *přiď*, *lehčejší*, *roštípila*, *věčím*, *litomyšský*, *litomyského*, *francouské*, *pardubského*). Kolísající tvar *buchalter – buchhaltera* nesjednocujeme, obě podoby jsou doloženy (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-11]. Heslo buchalter.).

V psaní *i/y* se řídíme současnými pravidly, přičemž distribuce těchto grafémů je v tisku značně rozkolísaná (např. *wymité* > *vymyté – zmýti* > *zmýti*, *wydomý* > *vidomý – widěti* > *viděti*, *winſſowané* > *vinšované – wynſſowaného* > *vinšovaného*, *zaſlýbjce* > *zaslíbíce – zaſljbila* > *zaslíbila*, *Samuely* > *Samueli – Rozmnožiteli* > *rozmnožiteli* ve vok. sg. m., *myſly* > *mysli – mýſli* > *mýsli – miſly* > *mysli*, *ozdobyti* > *ozdobiti – ozdobil* > *ozdobil*, *Holubyčj* > *holubičí*, *Cwýčenj* > *cvíčení*, *nalomyti* > *nalomiti*, *naprawyti* > *napraviti*, *wábyti* > *vábiti*, *třpiti* > *třpytí*). Ve slovech *rozptilovati*, *rozptílil*, *rozptíliti* ponecháváme *i/í*, neboť tento tvar nekolísá a Janečková (2009, s. 79) jej dokládá. Ve slově *vylývala* (byť kolísá – *vylíval*) ponecháváme *ý*, jelikož je doloženo (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-10]. Heslo vylývati.). Ve slově *paštyky* ponecháváme *y*, tato podoba je doložena (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-10]. Heslo paštika.). Výraz *zapotřeby* neupravujeme, neboť je doložen (Janečková 2009, s. 76). Dále zachováváme tvrdé skloňování (*ctitely* v akuz. m. pl.), pokud je zřejmé. Trojvýchodná adjektiva, která jsou dnes jednovýchodná, a obráceně skloňujeme podle původního paradigmatu (*lennyho*, *měsíčný*, *věnního*), stejně tak neměníme tvrdé zájmenné skloňování u slov dnes skloňovaných podle měkkého vzoru (*jedným*).

Upravujeme *i/y* ve slovech cizího původu podle současného pravopisu u slov užívaných v současné češtině nebo slov příbuzných (např. *kronyky > kroniky*, *rarytety > raritety*, *tytul > titul*, *Auguſty > augusti* v gen. sg., *pacyenty > pacienty*, *ſubtylná > subtilná* – zde kolísá *ſuptilné > subtilné*, *Materyi > materii*, *Authentycſkých > authenticských*, *marynýrowaný > marinýrovaný*, *Medycýny > medicíny*, *KontryBučnjho > kontribučního*, *Prymas > primas*, *Axamytu > axamitu*, *Letanye > letanie*, *Kyrye eleyſon > Kyrie eleison*, *Kryſte > Kriste*), a to včetně jmen a jejich odvozenin (např. *Fabrycyuſa > Fabriciusa*, *Brydelius > Bridelius*, *Scyurus > Sciurus*, *Marye > Marie*, *Gabryele > Gabriele*, *Weronyka > Veronika*, *Jgnácyus Sſebeſtyan > Ignácius Šebestián*, *Quardony > Quadroni*, *Floryán > Florián*, *Rozyna > Rozina*, *Miroenſkému > myroenskému*, *Tobyáſſy > Tobiáši*, *Baryum > Barium*, *Aryánſkého > ariánského*, *LJcyenſké > Lýcienské*). Výjimkou je vlastní jméno *Nygrýn*. Kolísání zachováváme u slov *vrjnu > urínu – vrýnu > urýnu*, neboť jsou obě podoby doloženy (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-11]. Heslo urina. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-03-11]. Heslo uryna.).

Tvary *mě*/*mně* zájmena *já* upravujeme (např. *odemně > ode mě*, *mne > mně* v dat. sg., *při mne > při mně*, *za mně > za mě*).

Zachováváme původní flexi či pádovou koncovku (např. *kúru* – „v trvajícím kúru lázně“, *zvonami*, *žaloudkami*, *Jelením* v lok. sg. n., *Strašecích*, *Kočiho*, *Telecího*, *Běšinu* gen. pl. f. od nom. pl. f. Běšiny, *městys* v gen. sg. m., *datum* v gen. sg. n., *podágra* v akuz. sg. f., *podágru* v gen. sg. f., *potoci*, *potokové*, *oučinkách*, *holi* v gen. sg. f. od nom. sg. f. *hůl*, *lázni* v akuz. sg. f., *manžele* v akuz. sg. m., *Samuele* v gen. sg. m., *Samuele* v akuz. sg. m., *svatokrádeři* v gen. sg. f., *mravích* v lok. pl. m., *tváře* v vok. sg. f., *divotvorče* ve vok. sg. m., *Duše* ve vok. sg. m., *dařích*, *dveřům*, *noh*, *přecházej* v 3. os. pl. ind. préz. akt., *vidějí*, *chodějí*, *divějí*, *nezatemnějí*, *odil se* v 3. os. sg. ind. prét. akt., *všechněch*, *dvouma*, *třích*, *obouch rukouch*, *obouch nohách*, *dvouch*, *minulé* v akuz. pl. n., *své* v akuz. pl. n., *rukami*). Výjimkou jsou případy *naſſe > naš[í]* v gen. sg. f., *te > t[y]* v akuz. pl. f., *Mikulaſſy > Mikulaš[e]* v gen. sg. m., *Lázni > lázn[ích]* v lok. pl. f. a *Panſtwj > panství[mi]* v instr. pl. n., *duſſých > duší{ch}* v gen. pl. f., jež považujeme za zjevné chyby a uvádíme je v seznamu emendací.

Neupravujeme nenáležité užívání původně duálových koncovek (např. *plnomocnýma*, *některýma*, *lidma*, *těma*, *Novýma Hrady*, *třema*, *nemalýma*, *rozličnýma ... předepsanýma líkama*, *všema*, *tvýma svatýma*). Ponecháváme adjektivní skloňování u přivlastňovacích zájmen (*Kristové* v lok. sg. f., *Kristová* v vok. sg. f., *Mikůlášové* v gen. sg. f., *Mikůlášové* v dat. sg. f.). K trojvýchodným adjektivům, dnes skloňovaným jako jednovýchodná, a tvrdému zájmennému sklonění místo dnešního měkkého viz výše, stejně tak zachování tvrdého či měkkého skloňování maskulin.

Kvantitu vokálů zachováváme v předponách, neupravujeme krátkost (např. *přileżitost*, *nasledovně*, *zavrat*, *napoje*, *zazračně*, *duležitost*, *vyborný*) ani délku (např. *náděje*, *důstatkem*, *nábyl*, *význávači*, *Výsokeho*). Ve tvaru *záčál* > *začál* upravujeme délku prefixu, neboť v jiném případě není u předpony *za-* dloužení doloženo.

V kořenech slov ponecháváme krácení (např. *uživání*, *zalibení*, *miněním*, *krasném*, *obmyvali*, *zprav*, *chram*, *stanek*, *kuru*, *Nemeně*, *lekař*, *snesti*, *dati*, *mirná*, *usta*, *prelat*, *dukatův*, *zapovidají*, *videnský*, *kacířstva*, *siňci*) i dloužení (např. *stráně*, *léžícím*, *lét*, *poslouchačům*, *jístě*, *bývše*, *mímo*, *žaloudka*, *proníkající*, *sílně*, *hlávu*, *zímě*, *pívo*, *léžeti*, *zdvíhl*, *urínu*, *hámpejs*). Ve slovech *mágj* > *mají*, *tábuly* > *tabuli* délku považujeme za tiskovou chybu (jinde jsou vždy krátce) a kvantitu upravujeme.

Kvantitu neupravujeme v příponách, a to jak krácení (např. *nemínime*, *volame*, *dam* – krácení v 1. os. préz. je, byť jako méně časté, doloženo Janečkovou (2009, s. 126), *tázan*, *examinirovan*, *opakovano*, *dostaní*, *žížnicímu*, *nemínice*, *poděkovaní*, *zpáchaní*, *vojak*, *peniz*, *hříšnik*, *žaltaře*, *exemplaře*, *mlynařský*, *kosteliček*), tak dloužení (např. *zimníce*, *vesníce*, *pustínu*, *trojíci*, *studníci*, *pozbejváli*, *nepotřebovál*, *užívál*, *dál*, *observirováti*, *prosíti*, *trápíti*, *zavěsíla*, *musíl*, *lázníckého*).

Délku upravujeme pouze v koncovkách, ačkoliv například krácení v instr. sg. f. se vyskytuje pravidelně (např. *stáři* > *stáří* v gen. sg. n., *prkná* > *prkna* v nom. pl. n., *Alteracy* > *alterací* v nom. pl. f., *ſtarobyloſti* > *starobylostí* v instr. sg. f., *ſkuſſenoſti* > *skušeností* v gen. pl. f., *melancholij* > *melancholii* v akuz. sg. f., *Mikůláſſé* > *Mikůláše* v gen. sg. m., *Prameném* > *pramenem* v instr. sg. m., *fluſý* > *flusy* v akuz. pl. m., *světlonoſſý* > *světlonoši* ve vok. sg. m., *Petržilká* > *Petržilka* v nom. sg. m., *pěná* > *pěna* v nom. sg. f., *Salomená* > *Salomena* v nom. sg. f.).

Dloužení u substantiv ponecháváme v nom. pl. m. (*pání*, *commissaří*, *Uhří*), naopak krátkost zachováváme v nom. pl. m. na *-tel* (např. *obyvatele*, *konšele*) a nom. sg. f. *pani*. Na možnosti dvojího přepisu (*Audoly* > *oudolí – oudoli* v lok. sg., *Approbacy* > *approbaci – approbací* a *Attestacy* > *attestaci – attestací* v akuz. sg. f., *Plotagſký* > *plotajský – plotajsky* v nom. pl. m.) je na příslušném místě v textu upozorněno v poznámce pod čarou.

Kvantita u adjektiv je upravována (např. *prawy* > *pravý* v dat. sg. f., *Kuttny-Hory* > *Kutný Hory* v gen. sg. f., *dobry* > *dobrý* v gen. sg. f., *ſſtyrhranny* > *štyrhranný*, *hodnowěrny* > *hodnověrný* v nom. sg. m., *předeſſle* > *předešlé* v lok. sg. f., *welka* > *velká* v nom. sg. f., *dlauhy* > *dlouhý*, *s kontraktili* > *skontraktilý* v nom. sg. m.). Krátkost zachováváme pouze v těchto intersegmentech adjektiv (např. *rovneho*, *malostranskemu*, *Vysokem*, *lennyho*, *Kočiho*, *nemocnych*, *posedlych*, *zarmoucenych*, *věřících*, *prorockym* v lok. sg. m., *postavenym*, *volajícim*, *Kristovych*, *svateho*, *nemocnych*, *svatym*, *Výsokeho*, *někdejšiho*, *mnohym*, *vzdychajíciho*) a ve tvaru *zlym* v instr. sg. m.

Upravujeme kvantitu koncovek u verb (*pamatugj* > *pamatuji* v 1. os. sg. ind. préz. akt.), dloužíme kmenotvornou příponu ve 3. os. sg. ind. préz. akt. (*wydáwa* > *vydává*, *přigjždi* > *přijíždí*, *otwjra* > *otvírá*, *žwegka* > *žvejká*, *ſwjti* > *svítí*, *třpiti ſe* > *třpytí se*). Krátkost zachováváme ve slově *nejni*. Upravujeme délku ve tvaru imper. 2. os. sg. *ohlednj ſe* > *ohledni se*, v imperativu a prézentu sloves 3. třídy typu *kupovat* délku ponecháváme (např. *posilňůje*, *smilůj*, *zvelebůjte*, *vyučůj*, *propůjč*, *nezavrhůj*, *orodůj*, *radůjte se*, *slitůj*).

Kolísání v délce zachováváme (např. *vyznávačův – význávači – význavači*, *nejní – nejni*, *studánka – studanky*, *studnice – studníci*, *zdrávohojitedlná – zdravohojitedlné*, *lázeň – lazeň*, *Mikuláše – Mikulaši – Mikůlaše – Mikůláše*, *natury – nátury*, *měštěnin – měštěnín*, *začastý – začasty*).

Kvantitu ve tvarech zájmen neupravujeme: ve tvarech zájmena *náš*, *naše* (např. *naši* v gen. sg. f., *naši* v dat. sg. f., *našim* v instr. sg. m., *naší* v akuz. sg. f., *naší* v nom. pl. m.); krátkost zachováváme ve tvarech *sam*, *nas*; v instr. sg. zájmen (např. *tim*, *čim*, *nim*); kolísání v zájmenu *jejich* (*jích*, *jejích*); kolísání zájmena *on*, *ona*, *jež*, *ta*, *ten*, *jenž* (např. *ni* v lok. sg. f., *nižto*, *ji* v gen. sg. f., *ji* v dat. sg. f., *ních* v gen. pl. f., *ními* v instr. pl. f., *ty* v gen. sg. f., *ty* v lok. sg. f., *tí* v nom. pl. m. živ., *ních* v lok. pl. m. neživ., *níchžto* v lok. pl. m., *nímižto* v instr. pl. m. živ.); v nom. pl. zájmena *všechen* (*všichní*) a nom. pl. m. živ. *sám* (*samí*). Tvar *samý* v akuz.

pl. m. („samý sebe“) chápeme jako dlouhý tvar zájm. *sám*, v němž proběhlo úžení *é* > *í*, mohlo by ovšem též jít o krátký tvar s nenáležitým dloužením. Pouze vzájmenech s adjektivní deklinací kvantitu upravujeme (*gegižto* > *jejížto* v akuz. sg. f., *gegi* > *její* v nom. sg. m., *gegi* > *její* v nom. sg. f., *gegi* > *její* v lok. sg. f., *kteražto* > *kterážto* v nom. sg. f., *ktery* > *který*, *gakekoliv* > *jakékoliv*, *ſwe* > *své* v akuz. pl. f., *Swe* > *své* v akuz. sg. n.) – výjimkou je tvar *tvojí* v nom. pl. m. živ., *svemu* v dat. sg. n., *svym* instr. sg. n.

Kvantitu u číslovek s adjektivní deklinací upravujeme (např. druhová čísl. *dvoji* > *dvojí*, řadová čísl. *čtwrty* > *čtvrtý*), stejně tak ve dvoutvaré flexi číslovek (*oſmý* > *osmi*). Ve druhové čísl. *jedný* v akuz. pl. f. délku neměníme, jelikož v zájmenné deklinaci kolísání délky zachováváme.

Kvantitu adverbií zachováváme, a to jak krácení (např. *domu*, *přiliš* – zde kolísá *přilíš*, *vubec*, *začasty*, *též*, *nejlep*, *rano*), tak dloužení (např. *jístě*, *vnítř*, *velíce*, *tehdáž – téhdáž*, *jíž*, *náhoru*, *tůze*, *taký*, *dokonalé*, *mnohém*, *rychlé*). Výjimkou je přísl. *prawě* > *právě*, kde délku upravujeme, aby nedošlo k záměně s přechodníkem od slovesa *pravit*. Tvary *podruhy* > *podruhý*, *po čtwrty* > *počtvrtý*, *dwanácté* > *dvanácte* upravujeme, neboť nejsou doloženy. Tvar *dokonálé* > *dokonalé* upravujeme, jelikož není doložen. Kvantitu neupravujeme u předložek a spojek (např. *posávád*, *dosavád*, *poněvádž*, *síce*, *mímo*, *před*). Předložku *ó* > *o*, spojku *á* > *a* a přísl. *gákž* > *jakž*, *gáko* > *jako*, *tám* > *tam* považujeme za tiskové chyby a upravujeme je. U interjekcí neupravujeme kvantitu.

II.

Přidané znaky značíme hranatými závorkami [ ], odstraněné složenými { }. Původní podoba je pro názornost uváděna rovněž v textu v poznámce pod čarou. Nečitelné či poškozené části podle kontextu doplňujeme. Emendovány jsou pouze zjevné chyby.

Seznam emendací

3r p[ř]idano] pridano

5r t[y]] te

7v [j]est] est

8v na[d]dot[č]ený] na dotcený

11v kam{m}enný] kammený

14r vyhlí[ž]í] wyhljzý

14r *ap[p]robiro*val] *aprrobiro*wal

17r Mik[u]láši] Mik láſſy

23r naš[í]] naſſe

28v m[ě]sta] Meſta

32r Vok[o]un] Wokáun

36r užívá[n]í] vžjwáňj

38v svatého Mikulaš[e]] S. Mikulaſſy

38v [a]] o

44r svatého Mik[u]láše] S^{o}Mik láſſe

44r láze[ň]] Lázen

44v svě[t]ským pánům] Swědſkým Pánům

45v nechý[b]ilo] nechýhylo

46v po některých vystálých lázn[ích]] po některých wyſtálých Lázni

49v panství[mi]] Panſtwj

55v š[ť]astného] ſtaſtného

56r měš[ť]ana] Měſtana

58r pře[š]ťastně] přeſtiaſtně

60r duší{ch}] duſſých

61v vů[d]ce] Wůbce

63v {j}si] gſy

Seznam zkratek

3r: Králov. Věnn. > královského věnného; S. > svatému; **3v**: *Apoc*. > *Apocalypsis*; *v*. > *versus*; *Apoc*. > *Apocalypsis*; *v*. > *versus*; *Deut*. > *Deuteronomii*; *v*. > *versus*; *Deut*. > *Deuteronomii*; v. > *versus*; **4r**: *S*. > *sancto*; *Vice Cancell*. > *Vicecancellarius*; **4v**: *SS. D. N.* > *sanctissimi domini nostri*; **5r**: S. > svatého; **5v**: *Appẽdicem* > *appendicem*; S. > svatého; S. > svatého; **6r**: S^{o} > svatého; **6v**: Mil. Cís. > Milosti císaře; **7r**: S^{o} > svatého; **7v**: Sv. > svatého; S^{o} > svatého; **8r**: S^{o} > svatého; **8v**: S. > svaté; **9v**: S^{o} > svatého; Sv. > svatého; **10r**: J. V. Hrab. Mil. P. > Jeho Výsost hraběcí Milost, pan; **10v**: Král. > královského; **12r**: J. Excell. P. > Jeho Excellence, pana; Uro. P. > urozený pán; **12v**: P. > pán; **13r**: Sv^{o} > svatého; Vysoce Uro. J. *Excell*. P. P. > vysoce urozená Jeho *Excell*ence pán, pan; S. > Svaté; **13v**: S. > svaté; Král. > královský; J. *Excell*. P. > Jeho *Excell*enci, panu; J. *Excell*.

> Jeho *Excell*ence; Jº *Excel*. > Jeho *Excel*lence; **14r**: P. > pan; Jº Mil. Cís. > Jeho Milosti císařské; Jº *Excell*. > Jeho *Excell*ence; P. > pana; *sedimentū* > *Sedimentum*; **14v**: P. > pana; S_o > svatého; Jº Mil. Cís. > Jeho Milosti císařké; P. > pánu; P. > pán; **15r**: P. > pán; *Attestatū* > *attestatum*; *Phil*. *& Medic*. > *philosphiae & medicinae*; Král. > Království; Král. > královského; **15v**: *Phil. & Med Doct*. > *philosophiae & medicinae doctor*; Král. > královského; **16r**: Sº > svatého; S. > svatého; **16v**: *Lib*. > *libri*; *c*. > *capitulum*; Sv. > svatého; **17r**: S. > svatého; *18v*: *NB*. > *nota bene*; **19v**: S. > svatého; **20r**: Sº > svatého; S. > svatého; **20v**: Sº > svatého; S. > svatého; **21v**: *NB*. > *nota bene*; **22r**: Sº > svatého; **22v**: *sociisq* > *sociisque*; *NB*. > *nota bene*; **23r**: Sº > svatého; **24r**: S. > svatému; **25r**: Sº > svatého; **26r**: *NB*. > *nota bene*; **26v**: Jeho *Excell*. > Jeho *Excell*ence; P. > pán; Sº Ržím. > Svaté římské; S. > svatému; P. > pán; S. > svatému; J. Mil. > Jejich Milosti; **27r**: Král. > královských; S. > svatého; Sº > svatého; **27v**: Sº > svatého; **28r**: Sº > svatého; S. > svatému; Sº > svatého; **28v**: Sº > svatého; **29r**: Sº > svatého; S. > svatého; Sº > svatého; **29v**: Sº > svatého; Novemb > novembri; Sº > svatého; Janu > januarii; P. > Pan; **30r**: Sº > svatého; Sº > svatého; Janu > januarii; **30v**: Sº > svatého; Febr > februarii; April > aprilis; **31r**: Sº > svatého; Sº > svatého; **31v**: Sº > svatého; Sº > svatého; S. > svatému; Sº > svatého; Sº > svatého; **32r**: Králov. Věnný. > královského věnnýho; Novemb > novembri; octob > octobri; S. > svatému; Sº > svatého; **33r**: Sº > svatého; augu > augusti; augu > augusti; **33v**: Sº > svatého; Sº > svatého; augu > augusti; augu > augusti; septemb > septembri; **34r**: septemb > septembri; octob > octobri; Novemb > novembri; Novemb > novembri; **34v**: Sº > svatého; S. > svatému; Sº > svatého; *NB*. > *nota bene*; **35r**: S. > svatému; **35v**: Excell. > Excellence; Ržjm. > římské; Sº > svatého; Excell. > Excellence; **36r**: Řím. > římské; Jº Cís. a Král. Milosti > Jeho císařské a královské Milosti; Sº > svatého; **36v**: Sº > svatého; **37r**: P. > pán; Sº > svatého; P. > pán; Jeho Mi. Cís. > Jeho Milosti císařské; **37v**: Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; **38r**: Sº > svatého; S. > svatému; Řím. Ří. > římské říše; *NB*. > *nota bene*; *Reg*. *C*. > *Regum*, *capitulum*; **38v**: S. > svatého; P. > pan; Jeho Mil. > Jeho Milosti; Sº > svatého; Sº > svatého; S. > svatému; **39r**: S. > svatého; S. > svatému; **39v**: Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; **40r**: Sº > svatého; **40v**: *ibid*. > *ibidem*; **41r**: Sº > svatého; *A*. > *Anno*; Sº > svatého; Sº > svatého; *sept* > *septembri*; augu > augusti; **41v**: Král. > královského; Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; S. > svatému; S. > svatému; **42r**: Sº > svatého; Sº > svatého; P. > pán; Jeho Mil. Cís. Král. > Jeho Milosti císařsko královské; Jeho

Mil. Císař. P. > Jeho Milosti císařské pan; **42v**: Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; P. > pán; **43r**: *Fr*. > *frater*; Sº > svatého; Král. > královského; **43v**: Sº > svatého; Sº > svatého; **44r**: Jeho Mil. Cís. > Jeho Milosti císařské; Sº > svatého; **44v**: P. > pan; Dvoji-Ctihod. P. > dvojí cti hodnému pánu; Sº > svatého; **45r**: S. > svatého; **45v**: S. > svatému; Sº > svatého; Sº > svatého; **46r**: Sº > svatého; *febr*. > *februarii*; **46v**: Sº > svatého; Sº > svatého; Slav. > slavného; *Novemb* > *novembri*; **47r**: Sº > svatého; Králov. > královský; Sº > svatého; **47v**: S. > svatému; *Fr*. > *frater*; Králov. > královském; *A*. > *anno*; **48r**: S. > svatému; S > svatého; **48v**: Sº > svatého; S. > svatému; **49r**: Sº > svatého; Sº > svatého; *sept* > *septembri*; **49v**: S. > svatému; Sº > svatého; *A*. > *anno*; Jº Excel. > Jeho Excelence; Řím. > římské; Kralov. > Kralovství; *sept* > *septembri*; **50r**: *P*. > *Pater*; *S*. > *Sancto*; Sº > svatého; **50v**: S > svatému; **51r**: Sº > svatého; **51v**: Sº > svatého; **52r**: Sº > svatého; Sº > svatému; **52v**: Král. > královského; Sº > svatého; Sº > svatého; Sº > svatého; **53r**: S. > svatému; Jº Vys. Hrab. Milosti P. P. > Jeho vysoce hraběcí Milosti pán, pan; Sº > svatého; Sº > svatého; **53v**: Sº > svatého; Hrab. > hraběcí; **54r**: Vele. P. > Velebného pána; *fol*. > *folium*; **55r**: S. > svatému; **62v**: *v*. > *verš*; S. > svatém; **63r**: *Psal*. > *Psalmus*; *Eccl*. > *Ecclesiastici*; **64r**: *Eccl*. > *Ecclesiastici*; **64v**: *Isai*. > *Isaiae*; **65r**: *Eccl*. > *Ecclesiastici*; *Isai*. > *Isaiae*; **65v**: S. > svatý; *Eccl*. > Ecclesiastici; *Isai*. > *Isaiae*; *Eccl*. > *Ecclesiastici*; **67r**: S. > svatý; **67v**: S. > svatému; **68r**: S. > svatém; P. > pana; **70r**: S. > svatému; **71v**: S. > svatému; neslýchané. > neslýchaného; **73r**: S. > svatém; Sº > svatého; **78r**: *O. A. M. D. G. B. V. M & S.Nicolai Honorem* > *Omnia ad maiorem Dei gloriam, beatae Virginis Mariae et sancti Nicolai honorem*; **79r**: Vel. P. > velebného pána; **80v**: Am. > amen; P. > Panně.

KOMENTÁŘE A VYSVĚTLIVKY

5v **Zoila** – Zoilos byl řecký rétor a sofista z Amfipole, žil ve 4. stol. př. n. l., byl známý svou prudkou, ale malichernou polemikou proti Homérovi, jeho jméno proto slouží jako označení zlomyslných kritiků. (Ottův slovník naučný 1908, s. 664)

6v **urozeného pána Jindřicha Karla Fabriciusa z Leonberku, Jeho Milosti císaře pána rychtáře** – Jindřich Karel Fabricius z Löwenburgu († 1721) byl synem Johanna Fabricia, rychtáře ve Vysokém Mýtě, který získal v roce 1637 potvrzení šlechtického stavu. Johannovými syny byli dále Ludvík, Jiří Valerián a Ignác. (Mašek 2008, s. 222) Jindřich zastával úřad císařského rychtáře ve Vysokém Mýtě v letech 1701–1720. (Jireček 1884, s. 82) Jindřichův syn Leopold Fabricius (1715–1772) vstoupil do jezuitského řádu, věnoval se učitelství a kazatelství zejména v kostele u sv. Klimenta v Praze, byl také literárně činný, vydal například kázání *Smutná paušť opuštěného Pána Ježíše*, dále *Mravná naučení na výroční svátky* či *Syn pobožný máteře bezbožné, sv. Václav*. (Jireček 1875, s. 186) Variantami jména jsou z Löwenburgu, z Löwenbergu, z Leonberku, z Lewenbergu či Berounský. (Mašek 2008, s. 222)

slovutného pana Jířiho Brideliusa – Jiří Bridelius je H. Jirečkem (1884, s. 86) v pojednání *Královské věnné město Vysoké Mýto* uváděn v seznamu „sousedův“ vysokomýtských z roku 1697, jméno Bridelius se objevuje v pramenech vážících se k městu často. Nalezneme jej také v úryvku ze spisu *Mravná naučení* Leopolda Fabricia (1761): „Z Vašeho královského města pocházejí muži jak v duchovním tak ve světském stavu vznešení ... za mého věku sám jsem znal vlastence, vysocedůstojné pány preláty, velebné děkany a faráře z Schertzerů, Christenů, Kocianů, Raffiusů, Charvátů, Navrátilů, Finklarů, Pavlíčků, Gartnerů, Wernerů; dvojíctihodné řeholníky z Brideliusů, Reichenbachů, Vlachů, Stanclů...“ (Jireček 1884, s. 82) Z Vysokého Mýta pocházel Bedřich Bridel. Oslovení „slovutný“ náleželo erbovním měšťanům, tj. nešlechticům s uděleným erbem, kteří se věnovali tzv. nešlechtickým činnostem jako např. řemeslu, obchodu, živnosti. Nejednalo se o právoplatné šlechtice, nevlastnili statky a nezasedali na zemských sněmech, šlo spíše o vyvýšené měšťany. (Buben 1999, s. 116–117)

7r **slovutného pana Jířiho Sciurusa –** Oslovení „slovutný“ náleželo erbovním měšťanům (viz 6v „slovutného pana Jířiho Brideliusa“). (Buben 1999, s. 116–117)

pana Jana staršího Kociána – Jan Kryštof Kocián z Kronenfeldu pocházel z rodiny Kociánů z Kronenfeldu. Ti se poprvé zmiňují v roce 1547, kdy byl vysokomýtský měšťan Václav Kocián jedním z 12 konšelů předvolaných na soud krále Ferdinanda I. do Litoměřic. Jeho syn Tobiáš byl konšelem ve Vysokém Mýtě v letech 1612–1619. Jindřich byl v letech 1602–1609 farářem u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském, v letech 1612–1613 je připomínán jako děkan v Poděbradech a mezi lety 1625–1629 jako kněz a děkan ve Vysokém Mýtě. Z počátku byl mírným utrakvistou, ale po bitvě na Bílé Hoře přestoupil ke katolictví. Měl bratry Mikuláše († 1599), měšťana litomyšlského, a Jakuba, jenž je v roce 1599 uveden mezi rynkovní měšťany ve Vysokém Mýtě a v roce 1625 přestoupil z podobojí ke katolictví. Jakubu Kociánovi, v té době primasovi, a Janu Berounskému Fabriciovi (zřejmě Johann Fabricius z Löwenburgu – viz 6v „urozeného pána Jindřicha Karla Fabriciusa z Leonberku, Jeho Milosti císaře pána rychtáře“), radnímu, bylo roku 1626 nařízeno přidělit „kacířům“ vojáky do té doby, než se prokáží zpovědní cedulí, s uvězněnými měli jednat o konverzi katoličtí duchovní a ti nejzarytější nekatolíci měli být posláni do Prahy. Rovněž bylo nařízeno vyhledávat ukryté knihy s nekatolickým obsahem a jmění těch, kteří z města odešli, ohlašovat české komoře. Jakub, roku 1627 již coby císařský rychtář, sepsal seznam osob, které město opustily z náboženských důvodů. Jeho syn Bohuslav byl roku 1649 zmiňován jako purkmistr a jeho manželkou byla jistá Kateřina. Prvním z Kociánů, který výslovně používal přídomek „z Kronenfeldu“ byl v 17. století Karel František, Bohuslavův syn. Tento měl za manželku Marii Magdalenu z Mollerů a později Magdalenu z Schöneichu (Schöneichové byli v předbělohorské době držiteli Děčína), s níž měl syna Jana Kryštofa. Tomu dala v roce 1682 obec vysvědčení o tom, že je urozené a šlechtické dítě. V roce 1701 se oženil s Annou Flayšarovou z Dolan. Za švédských tažení rodina částečně přesídlila na Humpolecko, kde jsou zmiňováni držitelé statků Mikuláš, Václav a Matyáš, potomek této části rodiny, majitel továrny Karel Kocián, zde žil ještě počátkem 20. století. Šlechtictví Kociánů z Kronenfeldu bylo uznáno v roce 1816, kdy po obsazení

Lombardsko-Benátska Rakouskem byli šlechticové žijící v těchto zemích vyzváni, aby před úřady dokázali své šlechtictví. Tak se Mariana, vdova po knížeti Thurn-Taxisovi žijící v Mantově, hlásila, že pochází ze šlechtické rodiny Kociánů z Kronenfeldu, což bylo uznáno. (Ottův slovník naučný 1899, s. 477–478)

pana Jana Navrátila – Jan Navrátil je H. Jirečkem (1884, s. 86) v díle *Královské věnné město Vysoké Mýto* uváděn v seznamu vysokomýtských „sousedův" z roku 1697.

urozeného pana Jana Kryštofa Fabriciusa z Leonberku – Jan Kryštof Fabricius je H. Jirečkem (1884, s. 86) v *Královském věnném městě Vysokém Mýtě* uváděn v seznamu zdejších „sousedův" z roku 1697. Dále viz 6v „urozeného pána Jindřicha Karla Fabriciusa z Leonberku, Jeho Milosti císaře pána rychtáře".

8r **Samuel Hataš** – Samuel Václav Hataš z Vlašimě († 1685) studoval v karlodvorském semináři v Praze, v letech 1660–1666 byl děkanem ve Vysokém Mýtě, poté se stal rektorem zmíněného semináře a boleslavským kanovníkem. Od roku 1670 byl děkanem v Chrudimi, kde obnovil kostel sv. kříže a založil salvátorský kult. Je autorem díla *Scintilla evangelica,* latinské sbírky kázání, v níž je vložena historická píseň o Panně Marii Knířovské (otištěná znovu v díle *Čest a sláva vysokomejtská* Ferdinanda Částky ze Šternštejna). (Jireček 1875, s. 233) Ke kultu obrazu sv. Salvátora z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi srov. Panoch (2009).

velebného pana Václava Raka, děkana mejtského – Jan Václav Rak byl vysokomýtským děkanem v letech 1672–1691. (Jireček 1884, s. 87)

8v **Jeho vysoce osvícené knížetcí Milosti pánu, pánu Janovi Frydrychovi, hraběti z Valdštejna, pánu arcibiskupu pražském** – Jan Bedřich (1644–1694) pocházel z Hradišťské pošlosti rodu z Valdštejna, jež se oddělila Maximiliánem v první polovině 17. století. Maximilián byl roku 1628 povýšen do hraběcího stavu pro Čechy, byl držitelem Hradiště, Svijan, Studénky, Zvířetic a mnoha dalších statků. Měl syny Ferdinanda Arnošta, Františka Augustina, Karla Ferdinanda a Jana Bedřicha. Tento se oddal duchovnímu stavu, v roce 1668 byl jmenován hradeckým biskupem, roku 1675 se stal arcibiskupem. (Ottův slovník naučný 1907, s. 341)

z Valdštejna – Z Valdštejna je jméno staré české rodiny, která odvozuje svůj původ od Markvarticů. Předek Jaroslav z Hruštice (1234–1269) měl syny Beneše z Dětenic, Havla z Rohozce, Voka z Rotštejna a Zdeňka, od nichž jsou odvozovány tři hlavní větve rodu – Dětenští z Valdštejna, páni z Rotštejna a Valdštejnové, nesoucí jméno podle hradu Valdštejn, jež nechal Zdeněk vystavět u Turnova. Z poslední jmenované větve vznikly dvě pošlosti, Lomnická a Štěpanická, která se později rozdělila na mnoho větví a pošlostí. (Ottův slovník naučný 1907, s. 341)

vysoce důstojného Jana Alexia Čapka – Jan Aleš Čapek (1632–1695) pocházel z Vysokého Mýta, vyšší studia vykonal v Praze. Jeho strýcem byl Bedřicha Bridel. Byl vysvěcen na kněze, stal se děkanem v Německém Brodě, roku 1682 byl povolán do boleslavské kapituly, jejíž se stal později proboštem. Sám sepsal paměti kapituly, které vydal roku 1684 pod názvem *Manuale vetero-boleslaviensis peregrini*. (Jireček 1875, s. 132)

9v **velebného pana děkana Jana Náhlíka** – Jan Antonín Josef Náhlík je zmiňován jako vysokomýtský děkan v letech 1698 a 1700. (Jireček 1884, s. 87)

10r **Jeho Výsost hraběcí Milost, pan Antonin z Bubna, pan na Žamberku a Jelení etc.** – Antonín Ignác z Bubna a z Litic pocházel z linie rodu založené Jindřichem Janem z Bubna a z Litic (viz 10r „z Bubna“), byl synem Františka Adama. Jeho manželkou byla Anna Maximiliana baronka Kapounová ze Svojkova, s níž měl syna Antonína Víta, který se panství ujal roku 1739. (Ottův slovník naučný 1891, s. 824)

z Bubna – Šlechtický rod Bubna z Litic byl původně vladyckou rodinou s kořeny na hradě Buben na Plzeňsku, nejstarším předkem je bratr Stacha Bubna z Hrádku, snad Otík z Bubna, který získal statky u Kostelce nad Orlicí. Mikuláš starší z Bubna (1552–1608), jímž začíná diplomaticky zjištěná posloupnost rodu, zakoupil v roce 1562 panství Litice, polovinu Žamberku a Doudleby nad Orlicí, kde nechal postavit renesanční zámek. Svůj predikát nechal rozšířit na „Bubna z Litic“. Podle legendy Mikulášův syn Heřman († 1602) v bojích v tureckých válkách zachránil život napadenému lvu, který jej poté následoval do Čech, lev se poté objevuje v erbu rodu. V roce 1629 byli bratři Jindřich, Heřman Šťastný a Kunata Jaroslav se sestrou Johankou povýšeni do panského stavu za věrnost Habsburkům a katolictví, zakladatelé

obou rodových linií bratři Jindřich Jan a Kunata Jaroslav byli v roce 1644 povýšeni do hraběcího stavu pro sebe i pro své potomky. (Ottův slovník naučný 1891, s. 823–824)

pan na Žamberku a Jelení – Město Žamberk se nachází v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický. Město Horní Jelení a jeho část Dolní Jelení leží asi 11 km od Vysokého Mýta v okrese Pardubice, kraj Pardubický.

Karel Antonin *Canavalli* – Carlo Antonio Canevalle (1688–1740), méně známý člen rozvětvené umělecké rodiny Canevallů, byl pražským stavitelem, vedle kostela sv. Mikuláše je jeho další známou prací např. kostel na Makové Hoře u Příbrami. (Čarek 1946, s. 12) K architektuře kostela sv. Mikuláše viz Čarek (1946) nebo Royt (2002).

10v **paumister** – Baumistr, znamená stavitelský mistr.

11r **český král Matyáš** – Vyprávění o Matyáši nocujícím na Vraclavi je podle H. Jirečka (1884, s. 46) pověstí, na císaře Matyáše se toto nemůže vztahovat.

11v **chrám Páně, svatého Vavřince založení** – Farní kostel sv. Vavřince s přilehlým hřbitovem byl ve Vysokém Mýtě založen již při vzniku města v jihozápadní části u městské zdi, přičemž původní podoba kostela není známá – dnešní stavba vznikla až o století později. První písemná zmínka o kostele pochází z roku 1349, kdy bylo založeno litomyšlské biskupství, pod jehož působnost oblast Mýta spadala. Gotický chrám byl postaven někdy v druhé polovině 14. století, vzorem byl chrám Panny Marie v Norimberce, budovaný z rozkazu císaře Karla IV. v letech 1355–1361. Druhá zmínka o kostele pochází z roku 1461, kdy byla při požáru zničena část města a škody utrpěl i kostel. (Jireček 1884, s. 17–19)

pergama a vale – H. Jireček (1884, s. 81) přepisuje jako „pargáma“, jedná se zřejmě o parkány, tj. v opevněném místě prostor či ulice mezi ohradní zdí nebo valem a nejbližšími domy, hradební příkop. (Ottův slovník naučný 1902, s. 242) Lat. n. *vallum* znamená zeď, hradba, opevnění.

12r **od někdejšího kláštera řádu svatého Františka *minorit*ův** – Zaniklý minoritský konvent s kostelem sv. Petra a Pavla ve Vysokém Mýtě pravděpodobně vznikl zároveň se založením města na počátku 60. let 13. století či brzy poté, přesná doba založení kláštera není známá. Jednou z nemnoha zmínek o klášteru jsou informace o řádových kapitulách konaných zde v letech 1310 a 1341. Klášter zanikl za husitských válek. Budovy

konventu se nacházely v severozápadním rohu městského opevnění, o jejich zříceninách se objevují zmínky v 15. a začátkem 16. století. (Sommer, Vlček, Foltýn 1997, s. 782)

Žerotinky – Šlechtický rod Žerotínů. Prvním doloženým předkem původem staré moravské vladycké rodiny byl Blud z Bludova, který byl na přelomu 12. a 13. století kastelánem v Přerově. Jeho potomci se stali koncem 13. století majiteli vsi Žerotína na Šternbersku a podle ní přijali predikát. Rod byl do panského stavu přijat až v roce 1478. V 16. století hráli Žerotínové významnou roli mezi šlechtou na Moravě i v Čechách, jedním z nejvýznamnějších členů rodu a důležitou postavou politického dění ve své době byl Karel starší ze Žerotína (1564–1636), pocházející z tzv. kolínské větve. Po otci převzal panství Brandýs nad Orlicí a Rosice na Moravě, po strýci později zdědil panství Přerov a po smrti bratra získal panství Náměšť nad Oslavou. (Juřík 2014, s. 291–294)

od panenského kláštera svaté Kláry – H. Jireček (1884, s. 21) uvádí, že ve Vysokém Mýtě byly založeny dva kláštery – mužský minoritů a ženský řehole sv. Kláry. Tento prý stával naproti mužskému u hradeb. Spolu s minoritským klášterem byl vypálen a pobořen za husitských válek. (Jireček 1884, s. 27)

Za městem k vejchodu ... ležící pěkné vinohrady – Na východ od města směrem k Boru se nacházely ve stráni vinice, které byly podle H. Jirečka (1884, s. 15) založeny již za Karla IV.

Jeho Excellence, pana hraběte Vencla *Octavia*na Kinského na Chlumci – Václav Norbert Oktavián (1642–1719) byl synem Jana Oktaviána, po němž zdědil panství Českou Kamenici, po bratru Františku Oldřichovi I. Chlumec nad Cidlinou, Rosice, Sloup a další, byl úspěšným politikem, v roce 1705 se stal nejvyšším kancléřem Království českého. Ze dvou manželství měl 18 dětí, jeho potomci založili tři nové rodové větve. Starší synové Bernard František (1669–1737) a Jan Václav (1673–1733) byli kvůli neshodám s otcem vyloučeni z dědictví a novou hlavou rodu se stal čtvrtý syn František Ferdinand hrabě Kinský z Vchynic (viz 49v „Jeho *Excel*lence (titul) vysoce urozeného pana, pana Františka Ferdynanda Kinskýho...“). (Juřík 2014, s. 202)

Kinského – Šlechtický rod Kinských z Vchynic a Tetova (německy Kinsky von Wchinitz und Tettau). Původně starý český rytířský rod Vchynských se objevuje v době vlády Přemysla Otakara I., od roku 1307 se již členové píší jako „Vchynský“ podle hrádku Vchynice nedaleko Lovosic. Pro nedostatek pramenů nelze historii rodu přesně sledovat až do 16. století, kdy synové rytíře Jana Dlaska Vchynského z Vchynic zakládají tři nové větve rodu. Radslav starší se stal poručníkem sirotků pánů Tetaurů z Tetova, a jelikož toužil po panském stavu, měl padělat listiny prokazující stejný rodový původ Tetaurů z Tetova a Vchynských, ty pak v roce 1596 potvrdila česká kancelář. Václav Vchynský byl v roce 1611 přijat do panského stavu a získal panství Chlumec nad Cidlinou a Kolín. Vilém, který se na rozdíl od jiných členů rodu nepřidal ve stavovském povstání na žádnou stranu, a uchránil tak svůj majetek před konfiskací, byl v roce 1628 povýšen do říšského hraběcího stavu a používal již podobu jména Kinský. (Juřík 2014, s. 200–203)

hofmister – Hofmistr, představený všeho dvorského služebnictva, správce dvora, domu, dvorský úředník. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-23]. Heslo hofmistr.)

12v **Knířov** – Knířov je malá vesnice, dnes část města Vysokého Mýta, v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický. Nachází se zde kostel Zvěstování Panny Marie s obrazem Panny Marie Knířovské, který proslul svou pomocí při moru. (Royt 2011, s. 109) O kostele je první zmínka z roku 1345 v seznamu far příslušejících k novému litomyšlskému biskupství. Město Vysoké Mýto roku 1557 Knířov koupilo a od konce 17. století začalo projevovat zájem o tamní poutní slavnosti. V roce 1729 se díky Františku Scherzerovi z Kleinmühlu sešla komise projednávající obnovu poutního místa a zvelebení obrazu Panny Marie. Od roku 1730 začala z Vysokého Mýta a okolí přicházet do Knířova početná procesí. Vysokomýtští připisovali knířovskému milostnému obrazu zásluhu za ochranu města v době morové epidemie v roce 1730. (Sekotová 2002, s. 53–54)

Scintilla Evangelica – Viz 8r „Samuel Hataš“.

Jeho Excellence pán, pan Octavian Ladislav, Svaté římské říše hrabě z Valdštejna, pan na Hlušicích etc., etc., královský místodržící – Oktavián Ladislav z Valdštejna († 1717) pocházel z Miletínské pošlosti rodu, jeho otec

Hans Kryštof († 1655) držel statek Sejfy, Blansko, Čechovice, Rožďalovice či Dětenice a roku 1632 dosáhl hraběcího stavu se všemi členy rodu. Hans Kryštof s manželkou Lidmilou Markétou Kunšovnou z Lukovec vyženil Hlušice, jejich starší syn Oktavián Ladislav obržel za díl Dětenice, Hlušice a Arnsdorf a roku 1699 koupil Čermnou a později další. Jeho manželkou byla Marie Anna Františka rozená z Valdštejna († 1689). (Ottův slovník naučný 1907, s. 339)

13v **pan na Hlušicích** – Obec Hlušice se nachází v okrese Hradec Králové, kraj Královéhradecký.

Janovi Františkovi Löw z Erlsfelsu – Jan František Löw z Erlsfeldu (1648–1725) byl doktorem medicíny, univerzitní profesor a je považován za autora prvního díla forenzního lékařství ve střední Evropě. Absolvoval v Praze filozofii a medicínu a v Římě obdržel titul doktora práv. Jeho kariéra byla velice úspěšná, v roce 1680 byl jmenován dvorním lékařem, přednášel na lékařské fakultě, kde se snažil zavést vedle teoretického také praktické vyučování a kde se již v roce 1685 stal poprvé děkanem. Působil rovněž na právnické fakultě, což ovlivnilo jeho směřování v oblasti dnes nazývané forenzní lékařství. V roce 1698 byl rektorem pražského učení a roku 1703 byl nobilitován s přídomkem z Erlsfeldu. Jeho odborné latinsky psané dílo *Theatrum medico-juridicam*, jež v sobě shrnovalo dobové znalosti medicíny a jejich využití pro právo, je dnes považováno za zásadní. *Hydriatria nova,* česky psaná popularizační příručka určená pro širší měšťanské vrstvy, pojednává o léčivém prameni Smradlavá voda v Úšovicích, dnes části Mariánských lázní. Spis obsahuje nejen výčet nemocí, při nichž voda z pramene pomáhá, ale také podrobný návod, jak vodu užívat a jak se během léčby stravovat. (Novotný 2014, s. 63–71).

sanýtr – Sanytr, salnitr zastarale ledek sodný, z lat. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo sanytr.)

vinštýř – Vinný kámen, tj. vinan draselnatý, bílá krystalická sůl využívaná např. v lékařství či barvířství. (Ottův slovník naučný 1898, s. 844)

14r **velebně dustojného pana Václava Vlacha, děkana vysokomejtskýho a poslez pana faráře u svatého Václava na Malý Straně v Praze** – Václav

Josef Vlach byl vysokomýtským děkanem v letech 1700–1710, později působil jako kanovník u Všech Svatých v Praze. (Jireček 1884, s. 87)

14v **Karlovi Jozefovi Vlachovi, ten čas Jeho Milosti císařské nad tacem vejběrčímu** – Karel Josef Vlach zastával v letech 1722–1726 ve Vysokém Mýtě úřad císařského rychtáře. (Jireček 1884, s. 82)

nad tacem vejběrčímu – Poplatek „z tácu“, poplatek, dávka, z něm. tatz. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo tác.)

urozenému pánu Matyašovi Schertzerovi z Kleinmühlu – Matěj Scherzer z Kleinmühlu byl synem Julia, královského rychtáře ve Vysokém Mýtě. Matěj zemřel v roce 1720 v nemalém věku, zplodil několik synů, nejstarší byl František Ignác (viz 44v „vysoce důstojným panem Františkem Schertzerem z Kleinmühlu, svatého Písma doktorem a na Vyšehradě kánovníkem, děkanem vysokomejtským a spolu*vicarius*em půl kraje chrudimského“), dále to byli Jan Václav († 1702), Filip Leopold († 1762) a Josef Jindřich († 1764). Na počátku 19. století žil ještě ve Vysokém Mýtě František († 1850), který byl truhlářem, jeho syn Ignác se ovšem zemřel bezdětný ve věku 72 let v mýtském špitále roku 1892. (Ottův slovník naučný 1906, s. 587–588)

Schertzerovi z Kleinmühlu – Scherzerové z Kleinmühlu či Šercerové z Malého mlýna byli erbovní, později panská rodina německého původu, která se v Čechách usadila v druhé polovině 17. století. Linhart Scherzer získal z roce 1578 erb a přídomek z Rosenau, jeho pravnuk Julius († 1681) se stal v Čechách hejtmanem ve Smiřicích, oženil se s Isabellou Heinovou z Heinberku (Ottův slovník naučný 1906, s. 587), a získal tak majetek ve Vysokém Mýtě (zřejmě nějaký malý mlýn), zde se stal královským rychtářem v letech 1667–1679 (Jireček 1884, s. 82). V roce 1681 dostal nový predikát. Synové Julia založili tři větve rodu. Větev Albrechta Františka vymřela již v 18. století. Jeho bratr Josef Šercer z Malého mlýna vystudoval pražskou univerzitu, získal další statky a v roce 1747 byl povýšen do rytířského stavu, tato větev rodu zanikla v 19. století. (Halada 1993, s. 150–151) Třetí Juliův syn Matěj zůstal ve Vysokém Mýtě a ujal se otcova majetku (viz 14v „urozenému pánu Matyašovi Schertzerovi z Kleinmihlu“). (Ottův slovník naučný 1906, s. 587)

15r **Václav Baltazar Petržílka** – Václav Baltazar Petržilka (okolo 1685–1750), chrudimský rodák, studoval na univerzitě v Praze, získal titul mistra ve filozofii a medicíně. Roku 1720 se přestěhoval do Chrudimi, kde působil jako krajský lékař, ale také jako konšel a později primátor. Zkoumal léčivé vody v chrudimském kraji, je autorem díla *Nebeský lékař Kristus Ježíš* vydaného 1735 a *Fons ruber aneb Červená studánka* z roku 1744. (Jireček 1876, s. 107–108).

vodnatedlnosti – Vodnatelnost, chorobné nahromadění vody v tkáních či tělních dutinách. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-19]. Heslo vodnatelný.)

15v **z královského věnnýho města Jaroměře** – Město Jaroměř se nachází v okrese Náchod, kraj Královéhradecký.

16v ***Ex Dioscoride Libri 5*** – Pedanius Dioskúridés (též Dioskoridés) byl řecký lékař, botanik a významný farmakolog žijící v 2. polovině 1. století n. l. Jeho pětidílný řecky psaný herbář, latinsky nazývaný *De materia medica*, představuje první dochovanou soustavu prací o léčivých rostlinách ve světové literatuře. Z Dioskoridových poznatků vycházeli nejen antičtí lékaři, ale byl vzorem též pro pozdější herbáře a novověká botanická díla. (Svoboda et al. 1974, s. 150)

Gabriele Fallopia – Gabriele Fallopio (1523–1562) byl italský anatom známý mnohými objevy, jmenuje se po něm například vejcovod *tuba Fallopiova, Fallopiův průchod* je kanál v kosti skalní, kterým prostupuje z mozku lícní nerv. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 678)

slaný flusy – Flus, -u, m., z něm., znamená hnis, chorobný výtok. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo flus.)

18r **božec** – Psotník, dětská nemoc provázená křečemi. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo božec.)

19r **bředy** – Vřed, též křeč, psotník. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo břed.)

nádchu – Choroba rozličného původu a podstaty, zprav. silná rýma, nastuzení, kožní vyrážka na rtech, na nose, růže apod. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo nádcha.)

fistule – Píštěl, tj. rourovitá dutina spojující tělní dutiny nebo vedoucí od chorobného ložiska na povrch těla. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo fistule. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo píštěl.)

22v **Vznešeného doktora Kolera** – Johannes Coler (1566–1639), také Johannes Colerus, protestantský farář, autor německých hospodářských spisů 17. století. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 447). Byl hlavní představitel rané Hausväterliteratur (literární žánr německy mluvících zemí 16.–18. století, díla poskytovala rady ohledně péče o hospodářství, domácnost apod., ale věnovala se také rodině, manželství či výchově dětí, tvůrci byli převážně protestanští duchovní, kteří názorově vycházeli ze spisů Martina Luthera). V roce 1591 vydal kalendář, později v letech 1593–1601 šestidílné dílo *Oeconomie ruralis et domestica oder Hausbuch,* text obsahuje zemědělské rady (věnuje se rybolovu, zahradnictví apod.), sbírku receptů (vaření piva, pečení chleba atd.), ale obsahuje také pravidla chování. Dílo bylo v 17. století opakovaně vydáváno a dočkalo se řady překladů. (Wikipedia, Die freie Enzyklopädie [online]. [Cit. 2017-02-11]. Heslo Johannes Coler. Wikipedia, Die freie Enzyklopädie [online]. [Cit. 2017-02-11]. Heslo Hausväterliteratur.)

23r **nepřileżitost** – Obtíž, nesnáz, nepohodlí. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo nepříležitost.)

23v **herynky** – Herynek, herynk, z něm. nasolený sleď, slaneček. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo herynek.)

stockfisch – Něm. sušená treska.

plotajský – Platýsy. (Malý svět jest člověk 1995, s. 240)

bryky – Bryka, mihule. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo bryka.)

bělice – Lidový název pro řadu menších sladkovodních ryb se stříbrolesklými boky a břichem. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-10]. Heslo bělice.)

24r **kraple** – Krapl, -e, m., pečivo, ze sthněm. krappel. (*Vokabulář webový* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo krapl.)

čočolky – Čočka. (*Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo čočolka.)

vošlejchu – Ošlejch, -u, m., šalotka, druh česneku, z čeledi liliovitých, Allium ascalonicum. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo ošlejch.)

nesubtilné – Zde znamená nemalé. (Malý svět jest člověk 1995, s. 240)

25v **z listí senes** – Senna, rostlina, jejíž listy se používají jako projímací prostředek. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1906, s. 681)

z galganu – Galgán, léčivý kořen rostliny Alpinia officinarum a Apinia galanga. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 743)

voman cukrovaný – Oman, Inula, rod rostlin řádu složnokvětých, užívá se proti plicním neduhům. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 1023)

z dobrý mysle vršky – Dobromysl, rostl. rod čeledi pyskatých, známý druhem majorán. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 572)

řebiček – Hřebíček, nerozvinutý květ stromu Caryophyllus, hřebíčkovec, známé koření. (Malý Ottův slovník naučný dvoudílný 1905, s. 415)

pruškvorec – Puškvorec, aromatická vodní a pobřežní bylina se silným oddenkem, který se využívá v lékařství, rodu Acorus. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo puškvorec.)

26r **při všechný kuře** – Všechný, neurč. zájm., veškerý. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro

jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-19]. Heslo všechný.)

26v **Jeho *Excell*ence, vysoce urozený pan Franc Adam, Svaté římské říše hrabě z Bubna (titul), pan na Jelením a Žamberku etc.** – Hrabě František Adam z Bubna (1644–1711) byl synem Jindřicha Jana (1596–1653), který založil tzv. Jindřichovu linii rodu sídlící na zámku v Doudlebech nad Orlicí. František Adam byl hejtmanem Hradeckého kraje a v Kladsku. (Juřík 2014, s. 165) Viz 10r „z Bubna“.

vysoce důstojný pan, pan Jozef Míka, prelat doxanský – Josef Mika z Pelhřimova (1669–1733) vstoupil v roce 1687 do řádu premonstrátů na Strahově a na kněze byl vysvěcen v roce 1693. Od roku 1707 zastával úřad podpřevora, od roku 1709 byl proboštem při klášteře premonstrátek v Doksanech. Mika je autorem německy psaného pojednání o Doksanech *Das ruhmwürdige Doxan*, vydaného roku 1726 v Litoměřicích. Je pohřben v doksanském chrámě. (Jireček 1876, s. 28–29)

Běšina z Běšin – Běšinové z Běšin byli starý český vladycký rod pocházející ze vsi Běšiny nedaleko Klatov, kraj Plzeňský. První zmínky o rodu pocházejí ze 14. století, rod nebyl příliš významný, jeho příslušníci zastávali v zemi nižší úřady a byli ve službách významnějších rodů. Počátkem 16. století se rod rozdělil na dvě větve sídlící v Bělčicích a v Liticích u Plzně. Jan Bedřich byl v roce 1644 povýšen do panského stavu. (Halada 1992, s. 21)

na Strašecích – Zřejmě město Nové Strašecí nacházející se v okrese Rakovník, kraj Středočeský.

27r **urozeného a statečného rytíře, pana Leopolda z Gimníchu, královských věnných měst hofrychtýře, dvorského lennyho soudu rady** – Pravděpodobně Leopold Narcis Beissel z Gimnichu, potomek rodu Beisselů z Gimnichu, starého dolnorýnského rodu ze 14. století. Leopold byl do 30. let 18. století radou českého komorního soudu a v roce 1705 byl povýšen do českého rytířského stavu. Císařský důstojník v Olomouci Franz Friedrich Beissel z Gimnichu byl roku 1774 také povýšen do rytířského stavu, jeho syn Johann Nepomuk prodal v roce 1782 statek Brumov na Uherskohradišťsku, čímž stopy po české větvi rodu mizí. (Mašek 2008, s. 61)

hofrychtýře – Hofrychtéř čili dvorský sudí nad městy královskými byl v Čechách pomocníkem královského podkomořího, tito královští úředníci měli ročně objíždět královská města, dosazovat v nich konšely a vykonávat soudní moc ve věcech vyhrazených králi. (Ottův slovník naučný 1897a, s. 463–464)

dvorského lennyho soudu – Dvorský soud byl právní institucí, jedná se o soud královský. Český dvorský soud se vyvinul poměrně pozdě, úřad nejvyššího sudího dvorského se sice objevuje již ve 12. století, ale dvorský soud byl dlouhou dobu svoláván ad hoc a jeho kompetence byla nestálá a neurčitá. V 2. polovině 14. století dochází ke změně a český dvorský soud se omezuje na záležitosti lenní, pročež byli u něho brzy založeny manské desky, a na rozhodování o úmrtích, ale již koncem 15. století byl dvorský soud zbaven i tohoto práva. Králi byla ponechána volba přísedících, úřad dvorského sudího mohl zastávat pouze příslušník panského stavu, rady byli jmenováni páni a rytíři. Dvorský soud se scházel čtyřikrát do roka. Ve své dřívější podobě se dvorský soud udržel do roku 1783, kdy byl zrušen v rámci reformy soudní organizace zavedené Josefem II. (Ottův slovník naučný 1894, s. 276–282)

panství heralecského – Může se jednat o obec Herálec v okrese Havlíčkův Brod, kraj Vysočina, nebo o obec Herálec v okrese Žďár nad Sázavou, kraj Vysočina.

města Polny – Město Polná, německy Polna, se nachází v okrese Jihlava, kraj Vysočina. (Profous 1951, s. 428)

29r **z Vejvanovic** – Obec Vejvanovice leží v okrese Chrudim, kraj Pardubický.

z města Kostelce – Pravděpodobně Kostelec nad Orlicí nacházející se v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

ze Sezemic – Město Sezemice se nachází přibližně 6 km od Pardubic, kraj Pardubický.

29v **ze Žďáru** – Pravděpodobně je jedná o Žďár nad Orlicí v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký, či o Žďár nad Sázavou v okrese Žďár nad Sázavou, kraj Vysočina.

ze Šestic – Zřejmě obec Čestice ležící v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

z Šahova – Zřejmě obec Šachov, dnes část města Borohrádek v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

ze Sebranic – Obec Sebranice se nachází v okrese Svitavy, kraj Pardubický.

30r **Jindřích Abstorvský z města Litomyšle** – V Litomyšli žil a působil piaristický kněz Heřman Absdorfský (1673–1739), byl například autorem díla *Exertitia octiduana spiritualia non solum religiosis sed et saecularibus personis ad profectum et perfectionem spiritualem aspirantibus perquam utilia* vydaného v Hradci Králové roku 1727. (Johanides 1973, s. 99; Ottův slovník naučný 1888, s. 91)

oznobení – Omrzlina. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo oznobení.)

ze vsi Rovně – Pravděpodobně obec Dolní či Horní Roveň nacházející se v okrese Pardubice, kraj Pardubický. Mohlo by jít též o Roveň, část města Rychnov nad Kněžnou, či obce Nová a Stará Roveň, části obce Městečko Trnávka, okres Svitavy.

z města Skutče – Město Skuteč se nachází se v okrese Chrudim, kraj Pardubický.

ze vsi Raný – Obec Raná u Chrudimi, okres Chrudim, kraj Pardubický.

ze Slatinan – Město Slatiňany ležící v okrese Chrudim, kraj Pardubický. Vedle tvaru „Slatiňany“ doloženo též „Slatinany“. (Profous a Svoboda 1957, s. 95)

30v **ze vsi Kočiho** – Obec Kočí nacházející se v okrese Chrudim, kraj Pardubický. Adj. skloňování je doloženo. (Profous 1949, s. 272)

z městys Dašic – Město Dašice leží přibližně 10 km od Pardubic.

z Rosic – Zřejmě se jedná o Rosice, součást města Pardubice, nebo o obec Rosice nedaleko Chrudimi, kraj Pardubický.

z Domanic – Obec Domanice je dnes část města Luže, okres Chrudim, kraj Pardubický.

31r **z Hrádku** – Může se jednat o Hrádek u Nechanic, okres Hradec Králové, nebo o obec Hrádek u Jehnědí, okres Ústí nad Orlicí, příp. Hrádek u Pardubic, část obce Srch.

ze vsi Skořenic – Obec Skořenice leží v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

ze vsi Živanic – Obec Živanice leží nedaleko Lázní Bohdaneč, kraj Pardubický.

31v **z Brožan** – Zřejmě jde o Brozany, část obce Staré Hradiště ležící nedaleko Pardubic. Tvar „Brožan“ je doložen. (Profous 1947, s. 186)

z Nových Hradů – Obec Nové Hrady leží asi 10 km od Vysokého Mýta v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

ze Zdáníc – Zřejmě se jedná obec Ždánice v okrese Žďár nad Sázavou, kraj Vysočina.

32r **ze Zámrsku** – Obec Zámrsk se nachází v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

33r **z Komárova** – Pravděpodobně jde o Komárov, část obce Dolní Roveň v okrese Pardubice, kraj Pardubický.

z Doudleb – Městys Doudleby nad Orlicí se nachází v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

z Litětin – Litětiny jsou dnes část obce Dolní Roveň v okrese Pardubice, kraj Pardubický.

33v **z Bezděkova** – Pravděpodobně je jedná buď o obec Bezděkov v okrese Pardubice, obec Dolní Bezděkov v okrese Chrudim, nebo Horní Bezděkov, část obce Bojanov v okrese Chrudim, vše kraj Pardubický.

34r **z Hostovic** – Hostovice jsou dnes částí města Pardubic, kraj Pardubický.

ze Zimního – Obec Zminný je dnes částí Dašic, okres Pardubice, kraj Pardubický. Tvar „Zimney“ je doložen. (Profous a Svoboda 1957, s. 785)

z Vostřešan – Obec Ostřešany leží přibližně 4 km od Pardubic, kraj Pardubický.

z Opotníce – Pravděpodobně jde o obec Sopotnice, okres Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

ze Zámeli – Obec Záměl se nachází v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

34v **z Telecího** – Obec Telecí leží asi 6 km od Poličky v okrese Svitavy, kraj Pardubický. Adj. skloňování je doloženo. (Profous a Svoboda 1957, s. 321)

urozený pan Ignácius Šebestian z Častolovic z města Litomyšle – Potomek rodu Sebastianů z Častolovic, viz 34v „Šebestian z Častolovic“.

Šebestian z Častolovic – Predikát a „z Častolovic“ a erb byl udělen Danielu Kryštofovi Chrudimskému v roce 1596, podobný erb pak získal Jiří Pontanus

Šebestián Perger, který měl syny Daniela a Kryštofa Šebestiána (1605–1666), kteří založili dvě větve rodu. Kryštof Šebestián se stal roku 1639 primasem ve Vysokém Mýtě, byl vězněn Švédy a po vykoupení byl povýšen do šlechtického stavu. V letech 1655–1657 byl císařským rychtářem ve Vysokém Mýtě (Jireček 1884, s. 82). Jeho potomstvo vymřelo po meči v druhé polovině 17. století. Zmíněný Daniel měl několik synů, z nichž Daniel Leopold (1633–1708) byl starostou v Chrudimi. Potomci této větve žili ještě ve 20. století. (Mašek 2010, s. 205)

z Častolovic – Městys Častolovice se nachází v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

35r **ze Starý Boleslavě** – Bývalé město Stará Boleslav je dnes součástí Brandýsa nad Labem v okrese Praha-východ, Středočeský kraj.

ze vsi Polic – Snad se jedná o obec Police nacházející se v okrese Šumperk, kraj Olomoucký.

ze vsi Klešic – Obec Klešice se nachází v okrese Chrudim, kraj Pardubický.

35v **30 fl. peněz** – Fl. je zkratka pro florén, dříve psáno též florin, zlatý, zlatník, zlatka, zlatá, později stříbrná mince florentská a podle tohoto vzoru i německá, rakouská a uherská. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo florén.)

36r **Jetenících** – Obec Dětenice nacházející se v okrese Jičín, kraj Královéhradecký.

Horný a Dolní Černý – Zřejmě jde o obce Horní a Dolní Čermná nacházející se v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

36v **skontraktilý** – Zkontraktilý znamená postižený kontraktilitou, tj. svalovou stažitelností, smrštitelností. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo zkontraktilý. *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo kontraktilita.)

37r **vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pán Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu, vyšehradský děkan a *praelatus Regni Boëmiae*** – Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu († 1719) byl kanovníkem a děkanem vyšehradské kapituly, jeho otec Mathias Maxmilián Macht († 1680) byl

právníkem a daňovým výběrčím v Čechách, v letech 1678–1680 byl primátorem Starého Města pražského. Patřil mezi studenty, kteří se podíleli na obraně Prahy před Švédy roku 1648, a za prokázané služby byl císařem jeho rodině udělen titul Löwenmacht. Kromě Matěje Vojtěcha měl také syny Matěje Josefa a Jana Antonína. (Mašek 2008, s. 594) Matěj Vojtěch byl mecenášem sochy sv. Víta na Karlově mostě (Louthan 2011, s. 168).

oberfeldtjäger – Něm. polní myslivec, příslušník zvláštního druhu pěchoty v rakousko-uherské armádě, lišící se též stejnokrojem. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-15]. Heslo myslivec.)

37v **v městě Landsškrouně** – Město Lanškroun, něm. Landskron leží v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický. (Profous 1949, s. 481)

pan Ján Raffius – H. Jireček (1884, s. 82) cituje ze spisu *Mravná naučení* Leopolda Fabricia (1761): „Z Vašeho královského města pocházejí muži jak v duchovním tak ve světském stavu vznešení ... za mého věku sám jsem znal vlastence, vysocedůstojné pány preláty, velebné děkany a faráře z Schertzerů, Christenů, Kocianů, Raffiusů, Charvátů, Navrátilů, Finklarů, Pavlíčků, Gartnerů, Wernerů; dvojíctihodné řeholníky z Brideliusů, Reichenbachů, Vlachů, Stanclů...“ Jistí Filip a Václav Josef Raffiusové jsou zmiňováni jako radní roku 1724, toto příjmení se objevuje mezi členy rady i později. (Jireček 1883, s. 99)

z Javorníčka – Javorníček je dnes část obce Libecina v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický.

38r ***4. Regum, capitulum 5*** – V páté kapitola druhé Královská je zapsán příběh o uzdravení Námana, nesrovnalost v čísle knihy je způsobena tím, že někdy byly jako první a druhá Královská počítány předcházející dvě knihy Samuelovy, čímž se z první a druhé Královské stala třetí a čtvrtá. (2. Královská 5)

vysoce urozený pan, pan *Romedius Franciscus*, Svaté římské říše hrabě z Tunu, pan na Cholticích etc. – Romedius Jan František z Thunu byl synem Romedia Konstantina z Thunu († 1719), který byl majitelem panství Choltice s přidruženými statky a manského zámku Castelfondo v Tyrolsku. Jelikož zemřel bez závěti, dal zemský soud poručenství nad nezletilým synem

pozůstalé vdově Marii Františce Barboře ze Salmu. Když Romedius Jan František dospěl, přikoupil k Cholticím další statky. (Sedláček 1995, s. 202)

hrabě z Tunu – Thun-Hohensteinové. Rod Thunů pocházel původně z jižního Tyrolska z okolí Tridentu, první dochovaná zmínka o něm je již z 11. století. Thunové se v následujících staletích rozdělili na několik větví, do Čech přišli Thunové z Castell Brughierské větve za stavovského povstání. Kryštof Šimon Thun (1582–1643) a jeho bratr Jan Cyprián (1569–1630), který následně založil českou větev rodu, se stali značnými pozemkovými vlastníky. Roku 1629 byli Thunové přijati do hraběcího stavu, mezi jejich majetky patřila například panství Děčín, Klášterec nad Ohří či Choltice – ty získal Kryštof Šimon po Štěpánovi z Gerštorfu. Rodový majetek byl v roce 1671 rozdělen na tři fideikomisy (svěřenectví) – klášterecký, děčínský a pozdější choltický, všechny poté zdědil hrabě Jan František Josef (1686–1720). (Juřík 2014, s. 399)

na Cholticích – Městys Choltice se nachází v okrese Pardubice, kraj Pardubický.

38v **stolmístr** – Štolmistr, z něm., štolba. (*Spisovný slovník jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-11]. Heslo štolmistr.)

39r **urozený pan Jan Nygrýn, ten čas kraje chrudimského kasír** – Jistá Kateřina Nigrinka a Urban Nigrin jsou uváděni v seznamu „sousedů“ várečníků z roku 1667. Roku 1698 je zmiňován farář Václav František Nigrin, jenž se nechal pohřbít v kostele sv. Vavřince. (Jireček 1884, s. 86, 97)

kasír – Z něm. pokladník.

39v **buchhaltera** – Něm. účetní.

40r **do Chrůdimě k svatému *Salvato*ru** – V Chrudimi v kostele Nanebevzetí Panny Marie se nacházel obraz sv. Salvátora, který poskytoval zázračnou ochranu proti moru během raně novověkých epidemií v letech 1679–1680 a 1713–1715. Kult tzv. Chrudimského Krista měl převážně regionální dosah, nicméně v době, kdy morová rána dopadala nejsilněji, se úcta k obrazu a jeho údajným léčebným schopnostem rozšířila rovněž do středních Čech a na střední a jižní Moravu. (Panoch 2009, s. 39–40) Svědectví o morovém procesí konaném s obrazem sv. Salvátora podává votivní obraz v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi, který jako poděkování za odvrácení morové rány

věnovali kostelu Slatiňanští roku 1681. Obzvláštními pomocnicemi proti moru byly vedle Chrudimského Krista také Panna Maria Piekarská a Panna Maria Pomocná. (Royt 1999, s. 170–171)

41r **kontribučního** – Někdejší vrchnostenský berní úředník. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-23]. Heslo kontribuční.)

Vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pan Norbert Metheides z Závětic, města Skutče děkan – Norbert Antonín Václav Matheides ze Závětic, zřejmě pocházel z rodu Matheides ze Závětic – viz „Matheides ze Závětic“. Zastával úřad děkana ve Skutči v letech 1699–1736, od povýšení farního úřadu na děkanství v roce 1655 byl sedmým děkanem. Za jeho působení byla mezi lety 1705–1710 vystavěna současná barokní jednopatrová budova děkanství, Matheides rovněž značně investoval do kostela Nanebevzetí Panny Marie, na svůj náklad například nechal kostel vyzdobit, zakoupit varhany, zřídit hlavní oltář Nanebevzetí Panny Marie i postranní oltáře Panny Marie Pomocné a sv. Františka Xaverského. (Městské muzeum Skuteč, (2017). Památky města Skutče [online]. [Cit. 2017-02-13]. Městské muzeum Skuteč, (2017). Faráři působící ve skutečské farnosti [online]. [Cit. 2017-02-23].)

Metheides z Závětic – Rod je snad příbuzný se Závěty ze Závětic, Jan Josef Mathaeides († 1741) byl roku 1709 povýšen do českého rytířského stavu, byl úředníkem české dvorské kanceláře a advokátem v Praze. (Mašek 2008, s. 612)

z Závětic – Závětice, zaniklá obec nedaleko Zdeňkova, okres Jihlava, kraj Vysočina. Ves byla založena v roce 1729, ovšem již v roce 1749 byla zrušena. (Hosák a Šrámek 1980, s. 782)

ze Solnice – Město Solnice se nachází v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký.

41v **ze vsi Stárkova** – Zřejmě město Stárkov nacházející se v okrese Náchod, kraj Královéhradecký.

42r **urozený a statečný rytíř pan Václav Rous z Lípna** – Zřejmě Jan Václav Ferdinand Rous z Lipna († 1741), syn Viléma Václava, jenž držel dvůr v Přepychách (v okrese Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký), ten ovšem Jan Václav Ferdinand v roce 1739 prodal. Roku 1727 koupil

Přestavlky (dnes součást obce Borovnice, okres Rychnov nad Kněžnou, kraj Královéhradecký). První manželkou Jana Václava Ferdinanda byla Terezie Antonie Dobřenská z Dobřenic, druhou Johanka Chuchelská z Nestajova, s níž měl syna Josefa Prokopa, který byl posledním z tohoto rodu. O něm je v *Ottově slovníku naučném* (1904, s. 1039) uvedeno, že vstoupil do řádu theatinů v Praze na Malé Straně a žil ještě roku 1786 po zrušení řádu, ovšem v *Hradech, zámcích a tvrzích českých* (Sedláček 1996a, s. 29) stojí, že byl nestálého zdraví a zemřel již v roce 1757.

Rous z Lípna – Rousové z Lipna byli stará česká vladycká rodina pocházející z Lipna u Plzně. Předek Rous starší vlastnil v roce 1404 také Třebobuz. Roku 1487 Rous Lipno prodal. Posledním z tohoto rodu byl Josef Prokop (viz 42r „urozený a statečný rytíř pan Václav Rous z Lípna“). (Ottův slovník naučný 1904, s. 1039)

42v **z Lípna** – Pravděpodobně Lipno, část obce Líšťany v okrese Plzeň-sever, kraj Plzeňský.

urozený a statečný rytíř pan Václav Dohalský z Dohalíc – Václav Vratislav Dohalský z Dohalic byl synem Františka Karla, potomka větve rodu založené Jaroslavem († 1616). Václav Vratislav vlastnil Neustupov s Otradovicemi, Přistoupim a Hostačov, v roce 1726 byl povýšen do panského stavu a o tři roky později do hraběcího. Z manželství s Marií Terezií Rašínovou z Ryzmburka († 1726) měl syny Norberta a Františka Václava a dcery Marii Annu a Annu Barboru. (Ottův slovník naučný 1893, s. 760)

Dohalský z Dohalíc – Dohalští z Dohalic byli starou českou původně vladyckou rodinou pocházející z obce Dohalice v okrese Hradec Králové, kraj Královéhradecký. Za předka rodu byl považován Bořek z Dohalic zmiňovaný v roce 1395, ovšem nepřetržitá posloupnost rodu začíná Bořkem žijícím na přelomu 15. a 16. století. Vlastnili např. Mokrovousy, Třesovice, Stračov, Sobčice či Vysoké Veselí. V 16. století vzniká několik větví rodu. Václav Vratislav byl v roce 1726 povýšen do panského stavu a o tři roky později do hraběcího. (Ottův slovník naučný 1893, s. 758–760)

chrudimského kapučínského kláštera – Kapucínský konvent u kostela sv. Josefa v Chrudimi byl situován na východním konci města vně městských hradeb. Byl založen za podpory císařovny Eleonory, manželky

Ferdinanda III., a městské rady, základy kláštera byly položeny roce 1656, v roce 1657 byla u něho postavena loretánská kaple. Se stavbou kostela se začalo až roku 1662 a slavnostně vysvěcen byl tři roky poté. (Sommer, Vlček, Foltýn 1997, s. 259–260)

quardian – Kvardián, tj. představený některých klášterů. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-23]. Heslo kvardián.)

44r ***in canicularibus*** **neb psích dnech** – Koupele v lázních byly tradičně zapovídány o tzv. psích dnech, dies caniculares, od 23. července do 23. srpna, kdy je slunce ve znamení lva, tento zvyk měl navazovat na staré tradice z doby Hippokrata. (Křížek 2002, s. 57)

44v **dvojí cti hodnému panu** – Oslovení dvojctihodný se užívá v titulech duchovních osob. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-17]. Heslo dvojctihodný.)

vysoce důstojným panem Františkem Schertzerem z Kleinmühlu, svatého Písma doktorem a na Vyšehradě kánovníkem, děkanem vysokomejtským a spoluvicariusem půl kraje chrudimského – František Ignác Scherzer z Kleinmühlu byl synem Matěje (viz 14v „urozenému pánu Matyašovi Schertzerovi z Kleinmühlu“), narodil se v roce 1686, studoval teologii, od roku 1714 byl děkanem ve Vysokém Mýtě a později vikářem části Chrudimska, od roku 1730 byl též kanovníkem vyšehradským. Zemřel ve Vysokém Mýtě v roce 1741. (Ottův slovník naučný 1906, s. 587)

45r **hraběcí-millesimovských panství** – Carettové z Millesima byli hraběcím rodem, pocházejícím původně ze severní Itálie. Zakladatelem rodu sídlícího v Čechách se stal Karel Leopold, jenž získal v roce 1657 inkolát, tj. právo se v zemi usadit, jeho majetkem se stalo například panství Čestice, Peruc a Chodov, jeho potomci dále získali statky na Táborsku a v severních Čechách. Rod v polovině 19. století v Čechách vymírá. (Halada 1993, s. 34–35)

46v **od slavného herbersteinského *regimentu*** – Z Herbersteina se nazývá rakouský hraběcí rod původem z Štýrska, kde se nachází jejich rodinný hrad Herberstein. Nepřetržitá posloupnost rodu počíná Otou z Herbersteina († kolem 1260), jehož synové Jiří a Ondřej založili dvě větve rodu – starší

a mladší, která vymřela r. 1839). Do panského stavu byli povýšeni v roce 1537, v 17. století se stali hrabaty. Ferdinand Arnošt a Jan Weikard z Herbersteina obdrželi v roce 1680 v Čechách inkolát a získávali zde majetky. Členové mladší větve přes sto let vlastnili Landštejn (okres Jindřichův Hradec, kraj Jihočeský), který koupili v roce 1685. (Ottův slovník naučný 1897, s. 145–146)

47r **Antonín Jozef Teuerkauf, primas a královský vejběrčí v Časlavi** – Zřejmě potomek rodu Theuerkaufů, viz 47r „Teuerkauf".

Teuerkauf – Theuerkauf byl rod pocházející z Dolního Rakouska. Čtyři synové důstojníka Karla Theuerkaufa (1794–1846), který zemřel v Olomouci, byli povýšeni do rytířského či šlechtického stavu. (Mašek 2010, s. 358)

primas – Primas byl prvním konšelem v městské správě. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-17]. Heslo primas.)

47r **po 6 týhodní** – Týhoden, tj. týden. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-18]. Heslo týden.)

47v **Matěj Raffius, měštěnín a městský rychtář v královském věnným městě Vysokým Mejtě** – Viz 37v „pan Ján Raffius".

48r **bílej krvotok** – Chorobné krvácení z dělohy. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-19]. Heslo krvotok.)

48v **Barbora Hertlova, rozená Ottenfeldova z Ottenfeldu –** Zřejmě potomkyně rodiny Otto z Ottenfeldu. Viz 48v „Ottenfeldova z Ottenfeldu".

Ottenfeldova z Ottenfeldu – Pravděpodobně se jedná o rytířskou rodinu Otto z Ottenfeldu, jež byla německého původu. Předek Jan Jiří bojoval ve třicetileté válce u Lipska a Magdeburku, v roce 1657 byl povýšen do rytířského stavu Království českého, inkolát obdržel v roce 1660 a zakoupil statek Šerachov u Budyšína v Horní Lužici. Jeho potomek Jan Kryštof byl polesným na poděbradském panství a držitelem Štiřína (dnes součást obce Kamenice, okres Praha-východ, kraj Středočeský). Baltazar David z Ottenfeldu († asi 1730) byl nejvyšším polesným v Království českém a k roku 1692 je zmiňován jako držitel Sence nedaleko Rakovníka, kraj

Středočeský (Sedláček 1996b, s. 118) Jeho manželka Benigna Terezie rozená Šmidlová koupila roku 1695 Zbraslavice (dnes okres Kutná Hora, kraj Středočeský), k nimž Baltazar dokoupil drobné statky, vše ale bylo roku 1704 uchváceno od věřitelů. Baltazar měl několik dcer a syna Antonína, který byl roku 1729 polesným v Brandýse. Potomci této rodiny uplatňující se ve vojenských, lesnických a železničních službách žili ještě v 19. století, ale nebylo již známo, kde žijí. (Ottův slovník naučný 1902, s. 991)

49v **František Antonín z Tryppenbachu ... nad jejích společnýma panstvími a statky zřízený vrchní *regent*** – Zřejmě potomek rodu Trippenbachů, viz 49v „z Tryppenbachu“.

z Tryppenbachu – Trippenbach je jméno rodu, který byl v roce 1699 povýšen do říšského šlechtického stavu. Roku 1705 získali potvrzení rytířského stavu bratři Dominik, lesmistr v Poděbradech, a Ferdinand Franz, komorní úředník. Johann Franz a Franz byli ve 20. letech 18. století sekretáři apelačního soudu v Praze. V první polovině 18. století žili též Johann Anton Petr a Ferdinand Franz, jenž měl syna Ferdinanda. V druhé polovině 18. století žili bratři Johann, Václav, Karel a Josef, ještě počátkem 19. století se objevuje Anton. (Mašek 2010, s. 375)

regent – Zde ve významu vrchní správce panství. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-23]. Heslo regent.)

Jeho *Excel*lence (titul) vysoce urozeného pana, pana Františka Ferdynanda Kinského, svaté římské říše hraběte z Kiníc a Tettau, nejvyššího kanclíře v Kralovství českém – František Ferdinand hrabě Kinský z Vchynic (1678–1741) byl čtvrtým synem Václava Norberta Oktaviána a zakladatelem chlumecké hraběcí větve rodu, byl schopným politikem a diplomatem, v roce 1711 byl vyslán do Frankfurtu k volbě Karla VI. římským králem, již v roce 1706 byl jmenován místokancléřem Království českého, v roce 1715 byl povýšen na kancléře. V roce 1723 byl František Ferdinand jmenován do úřadu nejvyššího českého dvorního kancléře, který zastával do roku 1736. V témže roce byla dokončena stavba jeho nového barokního zámku nedaleko města Chlumce nad Cidlinou, zámek byl vybudován v letech 1721–1723 podle plánů Jana Blažeje Santiniho a dnes je jednou z nejvýznamnějších barokních památek v Čechách. Stavba byla

pojmenována Karlova Koruna na počest císaře Karla VI., který zámek navštívil při cestě z korunovace českým králem v Praze. V roce 1731 byl Františku Ferdinandovi udělen prestižní Řád zlatého rouna. Panství Chlumec zdědil Františkův nejstarší syn Leopold Ferdinand (1713–1760). (Juřík 2014, s. 202–203)

51r **z Wiederspergu** – Vidršpergárové z Vidršperka (též Wiedersperger von Wiedersperg) je jméno staré rytířské rodiny, jež se dostala do Čech v 15. století skrze Hynka a jeho bratry Vavřince a Kašpara, jež drželi panství na Plzeňsku. Rod se rozdělil do dvou pošlostí – rytířskou a panskou neboli Mutěnínskou, obě se vyskytovaly v mnoha větvích. (Ottův slovník naučný 1907, s. 674–675)

Lísová – Z Lisova (též von Lissau) je jméno starého rytířského rodu původem německého. Předek Jan z Lisova byl roku 1635 povýšen do panského stavu Království českého, přestoupil na katolickou víru a získal inkolát. Jeho potomci drželi například Stranov, Žumberk či Libanice. Rudolf Josef byl roku 1702 povýšen do hraběcího stavu. (Ottův slovník naučný 1900, s. 101)

52r **z Kyšperka** – Kyšperk, dnešní město Letohrad leží nedaleko města Žamberk v okrese Ústí nad Orlicí, kraj Pardubický. (Svoboda a Šmilauer 1960, s. 475)

53r **hraběcím sekrytem** – Sekret, též sekrét, sekryt, sekrýt, znamená pečeť. (*Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-19]. Heslo sekret.)

Johann Norbert Ernest Libštejnský, graf von Kolovrat – Jan Norbert Libštejnský z Kolovrat († 1736) byl synem Leopolda Oldřicha († 1690), který vlastnil zámek Zámrsk s přilehlou vsí a ves Jaroslav a Vysokou, jež roku 1657 odkoupil jako podíly z dědictví po otci Albrechtovi Libštejnském z Kolovrat od svých bratrů. Leopold Oldřich se v roce 1662 oženil s Kateřinou Barborou, dcerou Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat a Anny z Rozdražova, s níž měl tři syny a jednu dceru a založil novou – zámrskou – linii rodu. Přikoupil rovněž statek Domoradice a jeho manželka získala ves Dobříkov. Po asi 10 letech sňatku došlo mezi manželi k rozepřím a byli dokonce rozvedeni. Smlouvou z roku 1675 postoupil Leopold Oldřich statky Zámrsk a Domoradice manželce a dětem s tím, že mu bude ročně vyplácena určitá suma. (Sedláček 1995, s. 227–229) Majetek byl rozdělen

mezi syny, vyplaceni byli nejstarší syn Vilém Albrecht († 1729), který se dal na kněžskou dráhu a stal se děkanem olomoucké kapituly, a nejmladší František Leopold († 1716), který byl rytířem řádu sv. Jana a zemřel na Maltě. Prostřední Jan Norbert měl po otci Zámrsk a Domoradice a po matce Dobříkov a Adršpach, po bratrovi zdědil moravské statky. Jeho syn Rudolf († 1748) měl Zámrsk, který po něm zdědil bratr Jan Jeroným, pán na Adršpachu, který zemřel roku 1750 a jeho jediný syn Rudolf zemřel roku 1772 zanechav jedinou dceru, jež zemřela rok poté. Všechno jmění zdědila vdova Maria Antoine von Blümegen. (Ottův naučný slovník 1899, s. 600–601)

Libštejnský, graf von Kolovrat – Z Kolovrat je jméno starého českého rodu panského, nyní hraběcího stavu. Předek Albrecht (1347) vlastnil Ročov, Kornouz (dnešní městys Mšec nedaleko Nového Strašecí, okres Rakovník, kraj Středočeský) a Žehrovice, měl šest synů, kteří založili další větve rodu. Libštejnští z Kolovrat pocházejí od Albrechta (1369–1413), jenž vlastnil Krašov, hrad Libštejn, Eisenberk a byl purkrabím na Lokti. Albrecht († 1586) založil novou, starší hraběcí pošlost, jeho syn Jan († 1616) měl několik potomků, z nichž Albrecht († 1648) vlastnil Rychnov, Zámrsk a Borohrádek. Měl několik potomků, od dvou ze synů vznikly dvě pošlosti, rychnovská od Františka Karla (1620–1700) a zámrská od Leopolda Oldřicha. Po Leopoldu Oldřichovi († 1690) zdědil majetky syn Jan Norbert (viz 53r „Johann Norbert Ernest Libštejnský, graf von Kolovrat“). Zámrská linie rodu vymřela Rudolfem († 1772). (Ottův naučný slovník 1899, s. 600–601)

53v **axamitu** – Aksamit, z řeckého základu, hedvábný samet. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-19]. Heslo aksamit.)

jeho hraběcí erb – Erb rodu z Kolovrat je modrý štít, na něm orlice z poloviny stříbrná a červená se zlatou korunkou na hrdle. (Ottův slovník naučný 1899, s. 600)

55r **Hodinky** – Církevní hodinky, horae canonicae, označují církví stanovený formulář pobožností (čtení, modlitby, zpěv), které připadají na určité hodiny dne. Původně byly provozované v klášterech, ale později přešly hodinky i do praxe laiků a barokních bratrstev. (Malura 2001, s. 27; Ottův slovník naučný 1897, s. 431) Denní pobožnost se dělí na osm částí: *Matutinum* –

jitřní, o půlnoci; *Laudes* – chvály, před svítáním; *Prima* – po východu slunce, asi o šesté hodině; *Tertia* – v devět hodin dopoledne; *Sexta* – v poledne; *Nona* – ve tři hodiny odpoledne; *Vesperae* – před západem slunce; *Completorium* – po západu slunce. (Ottův slovník naučný 1891, s. 650)

letanie – Litanie je veršovaná prosebná modlitba dialogické formy. Jedna osoba, obvykle jde o kněze, předříkává jednotlivá zvolání či prosby a lid na ně refrénovitě odpovídá krátkým zvoláním. (Malura 2001, s. 29)

biskupu a vyznávači myroenskému – Myra bylo starověké město ležící v Lýkii v Malé Asii, sv. Mikuláš zde působil jako biskup. (Ottův slovník naučný 1901, s. 928)

55v **města Patary plode** – Patara bylo ve starověku důležité přístavní město na pobřeží Lýkie v Malé Asii. (Ottův slovník naučný 1902, s. 313)

druhý Jeremiáši – Starozákonní prorok Jeremiáš byl synem kněze Helkiáše, zvěstoval zkázu jeruzalémského chrámu, uzavření nové smlouvy Boha s lidmi a příchod Mesiáše. (Novotný 1992, s. 284–286)

Postem od narození oděný a zaopatřený – Viz 73v „šanoval středy, pátku“.

56r **Chudých panen nejštědřejší dobrodinče ... Panenské čistoty obhájiteli** – Naráží se na epizodu z Mikulášova života, kdy zřejmě ještě před svým zvolením biskupem zajistil třem chudým dívkám věno. Jejich otec přišel o veškerý majetek a rozhodl se zajistit živobytí svých dcer tím, že je pošle do nevěstince, neboť o ně bez věna žádní ženichové nestáli. Když se o tomto dozvěděl Mikuláš, tajně v noci vhodil tomuto muži do okna peníze, díky nimž mohl muž provdat první dceru. Mikuláš takto učinil ještě dvakrát, přičemž při jeho posledním pokusu byl mužem odhalen, vynutil na něm ale slib, že o Mikulášově činu nic neprozradí. (Cioffari 2012, s. 8–10)

Druhý Tobiáši – Tóbijáš je postavou starozákonní knihy Tóbijáš (příp. Tóbit), kde je tematizována úcta k rodičům či čistota v manželství a důraz je položen na hodnotu modlitby, almužny a půstu. (Tóbit – Tóbijáš 1–14)

V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobití přikázateli – Patronát sv. Mikuláše nad mořem může souviset s epizodou, jež se objevuje ve vyprávění o životě světce, o tom, jak pomohl vyváznout z nebezpečí námořníkům, kteří se ocitli v ohrožení života. (Cioffari 2012, s. 33) Na moři se též odehrává příhoda o ženě, jež rozdávala poutníkům na cestě do Myry

lahvičky škodlivého oleje. Mikuláš ji během plavby po moři přiměl skleničku vhodit do vody, což způsobilo silnou bouři, kterou ale Mikuláš vzápětí utišil. (Cioffari 2012, s. 17) Podobné příběhy se ovšem objevují i v životě Mikuláše ze Siónu († 564), je tedy možné, že spojení s mořem bylo sv. Mikuláši přisouzeno podle něho. (Cioffari 2012, s. 33)

Plynoucích a tonoucích milostivý pomocníku – Viz 56r „V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobítí přikázateli“. Podle legendy měl jistý muž prosit Mikuláše o syna a slíbil za to věnovat do kostela zlatý pohár. Když se mu narodil chlapec a vyrostl, rozhodl se muž splnit daný slib, nechal zhotovit krásný pohár, který se mu ale líbil natolik, že si jej ponechal a do kostela nechal vyrobit jiný. U kostela otec poslal syna s prvním pohárem pro vodu, chlapec však při nabírání vody spadl do moře a zmizel pod hladinu. Muž i přesto chtěl splnit slib a darovat druhý pohár do kostela, ovšem ten byl z oltáře neustále shazován, v tom se ale objevil onen syn i s pohárem, ale zcela zdravý, neboť jej zachránil Mikuláš. Muž pak daroval kostelu oba poháry. (Voragine 2012, s. 46)

Plavcův na moři jasná hvězdo – Viz 56r „V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobítí přikázateli“.

56v **Těla a světa potupiteli ... V postu a mrtvení těla nepohnutedlný** – Viz 73v „šanoval středy, pátku“.

Proti kacířstvu udatný bojovníku – Viz 61v „hrůzo ariánského bludu“.

57r **Sirých vdov a sirotkův dobrý otče** – Sv. Mikuláš byl pro svou štědrost zejména patronem těch, kteří se nacházeli v obtížné situaci. (Cioffari 2012, s. 30)

Vězňův a zlym duchem posedlych vysvobození – K vysvobozování vězňů viz 64v „Tří ch smrti odsouzených / nevinnost zjevíc chránil“. Označení Mikuláše jako vysvoboditele posedlých zlým duchem by mohlo souviset s vyprávěním, že tento světec za svého působení jako biskup v Myře nechal rozbořit kromě několika menších také Artemidin chrám, údajně největší ze všech staveb v Lýkii. Při srovnávání stavby se zemí se proti němu měli nepřátelsky stavět všichni démoni, kteří zde přebývali a sváděli lidi. (Cioffari 2012, s. 17)

57v ***Antiphona*** – Antifona je bohoslužebný zpěv, v němž se střídá sólový hlas se sborem, nebo dva sbory. Jako antifona se také označuje přednes žalmových

veršů střídavě knězem a sborem či dvěma sbory. Konečně antifonou v užším smyslu se nazývá krátký úryvek z Písma, který při obřadech bývá knězem intonován a který sbor bezprostředně dozpívá, po čemž následuje žalm. (Ottův slovník naučný 1889, s. 452)

58v **Žádná oliva při hrobě / olej prejští v každé době** – O Mikulášovi se vypráví, že u jeho hrobu se udály divy, jedná se například o libou vůni vycházející z jeho těla či zázračné události související s tekutinou, která se nazývala manou nebo častěji podle jména Myra myrhou, vyvěrající u nohou světce. Tento jev, zvaný myron, se měl uchovat i po převezení ostatků Mikuláše do Bari. (Cioffari 2012, s. 31)

60r **tři panny s tajnou almužnou, by ony čistoty své panenské zbavené nebyly, hojně obdařil** – Viz 56r „Chudých panen nejštědřejší dobrodinče ... Panenské čistoty obhájiteli".

modlitbou tvou mořské vlnobití a bouře skrotil – Viz 56r „V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobití přikázateli".

mrtvého plavce z mrtvých vzkřísil – Zřejmě souvisí s patronátem sv. Mikuláše nad mořem – Viz 56r „V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobití přikázateli".

vnuknutím Božím učiněn biskupem – Poté, co zemřel biskup v Myře, shromáždil se lid a klérus k modlitbě za to, aby našli důstojného nástupce. Jednomu z přítomných se dostalo božského zjevení, že na biskupský stolec má usednout ten, kdo příštího rána jako první vstoupí do kostela. Muž, jemuž se dostalo zjevení, tedy čekal u kostela, nalezl Mikuláše a přivedl jej před přítomné, načež byl Mikuláš zvolen novým biskupem. (Cioffari 2012, s. 10)

když tvá blahoslavená duše z těla vycházeti měla, anjele svatý, tvé utěšitele a spoluchudce si míti zasloužil – Podle legendy měl Mikuláš před svou smrtí prosit Boha, aby k němu poslal anděly, kteří jej doprovázeli do nebe. (Voragine 2012, s. 44)

61r **slepí vidějí, kulhaví chodějí, prejští se hojně mana s kosti Mikůláše** – Viz 58v „Žádná oliva při hrobě / olej prejští v každé době".

Agarenští – Agaren, agarénský, agarejský je beduinský kmen arabského či aramejského původu, obývající území východně od Galád, tj. palestinské pohoří na východní straně Jordánu. (Novotný 1992, s. 12, 182)

Barenským – Viz 61r „město Barium".

město Barium – Bari je město ležící na jihu Itálie u pobřeží Jaderského moře. Nachází se zde chrám sv. Mikuláše založený roku 1034 a bazilika sv. Mikuláše. (Ottův slovník naučný 1890, s. 322) Podnět k jejímu vystavění vyšel z přenesení ostatků světce do Bari roku 1087, relikvie byly uloupeny na námořní výpravě pořádané za tímto účelem do Myry. (Cioffari 2012, s. 44–45)

61v **hrůzo ariánského bludu** – Ariánství či arianismus je označení učení alexandrijského kněze Areia (260–336). Areiova interpretace božské Trojice popírala Kristovo božství, což bylo v roce 325 na koncilu v Nikaji označeno za herezi – pro popis vztahu Syna k Otci se prosadil výraz homoúsios, tj. téže podstaty, soupodstatný. (Judaismus, křesťanství, islám 2003 s. 233–234) Ve vyprávění o životě Mikuláše se zmiňuje, že coby nově zvolený biskup v Myře hlásal pravověrné učení o Nejsvětější Trojici, jmenovitě se měl vyhraňovat právě vůči ariánství. V některých legendách se sv. Mikuláši přikládá rozhodující role na Nicejském koncilu a dokonce se tradovalo, že Mikuláš vyťal Areiovi, setrvávajícímu ve svém bludu, pohlavek. (Cioffari 2012, s. 11–14)

63v **Lýcienská země** – Lýkie je název starověké oblasti v Malé Asii rozprostírající se na jižním pobřeží u Egejského moře. (Ottův slovník naučný 1900, s. 508)

64v **Zlatem svym tři chudé dcery / zachoval při panenství** – Viz 56r „Chudých panen nejštědřejší dobrodinče ... Panenské čistoty obhájiteli“.

Tří̌ch k smrti odsouzených / nevinnost zjevíc chránil – Ve vyprávěních o Mikulášově životě se objevuje epizoda, kdy jistý guvernér odsoudil tři nevinné muže ke smrti stětím, Mikuláš se o tom dozvěděl a nevinně odsouzené, jež zastihl již těsně před popravou, před vykonáním rozsudku stihl vysvobodit. Dále Mikuláš vysvobodil ze žaláře tři velitele, kteří upadli v nemilost císaře Konstantina a byli uvězněni. (Cioffari 2012, s. 21–24)

množství na moři soužených / před topením obránil – Viz 56r „V nebezpečenství bouře mořské mocný krotiteli ... hromobití přikázateli“.

66r **skrze tovaryšstvo nebeské / pojat jest na oblohu** – Viz 60r „když tvá blahoslavená duše z těla vycházeti měla...“.

73r **z města slavného, / Patera tak řečeného** – Viz 55v „města Patary plode“.

měl otce velmi mocného, / jménem pravým Epífána, / a matka sloula Johana – Informace o tom, že rodiče Mikuláše se jmenovali Epifanius (nebo Teofanus) a Nonna (též Jana), se týkají Mikuláše ze Siónu († 564), biskupa z Pinary (město v dnešním Turecku), ovšem ve vyprávěních o životě Mikuláše z Myry se často objevují. (Cioffari 2012, s. 7)

Toho splodili v mladosti, ... potom v čistotě bydleli, / víc žádných dítek neměli – Podle legendy rodiče Mikuláše zplodili v mládí a poté už zachovávali sexuální zdrženlivost. (Voragine 2012, s. 41)

73v **hned stál na nohách v koupeli** – Mikuláš stojící jako kojenec vzpřímeně ve vaničce byl původně Mikuláš ze Siónu († 564), ovšem tento motiv se často objevuje v souvislosti se sv. Mikulášem z Myry. (Cioffari 2012, s. 7)

šanoval středy, pátku – Šetřit něco. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-28]. Heslo šanovat.) Podle legend sv. Mikuláš jako kojenec omezoval počet svého krmení z matčina prsu ve středy a pátky, jež jsou ve východní církvi dny postu, na jedenkrát denně. (Cioffari 2012, s. 7) Topos puer senex, tj. že se chlapec již v dětském věku vyznačuje moudrostí či kvalitami přisuzovanými stáří, začala razit pohanská pozdní antika a byl hojně uplatňován též v křesťanské hagiografii. (Curtius 1998, s. 114–115)

75r **budu stříci** – Hlídat, střežit. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-28]. Heslo stříci.)

76v **v siňci** – Sínce, síňce, -e, f. či sínec, -nce, m., znamená předsíň, síň. (*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2017-02-28]. Heslo síňce.)

77r **při jeho skonání / anjele přítomní byli** – Viz 60r „když tvá blahoslavená duše z těla vycházeti měla...“.

78r **z něhož olej se vylíval, k zdraví nemocných prospíval** – Viz 58v „Žádná oliva při hrobě / olej prejští v každé době“.

1 BAROKNÍ POUŤ V ČECHÁCH

1.1 Vývoj poutnictví v českých zemích

Poutnictví je jedním z nejvýznamnějších fenoménů duchovního života 17. a 18. století. Třebaže poutě na našem území zažívaly největší rozkvět v barokní době, kdy se ustalovala jejich charakteristická podoba ovlivněná rekatolizačními snahami a barokním uměleckým stylem, počátky tohoto jevu sahají hluboko do středověku.

Tradici křesťanských poutí je v českých zemích možno sledovat již v době sv. Václava a sv. Ludmily, zavedenější praxí se ovšem stávají až během křižáckých válek. Mnoho poutníků v této době směřovalo do Svaté země, mezi nimi například olomoucký biskup Jindřich Zdík, který ze své cesty přivezl celou řadu relikvií a jenž na památku své cesty nechal vystavět premonstrátský klášter na Strahově, nazvaný Sion. (Louthan 2011, s. 236) Dalším významným poutním místem, kam z českých zemí směřovaly zástupy poutníků, bylo Santiago de Compostela s hrobem apoštola Jakuba a v neposlední řadě také Řím. Velkým poutníkem byl ve své době též Karel IV., který na svých cestách shromáždil množství relikvií, díky nimž učinil z Prahy jedno z nejvýznamnějších poutních míst v Evropě a s pomocí pražského arcibiskupa Arnošta vybudoval síť kostelů rozesetých po celém Českém království. S Arnoštem z Pardubic, který byl považován za velkého mariánského ctitele, byl v době baroka spojován vznik několika zázračných soch a obrazů (např. dřevěná soška Panny Marie na Svaté Hoře u Příbrami). Středověcí poutníci směřovali například také do Sainte Baume v Provence, kde se nacházel hrob Máří Magdalény. (Royt 1992, s. 323–324)

Vývoj poutnictví v Čechách byl na konci 14. století narušen, když v této době Matěj z Janova a další reformátoři začali zpochybňovat kulty svatých a vystupovat proti úctě k zázračným obrazům a sochám. Jan Hus kritizoval tvrzení kněží propagujících zázračné léčivé účinky relikvií a husité později zničili mnoho často teprve nedávno zbudovaných kostelů. Poutnictví během této doby pochopitelně nevymizelo zcela, ovšem téměř do konce 16. století představovalo v převážně reformačně naladěných Čechách spíše stagnující jev. (Louthan 2011, s. 236)

K obnově poutí sice začalo v Čechách docházet již v poslední čtvrtině 16. století poté, co přišli do země jezuité – ti například oživili poutě ke

gotickému mariánskému reliéfu, zvanému staroboleslavské paládium, nebo ke středověké soše Panny Marie na Svaté Hoře u Příbrami – ovšem skutečně bouřlivého rozvoje a masového rozšíření se poutnictví dočkalo po roce 1620. (Royt 1992, s. 325) V průběhu 17. století se poutnictví stalo jedním z nejdůležitějších rysů české náboženské identity.

Do vývoje poutnictví a poutních míst tvrdě zasáhly dekrety Josefa II. z let 1782–1784. Poutní místa a chrámy byly uzavírány, chrámové poklady byly odváděny do mincoven, dokonce byly zakazovány poutě. Poutnictví obnovené po smrti Josefa II. sice nedosáhlo takového rozmachu jako v době baroka, poutě ovšem nikdy zcela nevymizely. V 19. století došlo ke vzniku několika nových poutních míst, například severočeského Filipova (Filippsdorf), a po zjevení Panny Marie v Lurdech roku 1858 se významně šířil kult Panny Marie Lurdské.[144] (Royt 1997, s. 335) Poutě a poutnictví přežívají až do současnosti, byť již ne v podobě, kterou známe z barokní doby, ale jako „pouť jiných dob a jinak vnitřně formovaných poutníků“ (Kalista 2001, s. 248).

1.2 Poutní místa, na něž směřovali poutníci z českých zemí

Obecně panuje představa o středověku jako době dálkových poutí, kterou po reformaci vystřídalo baroko s regionálními kulty[145]. Tento názor je ovšem značně zjednodušující a nepostihuje poněkud složitější vývoj poutnictví nejen na našem území. (Hrdina 2010, s. 27)

Zhruba od druhé poloviny 14. století docházelo v celém západním křesťanstvu k zahušťování sítě poutních míst – poutníci tak již nemuseli vyhledávat hroby a ostatky světců daleko za hranicemi, ale mnohdy stačilo vydat se do několik desítek kilometrů vzdáleného kostela. Jedním ze znaků tohoto procesu byl rostoucí počet mariánských soch a obrazů považovaných za zázračné, který lze v této době zaznamenat. (Tamtéž, s. 11) Zbožné cesty konané do Svaté země či do Santiaga de Compostela se vyznačovaly exkluzivitou a omezovaly se povětšinou na vyšší společenské vrstvy, ovšem poutníci se v této době vydávali vedle takto vzdálených lokalit také do míst situovaných blíže. Jedním z nich byly Cáchy, kde mnoho

[144] K proměně poutnictví 19. století na příkladu Hory Matky Boží u Králík a nově vzniklého poutního místa Filipova v severních Čechách viz Macková (2010, s. 175–180).

[145] Srov. Malura (2001, s. 5), Royt (1992, s. 323–324).

relikvií shromáždil již Karel IV. a kam od 15. století vykonávali katoličtí obyvatelé českých zemí zbožné i smírčí poutě pravidelně[146], dále Wilsnack v Braniborsku, kde byly uctívány krvácející hostie, bavorský Altötting, Grimmenthal v Durynsku, Řezno či Mariazell ve Štýrsku. (Tamtéž, s. 11–24) Tyto poutě se v průběhu 14. století stávaly ve světských kruzích již spíše mírným společenským nadstandardem. Daleko početnější nižší vrstvy se musely omezovat spíše na kulty regionálního či lokálního významu, které ovšem v průběhu 15. století znovu ožívaly nebo nově vznikaly. Z našeho území zmiňme například Kájov, Chlum sv. Máří, Kadaň, Bohosudov, Hejnice či Vranov u Brna. Univerzalismus dálkových poutí byl tedy oslabován postupnou regionalizací poutních kultů již od 15. století, pozvolná sakralizace krajiny ve smyslu zahušťování sítě poutních míst byla jevem týkajícím se všech zemí západního křesťanstva, který následně protireformační snahy barokní doby ještě zintenzivnily a završily. (Tamtéž, s. 22–29)

Mezi nejvýznamnější poutní místa v barokní době patřila na našem území vedle již zmiňované Staré Boleslavi a Svaté Hory u Příbrami ve středních Čechách také řada míst v Praze a okolí – například poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé hoře, Loreta na Hradčanech s kopií loretánské Svaté chýše[147] či hrob sv. Jana Nepomuckého ve Svatovítské katedrále. Kostel Panny Marie Vítězné na Malé Straně ukrýval sošku Pražského Jezulátka, v kostele Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově byl uctíván obraz Panny Marie Karlovské, patronky těhotných žen, na Makovou horu[148] u obce Smolotely na Příbramsku se putovalo za sochou Panny Marie Karmelské. Úctě se těšily kromě Panny Marie také „vera effigies“

[146] V průběhu 14. století se Cáchy etablovaly jako místo tzv. trestních či smírčích poutí, na něž se vydávali lidé, kteří se dopustili zabití. Na pouti do místa se zvláštní pověstí svatosti měli prosit za spásu duše zavražděného i své a zpět domů donést písemné osvědčení o vykonané pouti. (Hrdina 2010, s. 14)

[147] Přenášení objektů úcty ze zahraničí se týkalo jak obrazů a soch, tak celých poutních míst. Nejrozšířenější z takových míst byly právě lorety z italského Loreta. První na našem území vznikla v Horšovském Týně roku 1584 a během 17. a 18. století jich bylo v Čechách a na Moravě zbudováno téměř 50. Centrem loretánských poutních míst byla „santa casa“ s kopií černé sochy Panny Marie Loretánské. (Mikulec 2013, s. 183)

[148] Architektem barokního kostela na Makové hoře vystavěného v letech 1719–1723 byl Carlo Antonio Canevalle, ke srovnání této stavby s architekturou kostela sv. Mikuláše na Vraclavi viz Čarek (1946, s. 12).

sv. Prokopa na Sázavě či hrob a jeskyně sv. Ivana ve Sv. Janu pod Skalou. (Royt 1992, s. 330–331)

V severních Čechách se těšila úctě zázračná pieta v Bohosudově u Krupky či mariánská socha v Hejnicích nalezená ve stromě, v Kadani bylo ctěno 14 svatých pomocníků. V jižních Čechách bylo mnoho poutních míst spojeno se zázračnými prameny, které daly jméno poutním místům – navštěvovaná byla Dobrá Voda u Českých Budějovic či Hojná Voda u Nových Hradů. Poutní místo v Římově bylo zasvěceno Panně Marii a Utrpení Kristovu, často vyhledávaným místem byl také Kájov s pozdně gotickou mariánskou plastikou či kostel Panny Marie ve Strašíně, kde podle legendy vytryskl léčivý pramen z kamene poté, co do něj Panna Maria ponořila svůj prst (Kalista 2001, s. 168–169). (Royt 1992, s. 331–332)

Na Moravě patřily k nejvýznamnějším poutním místům Tuřany se zázračnou soškou Panny Marie s děťátkem, která byla podle legendy nalezena v křoví[149] (Kalista 2001, s. 32–33), kostel na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou zasvěcený sv. Janu Nepomuckému, Svatý Kopeček u Olomouce či Hostýn. Velké oblibě se těšila také gotická socha Panny Marie ve Křtinách nebo soška Panny Marie Vranovské. (Royt 1992, s. 334)

V regionu východních Čech byla nejhojněji navštěvována jezuitská poutní místa v Golčově Jeníkově, kde byla šířena úcta k Panně Marii Loretánské, v Jičíně, kde byl pěstován kult Panny Marie Rušánské (Vladimírské)[150], a v Chlumku u Luže. (Holubová 2006, s. 216) Zde bylo poutní místo založeno Marií Maxmiliánou Hieserlovou z Chodů v polovině 17. století k úctě kopie obrazu Panny Marie Pomocné – Pasovské. Ochranou proti moru byl znám obraz

[149] Topos nalezení obrazů a soch v keřích či na stromech se v legendách spojených s milostnými obrazy vyskytuje velmi často, nad čímž se podivoval i Bohuslav Balbín (2010, s. 56): „Připadá mi nanejvýš podivuhodné, jak mnoho zázračných obrazů Blahoslavené Panny bývá nalezeno v lesích, hájích a příkopech. Některé se objevují na kaštanech, jiné na bezu, révě, dubu, hrušni, cypřiši, ořechu či třešni, jak uvádí přepečlivý autor Mariánského atlasu.“ Nález obrazu či sochy v keři nebo na stromě se týkal kromě Tuřan například také Heřmanic (hruška), Chlumu sv. Máří (lískové ořeší), Bohosudova (buk), Hejnic (lípa) a dalších. (Royt 1999, s. 87)

[150] Úcta k obrazům východního původu byla ve středoevropském kontextu jistým specifikem, obraz Panny Marie Rušánské pocházel zřejmě z Červené Rusi nebo z Ruska (Sládek 1994, s. 250). Tyto obrazy se u jezuitů těšily velké oblibě – vedle Panny Marie v Jičíně to byla např. Panna Maria Piekarská v kostele sv. Ignáce v Praze, důvodem byla zřejmě proklamovaná univerzalita jezuitského řádu. (Royt 1999, s. 256)

sv. Salvátora v Chrudimi (Panoch 2009, s. 39). Oblíbeným poutním místem byly také Malé Svatoňovice se zázračnou studánkou a Madonou nalezenou na třešni, Rychnov nad Kněžnou či Hora Matky boží u Králík[151]. (Royt 1992, s. 331) V nejbližším okolí Vraclavi se nacházelo poutní místo Knířov s kostelem Zvěstování Panny Marie s obrazem Panny Marie Knířovské, který proslul svou ochranou Vysokého Mýta proti moru v době epidemie roku 1730. (Sekotová 2002, s. 53–54).

Poutníci z českých zemí se v době baroka vydávali na poutě i za hranice země, mnoho jich mířilo do Slezska (Varta), Kladska (Vambeřice) či Polska (Čenstochová, Piekary), do Bavorska (Altötting, Neukirchen, Kreuzberg) či do rakouského Mariazell (Royt 1992, s. 327–331). Neobyčejná obliba, které se poutní místo Mariazell těšilo v celé střední Evropě, dokazuje, že „barokní pouť neznala hranice, ani se neorientovala jen na místa blízká a snadno dostupná“ (Sládek 1995, s. 89).

1.3 Barokní poutnictví jako mnohovrstevnatý jev

Po bitvě na Bílé hoře církev usilovala v procesu tzv. rekatolizace nejrůznějšími prostředky (ať už se jednalo o nátlak a násilí, jež jsou s rekatolizací spjaty od počátku do konce, či o využití mírnějších a svým způsobem účinnějších prostředků, jakými byla např. kázání, katechismy a křesťanská literatura, divadlo či duchovní písně) o vybudování katolické identity české společnosti, přičemž byl velký důraz položen na veřejné projevy víry. (Louthan 2011, s. 174–177) Jedním z ukazatelů identity pravověrného katolictví bylo právě poutnictví. (Tamtéž, s. 189–190) Ovšem na poutnictví a potažmo náboženství v pobělohorské době nelze pohlížet pouze jako na instrument umožňující upevňovat moc a kontrolu nad nesourodými oblastmi říše, byť těmto účelům do značné míry sloužily.

Ačkoliv císařská rodina, aristokracie, náboženské řády a bratrstva hrály při obnově a budování české poutnické infrastruktury zásadní roli a úspěch

[151] O rozvoj poutního místa pečoval řád servitů, jehož zaměření na bolesti Panny Marie se projevilo i na stavebním vzhledu poutnického areálu. Mimo jiné bylo na cestě vedoucí z Králík ke klášteru vystavěno osm kapliček, v sedmi z nich bylo znázorněno sedm bolestí Panny Marie, v osmé bylo sejmutí z kříže. Výjevy byly znázorněny na dřevěných polychromovaných plastikách vytvořených neznámým umělcem, které jsou od roku 1986 umístěny v kostele sv. Mikuláše na Vraclavi. (Sekotová 2002, s. 56–59)

jednotlivých poutních míst byl na jejich podpoře většinou závislý, poutnictví nepředstavovalo toliko fenomén vnucený shora. Jednalo se spíše o složitý jev, který v sobě spojoval mnoho aspektů náboženského cítění této doby. Mnozí historikové považují mohutnou vlnu mariánských zjevení v 19. století za průvodní jev politických krizí, společenských nepokojů a hospodářského nedostatku – nepřekvapí proto, že největšího rozmachu a obrody se poutnictví dočkalo právě v době společenského rozkolu, který v českých dějinách neměl obdoby. V časech, kdy se museli lidé potýkat s důsledky války a demografických změn, čelit dopadům hospodářské a zemědělské krize, se musela možnost být blíže Bohu[152] nutně jevit jako velmi přitažlivá. (Tamtéž, s. 236–243) Poutnictví tak představovalo přirozenou reakci na životní krize, bylo projevem obav a úzkostí vyvolaných událostmi třicetileté války a jejími následky, odráží se v něm pocit bezmoci, který člověka zachvacoval ve světě ovládaném nepochopitelnými a nepostižitelnými silami, kde božská pomoc představovala mnohdy jedinou naději. (Kalista 2001, s. 96–97; Holubová 2006, s. 219)

V souvislosti s poutěmi je také často zmiňováno téma sociální inverze – díky poutnictví se, třebaže jen dočasně, podařilo potlačit či dokonce zvrátit tradiční společenské uspořádání. Typickým příkladem jsou Lurdy a negramotná pasačka Bernadette Soubirousová, která se stala ústřední postavou celosvětového kultu, v našem prostředí stará panna Magdalena Kadeová, dříve terč posměchu celé vesnice Filipova, se dostala na výsluní zájmu poté, co se jí začala zjevovat Panna Maria. Tím, že svatí, za nimiž se putovalo, stáli na straně obětí, mohlo poutnictví mezi rolníky a městskou chudinou působit jako jakýsi bezpečnostní ventil, jako dočasná úleva od těžkostí, útlaku a starostí všedního dne. (Louthan 2011, s. 243–244) Také ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* se vedle sebe ocitají svědectví o uzdravení příslušníků nejvyšších společenských vrstev a těch nejprostších, chudých sirotků či odložených dětí, ti všichni stejně bezmocní a bezradní se obracejí s prosbou o pomoc k zázračné svatomikulášské vodě.

[152] Teze o milosti boží, projevující se v některých místech bohatěji, byla podstatou a východiskem barokního poutnictví (Kalista 2001, s. 74). Důkazem boží blízkosti byla přízeň, již daný světec prokazoval určitému místu, a poutí k takovému místu měl člověk možnost přiblížit se Bohu, a snáze tak dosáhnout splnění svých proseb (Bočková 2009, s. 215–216).

Pro široké vrstvy obyvatel pouť neznamenala jen cestu za duchovním zážitkem, představovala také sváteční sociální a kulturní událost. Člověk byl vytržen ze stereotypu každodenního života a ocitl se ve víru dění, které působilo na všechny jeho smysly. (Bočková 2009, s. 231) Na fenomén poutnictví v době baroka lze také pohlížet jako na jednu z forem cestování. Putování na blízké či vzdálené poutní místo bylo v této době v českých zemích jedním z nejtypičtějších a nejběžnějších způsobů cestování. Poutě tak nemusely být konány jen z důvodů duchovních, ale mohly být motivovány i zcela světskými záležitostmi[153], touhou po poznání nových krajů, výměnou nejrůznějších informací včetně seznamování se s novými událostmi ze světa. (Holubová 1997, s. 319) Na návštěvnost jednotlivých poutních míst měl kromě počtu a obliby „konkurenčních" poutních lokalit v daném regionu vliv nerovnoměrný postup rekatolizace – na příkladu Svaté Hory Markéta Holubová (Tamtéž, s. 316) uvádí, že z východních Čech začali poutníci přicházet až na počátku 90. let 17. století, kdežto ze západních Čech začaly docházet do svatohorského chrámu průvody věřících již po roce 1653. Důležitým faktorem ovlivňujícím počty poutníků byla pochopitelně i vzdálenost, například na Svatou Horu přicházelo nejméně poutníků ze severních Čech, ačkoliv zde svou roli jistě sehrála i značná popularita jezuitského poutního místa Bohosudova u Krupky. Také papeži vyhlašovaná milostivá léta mohla mnohonásobně zvýšit počet poutníků. Hojnost účastníků na poutích v průběhu roku určoval rovněž liturgický rok, stejně jako průběh zemědělských prací či počasí. (Tamtéž, s. 316–318)

Poutní místa byla navštěvována jak jednotlivci či menšími skupinami, tak organizovanými průvody, jichž se hierarchicky uspořádány účastnily všechny sociální vrstvy. V případě Svaté Hory byly typické návštěvy procesí (Tamtéž,

[153] Jiné než duchovní motivy pro pouť byly ovšem v literatuře vážící se k poutním místům přísně odsuzovány, viz např. v *Hoře Olivetské* Matěje Tannera (2001, s. 66): „Pomysli, proč tu chůzi před sebe vzíti chceš? jakým umyslem z tvého příbytku se vypraviti? k jakému cíli a konci putovati? jdeš toliko z všetečnosti a kratochvíle, abys tam nětco nového viděl drobet se projel aneb prošel? Hle nic tobě ta pout a chůze u Pána Boha neprospěje, žádného užitku nepřinese, nic sobě tím u Pána Boha nezasloužíš lépe by skoro bylo abys doma zůstal. K jakému tehdy konci při našem putování prohlédati a na cestu vydávati se máme? Nejpřednější náš umysl býti má, abychom sobě tou chůzí u Pána Boha skrze umučení Syna jeho obdrželi šťastně života skonání."

s. 317), naopak na Vraclav směřovali zejména jednotlivci[154] – nad poutěmi na posvátné místo a kajícími zde převažovaly poutě prosebné, na vyprošení zdraví (Sekotová 2002, s. 56).

Na většině míst se poutníci setkávali nejen s vysokým uměním, jež reprezentovala sakrální architektura či figurální hudba, ale také s uměleckým řemeslem, představovaným drobnou devoční grafikou či levnými jarmarečními tisky (Malura 2001, s. 5). Tyto nejrůznější drobné předměty si lidé z poutí často odnášeli, jednalo se zejména o svaté obrázky tištěné na papíře, pergamenu či hedvábí, ale také o kopie soch ze dřeva či vosku pod šturcem, medailónky, malby na skle, keramiku a podobně[155]. Rovněž při vysvěcení kaple roku 1688, jejíž výstavba z podnětu vysokomýtského děkana Václava Raka započala roku 1685, se rozdávaly „všemu lidu obrázky svatého Mikuláše a písničky k témuž svatému vnově složený, nákladem vejš opačeného pana probošta staroboleslavského [Jana Aleše Čapka] vytištěné a z sebou k stavému Mikuláši přivežené“[156] (Čapek 1731, fol. 9r). Obrázky či sošky pořízené na pouti pak byly mnohdy dotýkány s originálem, aby získaly část jeho moci. (Royt 1992, s. 328) Poutníci tak pochopitelně představovali pro místa, kde se pouti konaly, značný ekonomický a hospodářský prospěch, zajišťovali tržby nejen na jarmarcích, ale také pro hospody. Sekotová (2002, s. 54) uvádí příklad Knířova, kde byla pro pohodlí poutníků založena hospoda, ovšem po jejím dostavení vypukl spor o to, jaké pivo se v ní bude čepovat. Do Knířova totiž docházeli i věřící ze sousedního panství Heřmanova Městce a tamní vrchnost dodávala Knířovu každoročně čtyři sudy piva, proti čemuž se ohrazovalo město Vysoké Mýto. Správce fary se nakonec musel zavázat, že nebude odebírat jiné pivo než vysokomýtské. Na Vraclavi byl pro účely poutníků vybudován „v létu 1709 pro panstvo nový hostinský dům, dále na straně hospoda a při ní velká a volná maštal“. (Čapek 1731, fol. 10r)

[154] Sekotová (2002, s. 56) připomíná lidovou pověst, podle níž měla při květnových poutích mladá svobodná děvčata přicházet ke sv. Mikuláši a zazvonit na zvoneček „Fráterky“, jak se poustevna lidově nazývala, při tom měla myslet na svého milého, a do roka se za něj prý provdala.

[155] Tvůrci těchto předmětů byli své zboží vždy povinni postoupit k církevnímu schválení. (Royt 1997, s. 312)

[156] Dosud bohužel nebyl nalezen žádný exemplář těchto tisků. (Royt 2002, s. 62)

2 LITERATURA POUTNÍCH MÍST

Barokní krajina byla prostoupena místy, o nichž se věřilo, že jim určitý světec či Panna Maria projevovali zvláštní přízeň a boží milost se na nich projevovala ve zvýšené míře. Věhlas takto výjimečných míst byl rozšiřován ústními zprávami o zázračných uzdraveních věřících či o velkolepých slavnostech, které zde byly konány. (Sládek 1995, s. 89) Neméně významným zdrojem informací a prostředkem šíření slávy daného poutního místa byla literatura uceleně pojednávající o určitém místě a jeho zázracích. (Sládek 1994, s. 247)

2.1 Charakter literatury spjaté s poutními místy

Slovesnou produkci vážící se k poutním místům představovaly například kramářské poutní písně, modlitební texty, sváteční kázání, poutní legendy, popisy zázraků a uzdravení, soubory pravidel upravující obecně řád pouti či průvodce konkrétními místy, ale také rozjímavá próza nebo poetická líčení poutníkovy cesty k poutnímu místu. (Bočková 2009, s. 214; Malura 2001, s. 5–6) Literární produkce barokní doby spjatá s náboženskými poutěmi byla nesmírně bohatá, a ačkoliv se povětšinou jedná o díla, která co do literární kvality nedosahovala úrovně „vysoké" tvorby, reprezentující kulturní rozvoj společnosti a cílící na intelektuální elitu, zaujímaly tyto texty nezanedbatelné místo v dobovém žánrovém systému. (Bočková 2009, s. 214) Je ovšem nutné poznamenat, že estetická působivost pro poutní literaturu jakožto součást širšího rámce nábožensky vzdělavatelné literatury[157] ani nebyla prvořadou hodnotou – autorovi takového díla šlo zejména o to, aby podle závazných pravidel doložil oprávněnost daného poutního místa a rozšířil jeho slávu. (Tamtéž, s. 230–231)

Početní bohatosti tvorby vážící se k poutím odpovídá rovněž její pestrost žánrová. Výše byly naznačeny nejfrekventovanější žánry, ovšem poutní texty byly mnohdy sdružovány do „makrostruktury poutní knihy" (Tamtéž, s. 220).

[157] Nad vymezením pojmu *Erbauungsliteratur* se v německém prostředí zamýšlel Wolfgang Brückner (2013). Jan Malura (2013) navrhuje jako český ekvivalent německého pojmu termín „náboženskyvzdělavatelná literatura", který chápe jako vzdělávací literaturu zaměřenou na kultivaci a zvnitřnění religiózního prožitku. Hana Bočková (2009) literaturu s touto funkcí označuje jako „nábožensky vzdělávací". V této práci pracujeme s Malurovou verzí termínu, ovšem v podobě s mezerou, tj. „nábožensky vzdělavatelná literatura" – srov. Malura (2015, s. 9–10).

Synkretismus je přitom typický nejen pro literární produkci spojenou s poutními místy, ale také pro kulturu poutních míst jako celku. Na účastníky poutí kromě literární složky působila rovněž složka výtvarná a hudební, přičemž poutník tyto prvky nevnímal odděleně, ale v syntéze. (Malura 2001, s. 22) Také literaturu spjatou s poutěmi bychom měli vnímat v souvislosti s poutí samotnou, neboť dané dílo se stalo pro poutníka trvalou připomínkou prožité události, která text naopak zpětně ozvláštňovala a obohacovala – dochází zde tedy k organickému propojení „četby a akce“ umocňujícímu prožitek víry (Bočková 2009, s. 231).

2.2 Poutní balneologie

Oblíbeným cílem poutníků v barokní době byla poutní místa s léčivou studánkou či pramenem, jež byly v mentalitě barokního člověka dokladem Boží přítomnosti v daném kraji a svědectvím o patronátu světce či Panny Marie nad místem. (Svatoš 2002, s. 72–73) Poutní místa tohoto typu jsou obvykle spojována s regionem jižních a jihozápadních Čech (Kalista 2001, s. 167–190; Royt 1992, s. 332–333), nicméně ve východních Čechách se také utvořila jistá poutní tradice založená na speciálním druhu zázraku, na uzdravení skrze účinky vody. O poznání menší věhlas východočeských zázračných pramenů vyplývá z toho, že zdejšímu regionu chyběl takový popularizátor, jakým byl Albrecht Chanovský[158]. Navíc balneologická tradice východních Čech se oproti jižním začala rozvíjet až o půl století později a popularita zdejších poutních míst měla spíše lokální charakter. (Lunga 1999, s. 207–209)

Jestliže se věhlas zázračné studánky rozšířil, vznikla nad ním obvykle kaplička a později kostel a na mnoha místech vznikly i lázně s příslušným zázemím, tj. s lázeňskou budovou a budovou pro ubytování návštěvníků. Sakralizace lázní,

[158] Albrecht Chanovský (1581–1643), někdy také Vojtěch, pocházel z rodu Chanovských z Dlouhé Vsi, byl jezuitou, stal se jedním z nejvýznamnějších misionářů pobělohorské doby, působil zejména na Prácheňsku a Plzeňsku. Jeho životopis latinsky sepsal Jan Tanner, on sám napsal česky několik spisů, latinsky po něm vydal Tanner *Vestigium Boëmiae Piae*, kde je zaznamenáno deset léčivých studánek v jižních a západních Čechách. Zázračnou moc pramenů Chanovský připisuje Božímu zásahu nebo světcům, kteří přišli se studánkou osobně do styku, nebo byli obecně patrony uzdravených. (Svatoš 2002, s. 73; Ottův slovník naučný 1897b, s. 48)

tedy splývání lázní s poutními místy, je pro barokní dobu typická[159] (Ivánek 2012, s. 86). Lázně, které ve východních Čechách v první polovině 18. století vznikaly, ovšem nedosahovaly obdobné slávy jako například Karlovy Vary, Františkovy Lázně či Teplice, které byly popsány již v 16. či na začátku 17. století[160] – výjimkou jsou lázně na Kuksu, které hrabě Špork záměrně budoval jako schopné konkurovat výše zmíněným lázním. (Lunga 1999, s. 207–209)

Třebaže význam východočeských poutních míst s léčivým pramenem byl spíše lokální či regionální, rozvinula se kolem nich bohatá literární produkce, v níž se vyděloval speciální typ literatury, vyznačující se směřováním k literatuře odborné a naukové. Radek Lunga (Tamtéž, s. 208) tuto specifickou část tvorby pojednávající o poutních místech nazývá poutní balneologií. Významným centrem produkce těchto tisků se stala Tibelliho tiskárna[161] v Hradci Králové, kde vyšlo

[159] Existence veřejných lázní – lazeben, byla ve středověku běžná, ve střední Evropě přibývalo lazeben od 12. století (např. Brno 1244, Kutná Hora 1291, Litomyšl 1335) a byly hojně a pravidelně navštěvovány. Lazebníci se ovšem netěšily společenské prestiži, lazebny získávaly pověst neřestných míst a církev proti nim pochopitelně brojila. V 17. století dochází k jejich postupnému mizení. (Křížek 2002, s. 95–110) Zmíněná sakralizace lázní je způsobem, jak si církev našla k lázeňské kultuře cestu. (Ivánek 2012, s. 86)

[160] Nejstarším v Čechách vydaným pojednáním o lázních je *Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských* lékaře Tomáše Jordána z Klausenburku (1948), který působil jako zemský lékař Markrabství moravského, jeho spis byl napsán latinsky a vyšel v roce 1580. O překlad do češtiny se postaral slavkovský radní písař Ondřej Zborský, čímž vytvořil české balneologické názvosloví. (Slavík 1948, s. 97–101)

První vzedmutí produkce balneologické literatury spadá do druhé poloviny 16. století, v době třicetileté války a bezprostředně po ní zájem o tuto oblast slábl, provoz v řadě lázní v této době upadá či zcela zaniká. K obnově dochází koncem 17. století a v 18. století, kdy se mnohé lázně rozšiřují nebo nově budují, tato tvorba dosahuje vrcholu. (Ivánek 2012, s. 86) První kritické vědecké pojednání o Karlových Varech vyšlo v Lipsku roku 1522, autorem byl Václav Payer z Lokte. V průběhu 17. a 18. století vyšlo o Františkových Lázních 16 pojednání, o Karlových Varech 32 a o Teplicích 22. (Lunga 1999, s. 208)

[161] Zakladatelem tiskařské dynastie Tibelliů, psáno též Tybély, byl Václav Jan (cca 1684–1744), který přišel do Hradce Králové z Prahy. Tisky u něho vycházely v letech 1711–1744, po jeho smrti převzal tiskárnu jeho syn Jan Kliment (1711–1775). Z roku 1727 se dochovala zpráva o tom, že Václav Jan onemocněl zimnicí, po dlouhém stonání se na radu jistého řeholníka vydal do Jičína k Panně Marii Rušánské, kde se zázračně vyléčil. V tiskárně byly vydávány z počátku kramářské písně s aktuální (informace o bojích s Turky) či senzační tematikou (např. píseň o vraždách u Kutné Hory), výraznou skupinou tisků jsou také divadelní hry a několik hudebních tisků – nejvýznamnější

několik nových popsání léčivých pramenů. Z mnoha děl této literatury zmiňme například pojednání o Kuksu Valentýna Kirchmajera[162] (1696, 1718) či spis o Jánských Lázních Melchiora Wenzla Lodgmana de Auen (1707). Pramenem ve Vraclavi se zabýval Vojtěch Václav Čapek (1722, 1726, 1731) a o něco později vyšel rovněž český (1739a) a německý (1739b) spis Ferdinanda Částky ze Šternštejna[163] věnující se stejnému místu. Částka pojednal také o Malých Svatoňovicích[164] (1736). Ve dvacátých letech vyšla díla o svatováclavských lázních ve Vápenném Podole Jana Adama Veitha[165] (1725, 1728), Chlumec nad Cidlinou[166] popsal Václav Baltazar Petržilka[167] (1733) stejně jako Chrudim[168] (1744). (Tamtéž, s. 207–208) Jak se ukazuje, nebylo výjimkou, že v rozmezí několika let popsalo dané místo více autorů, přitom do té doby nejsou zmiňované lokality v literatuře reflektovány. Například Bohuslav Balbín v první knize díla *Miscellanea historica regni Bohemiae* tato místa neuvádí – pouze o Jánských Lázních se stručně zmiňuje:

byl tisk kancionálu *Slaviček rájský* Jana Josefa Božana. Další význačnou zakázkou byl tisk děl Antonína Koniáše – *Cytara Nového zákona*, pověstný *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající*, *Jediná choti Beránkova* a *Vejtažní naučení*. (Johanides 1973, s. 20–37)

[162] Valentýn Kirchmajer z Rajchvic, doktor filozofie a medicíny, byl vnukem pražského primátora Jana († 1622). (Jireček 1875, s. 344)

[163] Ferdinand Josef Částka ze Šternštejna († 1740) pocházel ze Žatce, stal se doktorem filozofie a lékařství, usadil se v Hradci Králové, kde působil jako krajský fyzikus, tj. lékař. V roce 1721 byl přijat do městské rady a později jmenován královským rychtářem. Erbu a přídomku dosáhl v roce 1734. (Jireček 1875, s. 132–133)

[164] Dnes zaniklé lázně v Malých Svatoňovicích vznikly u mariánského pramene, tzv. sedmipramenné studánky. Nad pramenem vznikla barokní kaple Sedmi radostí Panny Marie. (Bucharovič a Wieser 2001, s. 220–221)

[165] Zaniklé lázně ve Vápenném Podole se nacházely nedaleko Chrudimi. V 18. století dal čáslavskému fyzikovi Janu Adamu Veithovi prozkoumat vodu z pramene hrabě Jan Josef Špork. Roku 1728 byla nad pramenem vystavěna kaple sv. Václava. (Bucharovič a Wieser 2001, s. 352)

[166] Svatojanské lázně v Chlumci nad Cidlinou jsou dnes již zaniklé. (Bucharovič a Wieser 2001, s. 105)

[167] Viz vysvětlivky 15r „Václav Baltazar Petržílka“. Napsal spis též o zaniklých lázních Balda, dnes součást obce Jedlová nedaleko Poličky. (Bucharovič a Wieser 2001, s. 21)

[168] Pramen vody, zvaný Červená studánky, se nacházel asi 700 m východně od historického jádra Chrudimi na vrchu Pumperk, ke zkoumání zdejší vody byl Petržilka pověřen městskou radou. Na základě svých výzkumů doporučil vybudovat u studánky lázně, ovšem k jejich postavení zřejmě nedošlo, ačkoliv o jejich založení existují neurčité zmínky. (Bucharovič a Wieser 2001, s. 110)

„Dozvěděl jsem se z povolaných úst, že byly v Královéhradeckém kraji za Vlčicemi uvedeny do provozu jakési nové lázně sv. Jana. Prameny se složením podobají deštenským a landeckým. Vodu prý tam ohřívají, nalévají do kádí a dobrodiním této železité vody – železo v ní převládá – nacházejí nemocní zdraví. Víc o tom nemohu povědět, protože jsem se tam nedostal a také jsem nepotkal nikoho, kdo by mi celou věc podrobněji vysvětlil.“ (Balbín 1986, s. 115).

Díla typu poutní balneologie byla psána česky i německy[169] a nebylo nezvyklé, že tisky vznikly v obou jazykových verzích. Nejednalo se o překlady, ale spíše o dvoujazyčné mutace, přičemž vydání jedné verze (většinou německé) druhou předcházelo. Co do obsahu se jazykové verze obvykle shodovaly. (Lunga 1999, s. 213)

Působnost výše uvedené literatury byla lokálně omezena. Hlavním záměrem autorů těchto textů byla propagace daného místa – vydávaná literatura měla zejména přilákat co nejvíce poutníků, zvýšit a rozšířit věhlas poutního místa, estetická funkce tedy nebyla prvořadou hodnotou (Tamtéž, s. 209). Jelikož na návštěvnosti poutního místa či lázní měl ekonomický zájem majitel pozemku, na němž se pramen nacházel, byl obvykle ochoten se na jeho propagaci, a tedy na tisku poutní balneologie, finančně podílet. (Svatoš 2002, s. 75) Autory zmíněných textů byli většinou univerzitně vzdělaní lékaři (například Jan Adam Veith nebo Jan Löw z Erlsfeldu), či krajští fyzikové, tj. lékaři a hygienici (fyzikus chrudimského kraje Václav Baltazar Petržilka či Ferdinand Josef Částka kraje královéhradeckého). Výjimečně poutní místa se studánkou popsali měšťané jako Vojtěch Václav Čapek či panští úředníci. Knihy tohoto typu byly určeny jak nižším sociálním vrstvám, tak městským elitám a šlechtě. (Lunga 1999, s. 210; Svatoš 2002, s. 75)

2.2.1 Od poutní literatury k literatuře naukové

Produkce poutní balneologie je typem literatury, která oscilovala mezi poutní literaturou (tisky byly rozdávány či prodávány poutníkům) a literaturou naukovou

[169] Latina byla vyhrazena pouze vysoce odborným, pro lékaře určeným pracím (Ivánek 2012, s. 87) – srov. latinsky psané odborné dílo *Theatrum medico-juridicam* a česky psanou popularizační příručku *Hydriatria nova* Jana Františka Löwa z Ersfeldu (Novotný 2014, s. 63–71).

(knížky byly určeny i nemocným návštěvníkům lázní, kteří očekávali vyléčení svých neduhů). (Tamtéž, s. 75)

V poutní balneologii jsou zdůrazněny důležité atributy poutních míst. Klade se důraz na spojení poutního místa s Pannou Marií nebo se jménem některého světce, vyzdvihuje se starobylost pramene (pramen prýští od nepaměti), počáteční zázrak či jiná neobvyklá událost je tradována ústně, případně potvrzena pamětníky. (Lunga 1999, s. 211) Ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* skutečně nacházíme všechny uvedené aspekty:

- Vraclavský pramen je poněkud netradičně zasvěcen sv. Mikuláši[170], jemuž je připisována zásluha za uzdravení příchozích: „Nejlepší a nejmocnější ale při té vodě *minerale* a *substantia* jest mocná a platná za nemocné u Boha všemohoucího přímluva našeho milého svatého Mikuláše jakožto té lázně nad pamět lidskou patrona, kterýžto nepochybně skrze své u Otce nebeského orodování ... v své svatomikulašské lazni *incurabiles diuturnos & desperatos morbos*, neduhy, rány a všeliké nemoci šťastně uzdravuje.“ (Čapek 1731, fol. 16v–17r) Také v pokynech pro návštěvníky lázní nechybí upozornění, že bývá zvykem nejprve poprosit o pomoc a přímluvu sv. Mikuláše. (Tamtéž, fol. 20v)
- V pátrání, dokonce iniciovaném radními města Vysokého Mýta, po vzniku zázračné studánky jsou uvedeni ctihodní muži vysokého věku, kteří byli ohledně této věci dotazováni. Ve výpovědi pamětníků je kladen důraz na starobylost léčivé moci studánky a obecnou povědomost o prvním zázračném vyléčení: „Kdy a kterého času ta studánka svatého Mikuláše to jméno dostala, nepamatuji, nýbrž to pamatuji, že mojí předkové tu studánku tak jménovali,

[170] Zázračné prameny a studánky bývaly nejčastěji spojovány s Pannou Marií. Již ve středověku byla Panna Maria „fons vitae“ v tom smyslu, že dala život Ježíši, a toto označení úzce spojilo její představu s představou skutečného pramene, prameny a studánky se pak působením Panny Marie samy měnily v „prameny života“ a získávaly léčivou moc. (Kalista 2001, s. 174–175) Označení „fons aquae vitae“ se objevuje v názvu prvního vydání Čapkova díla (1722).

S Pannou Marií je spojena studánka v Malých Svatoňovicích – podle legendy nad ní stála suchá třešeň, kterou chtěl jistá chalupník porazit, ovšem sekyra mu vylétla z ruky a poranila jej na noze. Zjevila se mu ale Panna Maria a poradila mu, aby ránu omyl vodou, jež vytryskla u kořenů stromu. Zranění se muži zahojilo a prýštící voda od té doby uzdravovala. (Lunga 1999, s. 211–212)

Zasvěcení vraclavských lázní sv. Mikulášovi zřejmě vychází z řady zázraků, jež světec vykonal na moři – např. tišil bouře nebo zachraňoval tonoucí, sv. Mikuláš byl také obecně uctíván jako uzdravovatel, podle legendy z jeho hrobu vytékal zázračný olej (Royt 2002, s. 62).

nemocní že tam chodívali a se uzdravovali, jako i to dokonale pamatuji, že Jan Nečesanej, soused z Vysokého Mejta, tam na chromý ruce uzdraven byl.“ (Tamtéž, fol. 7v)

- Objevení léčivé moci pramene se pojí se zázračným znamením, jehož se dostalo vysokomýtskému nožíři Janu Nečesanému: „Léta 1664 Jan Nečesanej ... dostavše veliké a nesnesitedlné bolesti do obouch rukouch, všeliké prostředky a líky proti těm bolestem a chromotě užíval, však na žádný spůsob sobě spomocti, a tak dlouhý čas svého řemesla provozovati nemohl. Jedenkrát ale se jemu v noci zdálo, aby k studánce svatého Mikuláše se vypravil a tam své neduživé ruce vodou obmejval, že předešlého zdraví nabude, na to ihned ráno k svatému Mikůláši se odebral a několikráte toliko studenou ze studánky tekoucí vodou se umejvajíce a svatého Mikůláše za pomoc žádajíce k vinšovanému a dokonalému zdraví jest přišel, takže jako kdy prve řemeslo dělati mohl.“ (Čapek 1731, fol. 28r) Přitom například v německém pojednání Ferdinanda Částky o mariánském prameni v Malých Svatoňovicích legenda o jeho zázračném vytrysknutí není zmíněna, přestože byla všeobecně známá. Rovněž ve Veithově spise o svatováclavských lázních ve Vápenném Podole se setkáváme s tím, že léčivé účinky vody nejsou pokládány za zázračnou pomoc světce, autor neúspěch léčby nepovažuje za boží vůli (jako je tomu u Čapka[171]), ale konstatuje, že jsou zkrátka nemoci, proti nimž není léku. Seznamy vyléčených se tak již mění z dokladů o zázracích ve svědectví uzdravených. (Lunga 1999, s. 210–211)

Uvedené jevy ukazují, jakým způsobem se literatura poutních míst spjatých s léčivým pramenem přikláněla k literatuře odborné či naukové. Třebaže Čapkovo dílo přísluší spíše k tradičnímu typu poutní knihy, mohli bychom tuto tendenci spatřovat i v jeho díle, a sice v důrazu, který přikládá chemickému rozboru vody a přítomnosti sanytru a síry, stejně jako potvrzení jejích účinků renomovanými lékaři.

[171] „Stává se někdy, že mnohý *patient* u svatého Mikůláše uzdravený, když se domu navrátí, za krátký čas *recidivu* neduchův a nedostatků svého trpí, a nepochybně proto, že buďto v jídle a nápoji *excediro*val, diaety nezachoval aneb zapovědené nezdravé pokrmy požíval, a tak obdrženeho zdraví nešetřil, a nebo že snad se tak Pánu Bohu líbílo, aby ta neb ona nemoc jemu k spasení cestou byla. Pročež kdyby se co podobného komu přitrefilo, ať to ne hned slabému a nestálému oučinku lázně svatomikůlášské připisuje, nýbrž sobě pomyslí, že to tak Bůh chce míti.“ (Čapek 1731, fol. 53v–54r)

2.3 Struktura literatury o poutních místech

Poutní kniha jako celek se podle Sládka (1994, s. 247–248) obvykle skládá ze dvou základních částí. První je část věnovaná historii poutního místa, případně zázračného obrazu či sochy, a to včetně popisu místa, informací o vystavění kaplí či kostelů, o upravování studánek, založení poustevny apod. Druhá část se potom zaměřovala na vypsání zázračných uzdravení, jichž se ctitelům dostalo od daného světce či Panny Marie. K textu bývaly následně připojeny modlitby, duchovní písně či líčení poutních slavností. Výjimečně mohly být připojeny pokyny pro poutníky, popisy zvyklostí poutníků na poutním místě nebo například návody na procházení poutním areálem. To, že toto schéma nemá obecnou platnost, dokládá například *Hora Olivetská* Matěje Tannera (2001), v níž zcela chybí výčet zázraků[172].

Pokud se zaměříme na úžeji vymezenou skupinu poutní balneologie, lze strukturu děl rozpracovat podrobněji. Lunga (1999, s. 210) uvádí následující schéma:

1. dedikační a čtenářská předmluva, ve které se mohou objevit zmínky o jiných léčivých pramenech v Čechách, případně v Evropě;
2. historie míst a pramene, geografická poloha a umístění v krajině;
3. složení vody;
4. výčet chorob, na něž voda účinkuje, a těch, na které ne;
5. možnosti vnitřního a vnějšího užívání;
6. kdy se voda smí a kdy nesmí užívat;
7. jaký režim a dietu je při léčbě potřeba zachovávat, a to co se koupání i stravování týče;
8. svědectví uzdravených osob.

Starobylá zdrávohojitedlná studánka není výjimkou, objevují se v ní tedy všechny uvedené části struktury děl poutní balneologie.

[172] Štramberské poutní místo bylo zasvěceno Ježíši Kristu, uctívalo se zde Kristovo utrpení na cestě na Kalvárii. Slabé zastoupení zázračného živlu, charakteristické pro celou knihu, zřejmě vyplývalo z poměrně oficiálního – a tedy méně zlidovělého – charakteru křížové zbožnosti. (Malura 2001, s. 10, 19).

3 STAROBYLÁ ZDRÁVOHOJITEDLNÁ STUDÁNKA

3.1 Vojtěch Václav Čapek a texty o studánce na Vraclavi

Nejstarší zmínka o vraclavském prameni pochází ze sbírky kázání *Scintilla Evangelica* (1672) někdejšího vysokomýtského děkana Samuela Václava Hataše. K několika kázáním autor připojil přídavky, z nichž v jednom vylíčil pověst o stavbě poutního kostela Zvěstování Panny Marie na vrchu Knířov u Vysokého Mýta a historku o zloději, který vyloupil vraclavský kostel Nanebevzetí Panny Marie – tento příběh Hataš zmiňoval údajně proto, že u kopce ležícího proti tomuto kostelu prýští léčivý pramen, nazývaný lidmi vodou sv. Mikuláše. (Svatoš 2002, s. 76–77)

První samostatné pojednání o studánce sv. Mikuláše je dílem Vojtěcha Václava Čapka. Vojtěch Václav Čapek pocházel z vysokomýtského měšťanského rodu, z něhož vzešlo několik významných duchovních. Strýci Vojtěcha Václava byli jezuita Jiří Čapek, který zemřel na mor roku 1680 v Kutné Hoře spolu se svým strýcem Bedřichem Bridelem, Václav Čapek, děkan města Polné, a Jan Aleš Čapek, který byl po studiích v Praze vysvěcen na kněze a stal se děkanem v Německém Brodě a později proboštem boleslavské kapituly. Její paměti sám sepsal a vydal roku 1684 pod názvem *Manuale vetero-boleslaviensis peregrini* (Jireček 1875, s. 132). Vojtěch Václav byl pokřtěn 31. března 1683 jako čtvrtý ze sedmi potomků vysokomýtského měšťana Václava Vojtěcha Čapka a Kateřiny, rozené Charvátové. Od roku 1693 studoval jezuitské gymnázium v Hradci Králové, kde jej roku 1695 zastihla nemoc, jak sám píše: „...jsouce těžkou zimnící navštivený, všeliký medicíny z apatyky jezuitské sem užíval, však nic platno býti nechtělo, a když již čtvrt léta zimníce trvala, do *patrie* sem se k rodičům odebral, tam své outočiště k vodě svatomikůlašské vzavše, toliko jednu lázeň sem potřeboval a tudy od zimníce, která druhý den přijíti měla, sem *totaliter* sproštěn byl.“ (Čapek 1731, fol. 32v–33r) O jeho vzdělání svědčí latinský epigram pojednávající o uzdravení:

„*Quas non curarunt hradecensia pharmaca febres,*
Has divus repulit mox Nicolaus aqua.“ (Tamtéž, fol. 33r)

Po gymnáziu vystudoval práva a vrátil se do Vysokého Mýta, kde se stal obchodníkem – získal právo várečné, později koupil louky, pole, vinici a měl i vinný šenk. Úspěšná byla také jeho kariéra v městské správě, od roku 1721 byl konšelem městské rady a několikrát byl zvolen purkmistrem. Čapek působil také

jako hospodářský správce v osadě sv. Mikuláše, která se nacházela na pozemcích města – on sám zde vlastnil louku a chalupu zvanou Makšulka[173]. Vojtěch Václav Čapek byl ženatý, měl šest dětí, zemřel 7. července 1745 jako poměrně zámožný muž. (Svatoš 2002, s. 77–80)

Snad z vděčnosti za uzdravení a nejspíše také se zřetelem na ekonomické zájmy Vysokého Mýta sepsal Vojtěch Václav Čapek o svatomikulášské studánce knížku *Fons aquae vitae, to jest Starobylá a zdrávohojitedlná studnice svatého Mikuláše* (Tamtéž, s. 79). Spis nechal vydat v roce 1722 u Václava Jana Tibelliho v Hradci Králové, zde také vyšla v roce 1726 německá mutace textu s názvem *Fons Aquae Vitae, das ist, Wasser deß uhralten und heylsamen Gesund-Brunnens S. Nicolai*. V roce 1731 pak vyšlo druhé, upravené vydání české verze textu pod názvem *Starobylá zdrávohojitedlná studánka, nyní lázeň svatého Mikuláše*. Druhé vydání bylo vytištěno v Litomyšli, databáze Knihopis uvádí jako tiskaře Jana Kamenického[174].

V *Předmluvě k laskavému čtenáři* autor vysvětluje, proč k novému vydání spisu přikročil – učinil tak prý „na žádost mnohých“, poněvadž „žádného více takového českého *exempla*ře před rukami nejní a již všechny dílem rozdané, dílem rozprodané jsou“ (Čapek 1731, fol. 5r). Po obsahové stránce se první a druhé české vydání textu příliš neliší. Druhé vydání je pochopitelně doplněno o nová uzdravení a je zaznamenána stavba z roku 1728, kdy byl „pěkný a kunštovný na novou římskou modu chram Páně ke cti svatého Mikuláše založený“ (Tamtéž, fol. 10r). Přidán byl také překlad Hatašovy historky o zloději z kostela Nanebevzetí Panny

[173] V chalupě Makšulce zřejmě ubytovával návštěvníky vraclavských lázní, jak dokládají zmínky v seznamu uzdravených: „Léta 1700 Václav Černý, někdy soused a sládek města Vysokýho Mejta, jsouc červenou nemocí velice obklíčený pomalu celý den z Mejta k svatému Mikůláši se ubíral, tam se umyl a vodu pil, a tak dokonalého zdraví nabyl, sem toho sám dobře povědom, neb jest tehdáž v mé chalupě Makšulce zůstával.“ (Čapek 1731, fol. 34v). „Justyna, Frydrycha Albla manželka, tehdáž obyvatele při městě Vysokým Mejtě, majíce maličké dítě na oči nemocné ... zaslíbíce dítě svatému Mikuláši do lázně se s ním odebrala, kdežto po několikeré lázni a vymejvání očí dítě zase k dokonalému zraku přišlo, čehož sem sám dobře povědom, neb jest ta žena téhdáž v mé chalupě na louce zůstávala.” (Tamtéž, fol. 39r)

[174] Syn Daniela Vojtěcha Kamenického, který působil jako tiskař v Hradci Králové bezpečně mezi lety 1673–1681, v roce 1686 však koupil tiskárnu i s domem v Litomyšli, kde začal rozvíjet svou činnost. (Johanides 1973, s. 19)

Marie (Tamtéž, fol. 54r–54v), píseň o stavbě kostela v Knířově a dvě písně ke sv. Mikuláši. (Svatoš 2002, s. 80–81)

3.2 Starobylá zdrávohojitedlná studánka

Žánrový synkretismus byl pro literaturu související s poutními místy typický. S žánrovou hybridizací, tedy se situací, kdy se „do textu zjevně a záměrně zapojuje víc dobových žánrů" (Malura 2010, s. 100), se setkáváme i ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce*. Text z Malurou vytvořených typů odpovídá případu, ve kterém je vedle sebe kladeno několik kódů, které mají vůči sobě v celku díla souřadné postavení. V této juxtapozici, jak tento stav Malura nazývá, jsou jednotlivé žánry prostě postaveny vedle sebe, aniž by byly nějakým způsobem integrovány – není dokonce výjimkou, že jsou tyto segmenty v díle přímo označeny žánrovým termínem. Knihy o poutních místech, a potažmo celá nábožensky vzdělavatelná literatura, jsou takovouto juxtapozicí různých promluvových typů typické. (Malura 2010, s. 107–108)

Ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* po kapitolách pojednávajících o původu lázní sv. Mikuláše, léčivých účincích vody a pokynech k uživatelům lázní následuje soupis uzdravených, který je žánrově blízký poutním knihám zázraků, tzv. Mirakelbücher. Dále jsou v tisku zařazeny modlitby, litanie a „pobožné písně k svatému Mikůláši" (Čapek 1731, fol. 55r).

3.2.1 Reprezentace lázeňské krajiny

V kapitolách *O místě a starobylosti zdrávohojitedlné studánky svatého Mikuláše* a *Kterého času kaplička nad studánkou svatého Mikuláše vystavená a posvěcená jest* je čtenáři představen vznik a vývoj svatomikulášských lázní a jejich zasazení v prostoru. Reprezentace[175] krajiny byla v textech poutní balneologie – vedle rozborů vody a seznamů uzdravených – součástí propagace dané lokality. Podle Ivánka (2012, s. 88) byla krajina v raném novověku reprezentována jako celek složený z částí – v popisu lázeňské krajiny v balneologických spisech se tak

[175] Reprezentace je chápána jako „zprostředkování reality v lidské komunikaci, jako zastoupení, které znamená redukci či deformaci reality, její subjektivní či ideologické vnímání". Pojem reprezentace umožňuje vnímat literaturu jako médium konstruující obraz aktuálního světa se zjevnou sociální funkcí. (Malura 2012, s. 69)

setkáváme s několika rovinami pozorování, od zasazení místa v rámci země až po popis života v lázních.

Dané poutní místo bývá nejdříve lokalizováno v rámci země či kraje, případně panství – příslušnost k vrchnosti byla mnohdy zdůrazňována, neboť držitelé panství byli většinou i mecenáši těchto míst (Tamtéž, s. 88–89). Svatomikulášské lázně jsou v makroprostoru situovány takto: „Místo, kdežto zdravohojitedlná studánka, živý ze země se přejštící čistý jako křištál vody pramen jest, nachází se v kraji chrudimském na gruntech královského věnnýho města Vysokého Mejta, půl míle odtud, blíž vesnice Vraclavě, před dávnými lety města Vratislavě jménované.“ (Čapek 1731, fol. 6r)

Téměř vždy bývá v textech poutní balneologie přítomen popis lokální roviny, tedy zasazení lázní v prostoru nejbližšího okolí. Pojímán může být jak věcně (v popisu se objeví orientace podle světových stran, cesty vedoucí k lázním apod.), tak velmi pocitově. (Ivánek 2012, s. 89) Tato tendence převládla ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce*, lázně sv. Mikuláše se nacházejí „mezi dvouma porostlými kopci, v jednom krasném a veselém oudolí, na kterémžto jednom po pravý stráně k Vraclavi léžícím kopci před lety dle české kroniky Václava Hájka hrad a *Stammhaus* českých pánův *Mutina* Veršovcův býval, od kteréhožto hradu až podnes *rudera* a znamení se spatřují“. (Čapek 1731, fol. 6r–6v) Jelikož byla reprezentace krajiny v literatuře poutní balneologie součástí propagace místa, autoři textů pochopitelně upřednostňovali přitažlivé prvky místa, prostor, v němž se lázně nacházejí, proto popisují jako tzv. veselé místo[176]. Vedle adjektiva „veselý“, s nímž se setkáváme ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce,* kde „nacházejí se u svatého Mikuláše veselé pahrbky a doliny, v níchžto letního času slavičkové a všeliké ptactvo pěkně prozpěvuje, jako i nedaleko odtud veselé háječky[177]“ (Tamtéž, fol. 10v–11r), byla často užívána také označení „příjemný“ či „pěkný“. Obrazy veselých luk, hájů a údolí mají blízko k toposu líbezného místa,

[176] Ivánek (2012, s. 93) vychází ze dvou vyhraněných typů zobrazení krajiny, místa veselého, jež je místo kultivované, a místa pustého, které bývá těžko přístupné, zarostlé, lidmi nevzdělané, což byly atributy vnímané v barokní mentalitě negativně.

[177] Označení lesa jako háje či zdrobněle jako hájku nebo hájíčku je typickým příkladem literární reprezentace lesa v barokní literatuře. Ta byla ochotná přijímat les jedině tehdy, byl-li místem kultivovaným, připodobněným zahradě – k této zušlechťující stylizaci patřilo právě i zmenšení proporcí, miniaturizace, která činila místo příjemným prostorem. (Malura 2012, s. 73)

tj. locus amoenus, jehož součástí byl kromě stromů, louky s květinami též pramen či potůček (Curtius 1998, s. 215). Ovšem přímé zapojení tohoto literárního toposu v poutní balneologii, jak upozorňuje Ivánek (2012, s. 95–96), je možno zpochybnit, neboť „popisy krajiny zde odpovídají reálné situaci a těžko je lze chápat jako bezprostřední převzetí literárních předobrazů".

V rámci zasazení lázní v lokální rovině byly často nabídnuty možnosti procházek a dalšího vyžití pro lázeňské hosty. Čapek zmiňuje procházky v přírodě: „Kdo by pak někam na špacír neb procházku pro ukrácení chvíle vyjíti chtěl, nacházejí se u svatého Mikuláše veselé pahrbky a doliny, v níchžto letního času slavičkové a všeliké ptactvo pěkně prozpěvuje, jako i nedaleko odtud veselé háječky..." (Čapek 1731, fol. 10v–11r). Čtenáři je navrhována také návštěva kostelů na Vraclavi nebo v Knířově, zámku v Zámrsku či města Litomyšle a Vysokého Mýta, kde „pěkný starodávný *gothico modo* ze samých *quadr*štuků vystavený vysoký a dlouhý nákladný chrám Páně, svatého Vavřince založení, jistě jinším *basilicam* podobný, u toho chrámu samou o sobě stojící jednu prostrannou a v 1720. roce o třetí díl vyvejšenou pěknou věž neb zvonici, v ni veliké k sobě dobře štemující dva zvony, jakých rovných v chrudimském kraji málo se vynajde." (Tamtéž, fol. 10v–11r) K návštěvě Vysokého Mýta, které bylo jeho rodným městem a zároveň majitelem vraclavských lázní, Čapek láká podrobným popisem jeho památek a zajímavostí, od čtvercového náměstí či gotického chrámu sv. Vavřince až po vinice ležící za městem.

Popis vnitřní lokální roviny lázeňské krajiny v textech zachycuje vzhled samotného areálu lázní. Tato rovina je většinou prezentována v souvislosti s historickým výkladem rozvoje lázní a jejich stavebního vývoje. Kaple u studánky sv. Mikuláše, která se takto podle svědků jmenovala od nepaměti, byla postavena z iniciativy vysokomýtského děkana poté, co se zde roku 1664 odehrálo zázračné uzdravení Jana Nečesaného. Čapek se nezmiňuje, na rozdíl od jiných textů (Částka 1739a) o jistém vraclavském faráři Mikulášovi, který se údajně omýváním zdejší vodou uzdravil již počátkem 17. století a nechal u studánky vystavět malou kapli (Royt 2002, s. 62). V roce 1685 započala z podnětu děkana Václava Raka přestavba kaple, která byla v roce 1688 slavnostně vysvěcena staroboleslavským proboštem Janem Alešem Čapkem. Na tuto slavnost, jak se píše, „přišlo jest s procesím mnoho množství lidu jak z města, tak z okolních vesnic", po svěcení Jan Aleš Čapek sloužil mši a do kaple sv. Mikuláše daroval kalich a ornáty. Na jeho náklady byly také

lidem rozdávány písně a devoční obrázky sv. Mikuláše. Kázání před kaplí měl děkan města Brandýsa nad Orlicí Jan Zelinka, přičemž se udála zvláštní věc, a sice, že „slavíček, na jistý ohnutý stromek nad hlavou kazatele se posadíce, přes celý to kázaní velmi pěkně spíval, aniž se hlasu kazatele a velkého zástupu okolo sedícího obával, nýbrž čim víc kazatel hlásal, tim silněj slavíček prospěvoval, byl jest ten smělý ptáček všem poslouchačům k nemalému podivení a nejaké *omen* neb znamení rozmnožení svatomikulašské pobožnosti“. (Čapek 1731, fol. 8v–9r)

Osamocená poutní místa obvykle spravovali poustevníci, také na Vraclavi byla roku 1692 děkanem Janem Náhlíkem zřízena poustevna s dřevěnou zvonicí s hodinami. Prvním poustevníkem byl Jiří Rambousek z řádu sv. Františka pocházející z Litomyšle. Poustevníci žili ve vraclavské Fráterce, jak se poustevně říkalo, až do zrušení pousteven císařským dekretem roku 1782 (Royt 2002, s. 64) – Čapek (1731, fol. 34v–35r) ovšem zmiňuje přestávku v letech 1701–1704, kdy poustevník nebyl „z pouhé nedbalosti“ přítomen. U kaple byla také zřízena jedna lázeň s kotlem, kde se voda ohřívala. Pro vysokou návštěvnost ovšem bylo brzy třeba lázně rozšířit, proto již roku 1711 byly zbudovány lázně větší „o šesti přihradách“ se třemi kotli na ohřívání vody. V roce 1709 byla také vystavěna hospoda s maštalí a hostinský dům.

Z dobrovolných příspěvků byl roku 1728 vystaven „pěkný a kunštovný na novou římskou modu“ chrám sv. Mikuláše. Základní kámen slavnostně položil hrabě Antonín Ignác z Bubna[178]. (Tamtéž, fol. 10r) Pražského stavitele a architekta Carla Antonia Canevaleho[179] povolala městská rada Vysokého Mýta již v roce 1721, plány, které vypracoval, byly předloženy k veřejnému nahlédnutí na vysokomýtském děkanství[180]. Vlastní stavbu prováděl v Chrudimi usazený stavitel Jiří Quardoni, který se ve svatomikulášských lázních sám léčil: „Téhož 1720. roku urozený pan Jíři *Quadro*ni, měštěnín královského krajského města Chrudímě a baumístr, vyznal jest v létu 1721 ... téhdáž když obrys na budoucí kostel svatého Mikůlaše (kterýžto již skutečně vystaven jest) poukázal, že majíce nohu otevřenou a bolavou, žádným spůsobem zahojen býti nemohl, až z Vídně do

[178] Více viz vysvětlivky 10r „Jeho Výsost hraběcí Milost pan Antonin z Bubna, pan na Žamberku a Jelení etc.“.

[179] Více viz vysvětlivky 10r „Karel Antonin *Canavalli*“.

[180] Městská fundace poutního kostela nebyla v barokních Čechách příliš častá (Royt 2002, s. 69).

Chrudímě jedouce u svatého Mikuláše se zastavil a tam lázně užíval a hle, co sobě vinšoval, to šťastně obdržel, neboť otok z nohy oplaskl a rána se zahojila." (Tamtéž, fol. 44v–45r) Budování základní stavby trvalo dva roky, v roce 1726 byl zřízen krov a vysokomýtským tesařem Matějem Podmelou dokončena konstrukce báně. Tři a půl roku následně probíhaly úpravy interiéru kostela. Kostel byl vysvěcen roku 1730 děkanem Františkem Scherzerem. O architektuře kostela a výzdobě interiéru pojednává více Royt (2002, s. 68–69) a Čarek (1946). Nový barokní chrám sv. Mikuláše je zachycen také na rytině Jana Hillera (obr. 1) doprovázející text, zde se však, jak upozorňuje Ivánek (2012, s. 92), do popředí dostává duchovní rozměr reprezentace krajiny na úkor reálného zachycení. Dominantní je postava světce jako patrona lázní a motiv z legendy – zobrazena je káď se třemi modlícími se dětmi, které světec údajně vzkřísil, když byly svým otcem zabity a nasolené uloženy do kádě, skutečná krajina je zachycena jen v náznaku (chrám leží v úzkém údolí) a kostel je vykreslen pouze schematicky. Zajímavé je zobrazení vraclavského kostela ležícího na kopci v pozadí.

3.2.2 Seznam uzdravených

Součástí textů poutní balneologie byly soupisy uzdravených, které byly žánrově blízké poutním knihám zázraků, tzv. Mirakelbücher – jednalo se o soupisy zázraků vedené na poutním místě, ovšem jako tiskem vydávané knihy měly posilovat propagaci a povědomost o daném místě mezi lidmi (Holubová 2006, s. 217). Pozornost, která se v textech věnuje zázrakům, se značně liší – někdy je uvedeno jen několik událostí, jimiž autor ilustruje léčivé účinky pramene, někdy se může počet uvedených uzdravení blížit tisíci, ovšem objevují se i díla, kde zcela chybí (např. *Hora Olivetská* Matěje Tannera). Uzdravení uvedená ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* tvoří poměrně rozsáhlou část textu, autor jich uvedl kolem 120.

Záznamy uzdravení jsou velmi věcné, což je dáno pravděpodobně již podobou, v níž byla vyléčení zapisována v anále vedeném v místě lázní poustevníkem: „13. augusti: Kateřina Dokonalka ze Šestic bolestí hlavy soužená uzdravená. 27. dito: Kateřina Šafránková z Šahova jsouc vnítřním pícháním trápená uzdravená jest." (Čapek 1731, fol. 29v) Uvedeno je obvykle datum uzdravení (většinou přesný den), jméno a případně titul uzdraveného, místo jeho původu a nemoc, jíž trpěl. Pouze několika případům vyléčení Čapek věnuje větší prostor,

a to zejména příběhu o zázračném znamení daném zchromlému nožíři Janu Nečesanému, které stálo na počátku širšího zájmu o svatomikulášskou studánku, a svému vlastnímu uzdravení v době, kdy byl studentem v Hradci Králové. V dalších obšírněji rozepsaných záznamech uzdravení je zvláště patrný důraz na zázračnost vyléčení: V roce 1720 nevidomý sirotek Lidmila ze vsi Stárkova, když zaslechla o vodě svatého Mikůláše, „tam se jest zaslíbila a od vesníce k vesníci vedená k svatému Mikůláši se dostala, kdežto celou svou náději k svatému Mikůláši majíce, lázeň sobě vyprosila“. Druhý den se při koupeli vroucně modlila a „v tom modlení maličko zezdřímouce, zdálo se ji, že nejaký pacholátko přes oči proutkem ji udeřilo, načež leknouce se procejtila a hle, mímo náděje již sebe na oči uzdravenou docela viděla“. Když ji šel lázeňský zkontrolovat, ona „již s pomocí Boží a svatého Mikůláše zase zrak nabyla”. (Tamtéž, fol. 41v–42r) Ilustrativní je také případ mlynáře z Javorníčka, který byl tak těžce nemocen, že jej museli do lázní dovézt „v prknách na voze”, u sv. Mikuláše užil jednu lázeň a cestou domů „hle, mímo všech nadějí ... když již ke mlejnu přijížděli, právě zazračně uzdravený sam z vozu slezl a domu šel”. (Tamtéž, fol. 37v–38r) Zůstává otázkou, jestli se určité zázraky pro jejich výjimečnost rozhodl podrobněji zaznamenat již poustevník vedoucí ve svatomikulášských lázních letopisní knihu, nebo zda je ve svém díle vyzdvihl až sám Čapek.

Zázraky bývaly v textech řazeny tematicky podle druhu uzdravení nebo chronologicky, text byl tedy členěn letopočty – takto je tomu ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce*. (Sládek 1994, s. 248) Nejstarší je vyléčení Jana Nečesaného v roce 1664, následně ve „vejtahu osob, kteří teplou vodou v lázni svatého Mikůláše uzdravení byli“ začíná uvádět uzdravení od roku 1689 a končí rokem 1729, přičemž chybí zázraky z let 1701–1704, kdy byl nepřítomen poustevník a do „kníhy svatomikulašské se ne*annotiro*valo“. (Čapek 1731, fol. 34v–35r)

Léčivé schopnosti svatomikulášských lázní byly využívány napříč společenskými vrstvami, v seznamu uzdravených nalezneme jak příslušníky vyšší šlechty, tak jedince z nejnižších sociálních tříd. Většina uzdravených přicházela do svatomikulášských lázní z relativně blízkého okolí, výjimku představuje například Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu, vyšehradský děkan, který „pro uzdravení svého těla schválně z Prahy do lázně přijel“ (Tamtéž, fol. 37r), či Leopold Plaumb z Brna (Tamtéž, fol. 41v).

Svědectví o uzdravení obvykle poskytovali vyléčení ústně poustevníkovi pobývajícímu v poustevně, ovšem některé významnější osoby sepisovaly svá písemná svědectví osobně či prostřednictvím písařů a doplnily je vlastním podpisem, případně pečetí. Řada takových svědectví je otištěna i ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce*. Existovaly i ženy – šlechtičny a měšťanky, které byly autorkami vlastních svědectví. (Holubová 2006, s. 217) Ovšem ke svědectvím žen jsou často přikládána svědectví jejich manželů potvrzující prohlášení ženy: „Toto *attestatum*, které moje manželka Alžběta Barbora s podpísem své vlastní ruky a s přitísknutím své přirozené pečeti přitomně vyhotovila, podobně pro lásku pravdy a vděčnosti tuto stvrzuji v zámku litomyšlském dne 19. *julii* roku 1718. *L. S.* Samuel Vencl Albrecht...“ (Čapek 1731, fol. 40v). Takto vzniklé dokumenty byly odeslány či doneseny na poutní místo.

Sepsaná osvědčení o uzdravení byla podle Holubové (2006, s. 217) jistou formou votivního daru. Fenomén votivních darů vycházel z představy barokního člověka, že ten, k němuž se s prosbou obracel, nebyl „duchem nekonečné dobroty, jenž pouze obdarovává své ctitele, aniž by od nich cokoli požadoval“ (Sládek 1994, s. 349). Uzdravení bylo vnímáno jako milost, která vyžadovala děkovný akt ze strany zachráněného. Dle Holubové (2006, s. 223) byl darovaný předmět nejen výrazem vděčnosti a upomínkou na obdrženou milost, ale též představoval jistou formu reprezentace votanta a vzhled daru symbolicky vypovídal o příčině darování. Vzhledem k rozrůzněnosti společenského postavení uzdravených a jejich onemocnění se můžeme v seznamu uzdravených svatomikulášskou vodou setkat se širokou škálou votivních darů. Mezi nejvýznamnější dary patřil například nový oltář a obraz od hraběte Františka Adama z Bubna a velké hodiny od Jana Aleše Čapka. Častými ex voty byly stříbrné napodobeniny lidských postav a zmenšeniny jednotlivých částí či orgánů lidského těla – ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* se setkáváme se stříbrným dítětem darovaným paní Eleonorou, manželkou Leopolda z Gimníchu, stříbrnýma nohama a stříbrným dítětem zavinutým v housce od Leopolda Mikůše, dále se mezi dary objevují stříbrné oči či stříbrné srdce. Na poutních místech byly také často zavěšovány atributy nemocí, nejběžněji berle, neboť na principu kontaktní magie se věřilo, že zástupné symboly mohou zprostředkovat přímluvou daného světce či Panny Marie splnění přání – takto „Kateřina, manželka Bartoloměje ze Zdáníc, majíce nohu nádchou prolezlou v třech nedělích u svatého Mikůláše uzdravená byla, na památku do kaple svatého

Mikuláše berly složila", nebo Jiří Vokoun „berle zdvíhl a do kouta mezi jiné berle jest na památku složil" (Čapek 1731, fol. 31v–32r). Zámožnější uzdravení darovali například obrazy či peníze, časté jsou též tabulky dosvědčující uzdravení, které se v kostele zavěšovaly, běžnými dary byly rovněž voskové předměty, zejména svíce. (Holubová 2006, s. 221–222) Votivní dary se staly terčem kritiky osvícenců a v rámci reforem Josefa II. bylo v Čechách nařízeno jejich odstranění, proto jsou dochované votivní tabulky a dary v našich zemích spíše vzácností (Royt 1999, s. 100).

3.2.3 Modlitby a duchovní písně

Za hlavními částmi poutní knihy, jež obvykle představovaly vylíčení historie poutního místa a seznam zázraků, bývaly přidávány popisy zvyklostí poutníků na poutním místě, pokyny pro poutníky nebo například návody na procházení poutním areálem, ovšem častěji byl text doprovázen modlitbami a duchovními písněmi. (Sládek 1994, s. 247–248) A právě „hodinky, letanie, modlitby a pobožné písně k svatému Mikůláši" tvoří podstatnou část *Starobylé zdrávohojitedlné studánky*. Zařazení hodinek, cyklu hymnických a modlitebních textů do celku poutní knihy je častým projevem žánrové hybridizace, jedná se o tzv. juxtapozici promluvových typů, u níž je typické, že jsou jednotlivé části přímo označeny žánrovým termínem. (Malura 2010, s. 107)

Modlitba jakožto duchovní aktivita je podle Malury (2015, s. 24) „nedějový text s duchovním tématem, v němž se dominantně realizují mluvní akty poděkování a prosby, vyznání víry a vin". Pro tuto promluvu je žánrově příznakový začátek (invokace) a konec (aklamace amen). Modlitba působí dojmem dialogické komunikace a zpravidla se jedná o text kratšího rozsahu. Modlitba může existovat jak samostatně, tak jako úsek textu, který je převážně jinak zaměřen (např. závěr hagiografického vyprávění, úvod k memoáru). (Tamtéž, s. 24–25)

Tradičně jsou rozlišovány modlitby osobní a kolektivní, jež jsou obvykle formulovány v první osobě plurálu, mají spíše ustálenou kompozici, uskutečňují se zejména při bohoslužebném shromáždění a vycházejí z mešního řádu. Osobní modlitby mají charakter sebevyslovení, soukromého rozhovoru s Bohem, vyznačují se spontánnější stylizací, mohou tematizovat různé životní situace. Individuálně stylizovaná modlitba bývá realizována v soukromí a obvykle je formulována v první osobě singuláru. Osobní modlitby byly otiskovány nejen v modlitebních

či rozjímavých knihách, ale mnohdy také jako dodatky ke kancionálům a jiným žánrově různorodým dílům. (Tamtéž, s. 26–27)

Modlitba není vázána na určitou formu, ale je univerzálním způsobem řeči, nalézáme ji tedy v podobě jak veršované, tak prozaické (Tamtéž, s. 25). Ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* se nachází celkem devět prozaických modliteb, z nichž šest směřuje ke sv. Mikuláši, dvě k Bohu a jedna k Panně Marii Knířovské. Vždy se jedná o prosebné modlitby, formulace jsou převážně obecné, žádá se o přímluvu u Boha za dosažení spásy, ochranu před pokušeními a nebezpečími, které hrozí duši. Dvě modlitby se vztahují konkrétně k situaci uzdravení pomocí léčivé vody: „Vypros, ó svatý Mikuláši, aby ta předsevzatá lázeň tvé požehnané vody k vinšovanému zdraví nám sloužila tak, abychom zdraví jsouce tim lépe Bohu všemohoucímu sloužiti, jeho chváliti a velebiti mohli, amen.“ „O Bože, kterýž vypouštíš potoky přes oudole, aby tekly mezi horami ... požehnati rač lázně této, aby její užívání nám zdraví skrze přímluvu svateho Mikuláše přineslo. Jenž jsi živ a králuješ na věky věkův, amen.“ (Čapek 1731, fol. 62r–62v) V textech modliteb ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* se setkáváme s formulací v první osobě singuláru i plurálu, přičemž singulár se vyskytuje čtyřikrát a plurál pětkrát.

Do textu je zařazena také jedna litanie, tj. veršovaná prosebná modlitba, v níž jedna osoba (zpravidla kněz) přednáší jednotlivé invokace a prosby, na které lid refrénovitě odpovídá krátkým zvoláním (Malura 2001, s. 29) – v našem případě „smilůj se nad námi“ (Tamtéž, fol. 55r–57v). Podobu prosebné modlitby, avšak bez závěrečného amen, mají také čtyři veršovaná „kratičká vzdechnutí k svatému Mikuláši“ (Čapek 1731, fol. 67v–68r), formulovány jsou v první osobě singuláru a žádá se v nich o pomoc sv. Mikuláše v nemoci a o přímluvu u Boha.

Specifickou skupinu básnických textů tvoří písně, které jsou, stejně jako antifony, zařazeny do cyklu hodinek, tj. pobožností, které připadaly na určité hodiny dne[181]. Tyto chvalozpěvné texty jsou označovány jako „hymna“ a nejběžněji mají podle Ivánka (2010, s. 131) strofické schéma 8a8a8b8b, ovšem ve *Starobylé*

[181] *Matutinum* – jitřní, o půlnoci; *Laudes* – chvály, před svítáním; *Prima* – po východu slunce, asi o šesté hodině; *Tertia* – v devět hodin dopoledne; *Sexta* – v poledne; *Nona* – ve tři hodiny odpoledne; *Vesperae* – před západem slunce; *Completorium* – po západu slunce. (Ottův slovník naučný 1891, s. 650)

zdrávohojitedlné studánce mají dvě hymny schéma 8a8b8a8b a šest 8a7b8a7b. Hymny zpravidla neobsahovaly refrén a mohly být do pobožností zapojeny bez nápěvů, jak je tomu i v našem případě, což může poukazovat na to, že nešlo o skutečně zpívané texty. (Tamtéž, s. 131)

Ivánek (2010), který se věnoval žánrové diferenciaci barokních písní o svatých, vyděluje několik typů písní. Jedním z nich jsou písně vyprávěcí, které líčí příběh života, skutky a smrt daného světce, obvykle mají větší rozsah, o světci vyprávějí ve třetí osobě singuláru a běžně do nich byly vkládány přímé řeči postav. Závěr u nich tvoří modlitba k Bohu či světci. Tomuto typu z písní otisknutých ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* jednoznačně odpovídá *Písnička poutnická o svatém Mikuláši biskupu, kterážto celý život téhož svatého v sobě obsahuje,* zpívaná na „obecní notu" (Čapek 1731, fol. 73r–78r). Má pro tento typ obvyklou jednoduchou veršovou strukturu sestávající ze čtyřverší 8a8a8b8b, celkem má 56 slok, z nichž poslední tři jsou prosebnou modlitbou k Ježíši Kristu. Svým názvem *Píseň historická o milostném obrazu a chrámu Páně blahoslavené Panny Marie* (Tamtéž, fol. 79r–80v) se k tomuto typu hlásí rovněž na závěr přidaná píseň o Panně Marii Knířovské. Ta skutečně pojednává o historii knířovského poutního místa a zázraku s ní spjatým, je poměrně rozsáhlá, ovšem je celá formulována ve druhé osobě singuláru, oslovuje se v ní Panna Maria – blíží se tak typu oslavně-epické písně (Ivánek 2010, s. 130–131). Poslední sloka má opět podobu modlitby.

Typu prosebných hymnů se blíží píseň s incipitem *Buď pozdravený, svatý Mikuláši*, jež má „svou již známou notu". Prosebné hymny se vyznačují blízkostí k modlitbě, jsou vlastně kolektivní modlitbou, sborově pronášeným vzýváním světce, prosbou o přímluvu a ochranu. (Tamtéž, s. 133) V naší písni má sv. Mikuláš svým ctitelům vyprosit zdraví, úrodu, má zahnat mor, hlad a války a „duši z těla jdoucí" přivést do radosti. (Čapek 1731, fol. 72v–73r)

Ivánek (2010, s. 140) upozorňuje na fakt, že mnoho barokních písní o svatých nelze jednoznačně přiřadit k žádnému z jím stanovených typů – jedním z nejčastějších případů žánrově nevyhraněných písní jsou písně poutnické, které představují jakousi „hybridní pozici popsaných pozic, v níž se mísí hned několik rovin charakteristických pro jednotlivé typy žánrového spektra" (Tamtéž, s. 140). V těchto písních se střídají polohy oslavné, prosebně-hymnické, modlitební apod., mohou se také prolínat promluvové subjekty i objekty, k nimž je řeč směřována – písně se mohou obracet ke světci, ale rovněž k člověku či skupině lidí, tento případ

je označován jako „druhý objekt“. (Tamtéž, s. 141–142) V *Hymnu aneb Písni* je nejdříve oslovován „druhý objekt“ – „Vesel se zem, plesej nebe, / vydávejte radost z sebe, / zvelebůjte Mikůláše...“ – poté se vypráví o světcově životě ve 3. osobě a poslední tři sloky představují modlitební závěr, sv. Mikuláš a sv. Trojice jsou žádáni o přímluvu za spásu. (Čapek 1731, fol. 58v–59r) Také například v *Písni o svatém Mikůlaši od pana Adama Michny z Otradovic v létu 1688 složené* je „druhý objekt“ vyzýván s uctívání sv. Mikuláše, poté je oslovován sám světec a následuje modlitební závěr směřovaný ke sv. Trojici. (Tamtéž, fol. 68r–69r)

U zmíněné písně s incipitem „Sem, sem vy čisté panenky“ je uvedeno autorství Adama Michny z Otradovic. Jde skutečně o Michnovu píseň, již je možné nalézt v jeho *Svatoroční muzice* jako 96. v pořadí (Michna z Otradovic 1999, s. 459–460). Ovšem datování do roku 1688 je chybné, neboť kancionál vyšel v Praze již roku 1661. Čapek převzal sedm slok písně, osmou, oslavnou sloku, má na rozdíl od Michny navíc. Lunga (1999, s. 214) si pokládá otázku, odkud byla píseň přebrána a proč je špatně datována. Druhotné přejímání Michnových písní v dalších kancionálech nebylo nijak výjimečné, Čapek tak píseň mohl znát jak ze *Svatoroční muziky*, tak z Holanova kancionálu[182] vydaného koncem 17. století. Je také možné, že píseň byla samostatně vytištěna při příležitosti svěcení kaple sv. Mikuláše roku 1688 a Čapek ji mohl mít k dispozici, ovšem nevěděl nic bližšího o Michnovi (čemuž napovídá i to, že Michnovo jméno je zkomoleno na „z Ostradovic“) a považoval ji za příležitostnou píseň ke svěcení, proto ji takto datoval. Zajímavé také je, že ve vydání Čapkova díla z roku 1722 je první sloka písně notovaná, kdežto ve vydání z roku 1731 již uvádí nápěv (zpívá se jako píseň *Prospěvujmež všickni nyní*). Píseň byla v podobě s osmi slokami otištěna také roku 1726 jako kramářský tisk a ocitla se i v kancionálu *Jádro pobožných písní* (1748) vydaném pro východočeské poutníky. Konkrétní doklad recepce této písně při poutích je poměrně výjimečný, neboť svědčí o povědomí o Michnovi jako autorovi nejen u Čapka, ale též u příjemců knihy – poutníků. (Lunga 1999, s. 214–216)

[182] Kancionál *Capella regia musicalis* Václava Karla Holana Rovenského vyšla roku 1694. (Lehár et al. 2011, s. 135)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo vytvořit edici díla *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* Vojtěcha Václava Čapka. Tento barokní tisk spadá do literární tvorby vážící se k poutním místům, jež patří do okruhu nábožensky vzdělavatelné literatury. Zároveň je toto dílo zástupcem tzv. poutní balneologie, speciálního typu tištěné poutní literatury, jež pojednávala o poutních místech s léčivou studánkou či pramenem. Ve východních Čechách se v první polovině 18. století rozvinula poměrně silná tradice tohoto typu poutních lokalit a spolu s ní i četná produkce děl poutní balneologie. Ačkoliv někteří badatelé tuto tvorbu reflektovali, nevznikla dosud moderní edice žádného díla z tohoto okruhu tvorby. Texty poutní balneologie sice nedosahují estetické úrovně „vysoké" literatury, ovšem tvořily nezanedbatelnou složku dobového žánrového spektra, a proto považujeme zprostředkování reprezentativního díla za přínosné.

Na základě odborné literatury a poznatků z praxe raně novověkých edic byly stanoveny ediční zásady uvedené v *Ediční poznámce*, jejichž cílem je zpřístupnit dnešnímu čtenáři text transkribovaný do novočeského pravopisného systému, ale zároveň uchovat zvukovou podobu a tvaroslovná specifika barokní češtiny. Pro lepší porozumění textu byly za edici umístěny *Komentáře a vysvětlivky*, doplňující a upřesňující některé dobové reálie či identitu v díle jmenovaných osob.

V teoretické části práce jsme dílo *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* zasadili do dobového historického a literárního kontextu. Zaměřili jsme se na obecný vývoj a význam poutí a poutnictví. Nastínili jsme vývoj tohoto fenoménu od středověku do raného novověku, zjistili jsme, že pro středověk byly typické dálkové pouti do lokalit, jako byl Řím, Svatá země či Santiago de Compostela. Ačkoli poutnictví v převážně reformačně laděných Čechách představovalo od 15. do 16. století spíše stagnující jev, tendence k zahušťování sítě poutních míst, jež je v západním křesťanstvu patrná od poloviny 14. století, se projevila i na našem území. Svého největšího rozkvětu dosáhlo poutnictví v pobělohorské době, kdy vznikla nebo byla obnovena řada poutních lokalit, a území Čech a Moravy tak bylo poseto desítkami poutních míst regionálního či lokálního významu. Do vývoje poutí v českých zemích zásadně zasáhly dekrety Josefa II., nových podnětů se však poutnictví dostalo v 19. století se vznikem nových kultů. Poutnictví, třebaže již v jiné podobě a s jinými významy, zůstává živým jevem dodnes.

Poutnictví sice bylo úzce spjato s rekatolizačními snahami pobělohorské doby, ale představili jsme jej také jako jev vymykající se vlivu církve, jako svébytný fenomén živený duchovními potřebami tehdejších lidí. Poutnictví barokní doby nebylo ovšem čistě náboženským jevem, ale shrnovalo v sobě řadu dalších významů – pouť znamenala pro mnohé lidi také sváteční společenskou a kulturní událost, byla jednou z nejběžnějších forem cestování a poznávání nových krajů. Nezajímavá není ani ekonomická stránka poutí, a to jak z hlediska poutníků, kteří na jarmarcích nakupovali nejrůznější předměty, tak z pozice vrchnosti těžící z přívalů návštěvníků poutních míst.

V kapitole věnující se poutní literatuře jsme se zabývali otázkou funkce a žánrového určení této tvorby. Účelem této produkce bylo zejména doložení oprávněnosti daného poutního místa a rozšíření jeho věhlasu, dosažení vysoké estetické úrovně proto nebylo hlavním cílem těchto děl. Produkce poutní literatury byla, co se žánrového určení týče, velmi rozmanitá, mnohdy ovšem byly texty různých žánrů sdružovány do makrostruktury poutní knihy, jež se tak vyznačovala žánrovým synkretismem.

V rámci literatury pojednávající o poutních místech je možné vydělit díla věnující se poutnímu místu s léčivou studánkou. Produkce tzv. poutní balneologie se poměrně silně rozvinula ve východních Čechách, kde při léčivých pramenech vznikla v první polovině 18. století řada lázní lokálního či regionálního dosahu. Tyto tisky byly vydávány jak v češtině, tak němčině, jejich autory byli univerzitně vzdělaní lékaři či krajští fyzikové, výjimečně měšťané jako Vojtěch Václav Čapek. Za účelem propagace daného místa autoři volili v textech různé strategie, ať už se jedná o popisy rozborů vody a látek v ní obsažených, začleňování seznamu uzdravených do knihy či prezentace lázeňské krajiny jako tzv. veselého místa.

Zaměřili jsme se také na tendence, jež poutní balneologii přibližují literatuře naukové. Ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* jsou stále zdůrazňovány důležité atributy poutních míst (např. klade se důraz na patronát sv. Mikuláše nad místem, vyzdvihuje se starobylost pramene, počáteční zázračné znamení dané nožíři Janu Nečesanému je tradováno ústně), ovšem v některých dílech poutní balneologie se již uzdravení, resp. neuzdravení neprezentuje jako boží vůle, ale vysvětluje se z lékařského hlediska. Seznamy uzdravených proto nepůsobí jako doklady zázraků, ale jako svědectví o vyléčení, může být také „zamlčen“ zázračný původ pramene a značný význam se přikládá rozboru vody a přítomnosti určitých látek v ní.

V kapitole věnované přímo textu *Starobylé zdrávohojitedlné studánky* jsme se zaměřili na osobu autora Vojtěcha Václava Čapka, jeho původ, vzdělání i motivy k napsání spisu o svatomikulášských lázních – Čapek byl sám svatomikulášskou vodou vyléčen ze zimnice, jíž trpěl v době svých studií, zároveň byl později radním města Vysokého Mýta, v jehož zájmu jakožto majitele Vraclavi byla propagace lázní. Jeho dílo vyšlo dvakrát v češtině, nejprve roku 1722 a poté v roce 1731 rozšířená verze, v němčině vyšel spis roku 1726.

Na základě prvních kapitol *Starobylé zdrávohojitedlné studánky* pojednávajících o vzniku, umístění a vývoji svatomikulášských lázní jsme se věnovali způsobu, jakým je v díle reprezentována lázeňská krajina. Při situování poutního místa v prostoru jsme se nejdříve setkali se zasazením do chrudimského kraje, zdůrazněna byla příslušnost pozemků, na nichž se lázně nacházejí, k městu Vysokému Mýtu. Větší pozornost je věnována lokální rovině – prostředí, kde jsou lázně situovány, je líčeno jako tzv. veselé místo.

Žánrový synkretismus byl pro poutní literaturu charakteristický, ve *Starobylé zdrávohojitedlné studánce* jsme se setkali s žánrovou hybridizací, tedy s typem označovaným Janem Malurou (2010) jako juxtapozice žánrových typů. Po kapitolách o původu lázní, léčivých účincích vody a pokynech k uživatelům lázní následuje soupis uzdravených, žánrově blízký poutním knihám zázraků, tzv. Mirakelbücher. V Čapkově textu je svědectvím uzdravených věnovaná značná pozornost, záznamy jsou obvykle věcné, což může být způsobeno tím, že autor zápisy o uzdraveních přebíral v této podobě již z knihy vedené v místě poutníkem. Podrobněji je popsáno první uzdravení Jana Nečesaného, Čapkovo vlastní vyléčení a ty případy, kde je zvláště patrná „zázračnost“ uzdravení. Ze svědectví uzdravených vyplývá, že lázně navštěvovali lidé ze všech sociálních vrstev a věhlas svatomikulášských lázní byla spíše regionálního charakteru.

Projevem žánrové hybridizace v díle *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* je rovněž zařazení modliteb a duchovních písní za vlastním pojednání o svatomikulášských lázních. Do této části díla bylo zařazeno celkem devět prozaických prosebných modliteb, jež se obracejí ke sv. Mikuláši, Bohu či Panně Marii Knířovské, dvě z nich se vztahují ke konkrétní situaci uzdravení pomocí léčivé vody. Veršované modlitby v díle zastupuje jedna litanie a čtyři veršovaná „vzdechnutí“ ke svatému Mikuláši, jimž ovšem chybí závěrečné amen, což podle Malurovy definice (2015) problematizuje jejich zařazení k modlitbě. Dále se

s veršovanou modlitbou setkáváme v duchovních písních v podobě modlitebního závěru.

Žánrovým určením písní o svatých se zabýval Jakub Ivánek (2010) a na základě jím vytvořených typů jsme se pokusili specifikovat písně zařazené do *Starobylé zdrávohojitedlné studánky*. Zvláštní skupinu básnických textů tvoří písně označované jako hymny, jež jsou zařazené do cyklu hodinek. Jedná se o chvalozpěvné texty s poměrně jednoduchým strofickým schématem a neobsahující refrén. S typem písně vyprávěcí se setkáváme v případě *Písničky poutnické o svatém Mikuláši biskupu, kterážto celý život téhož svatého v sobě obsahuje* – píseň má větší rozsah, pojednává o světci ve třetí osobě singuláru, vkládá do textu přímou řeč, má jednoduchou veršovou strukturu a modlitební závěr. Na pomezí tohoto typu je též *Píseň historická o milostném obrazu a chrámu Páně blahoslavené Panny Marie*, která je ovšem formulována ve druhé osobě singuláru, což ji přibližuje typu oslavně-epické písně. K typu prosebných hymnů je možno zařadit píseň *Buď pozdravený, svatý Mikuláši*. Řada písní se ovšem jednoznačnému žánrovému zařazení vzpírá, často se v nich střídají polohy oslavné, prosebné, modlitební a další, prolínají se promluvové subjekty i objekty, k nimž je řeč směřována. Tato žánrová nevyhraněnost je pro poutnické písně typická.

Na písni s incipitem *Sem, sem vy čisté panenky* autora Adama Michny z Otradovic byl ukázán konkrétní doklad recepce dané písně a povědomí o autorství Michny jak u autora Vojtěcha Václava Čapka, tak u recipientů jeho díla.

ANOTACE

Příjmení a jméno autorky:	Ročková Markéta
Název katedry a fakulty:	Katedra bohemistiky Filozofické fakulty, Univerzita Palackého v Olomouci
Název diplomové práce:	Starobylá zdrávohojitedlná studánka Vojtěcha Václava Čapka
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.
Počet znaků:	298364
Počet příloh:	0
Počet titulů použité literatury:	119

Klíčová slova: Starobylá zdrávohojitedlná studánka, Vojtěch Václav Čapek, Vraclav, lázně sv. Mikuláše, sv. Mikuláš, barokní pouť, nábožensky vzdělavatelná literatura, poutní literatura, poutní balneologie, žánrová hybridizace, seznam uzdravených, modlitba, duchovní píseň

Resumé

Cílem práce je zpřístupnit čtenáři v podobě moderní edice barokní tisk *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* jakožto reprezentanta poutní balneologie. Základem ediční úpravy je přepis do novočeského pravopisného systému při zachování zvukové podoby jazyka a jeho tvaroslovných zvláštností. V teoretické studii je dílo zařazeno do literárněhistorického kontextu, je nastíněn vývoj poutnictví v českých zemích a je upozorněno na mnohovrstevnatost fenoménu poutí. Dále práce pojednává o žánrových a funkčních specifikách poutní literatury a o dílech poutní balneologie. Je představena osobnost autora V. V. Čapka a vydání jeho děl o lázních sv. Mikuláše, práce si všímá způsobu reprezentace lázeňské krajiny v editovaném textu jako prostředku propagace poutního místa, z hlediska žánrové hybridizace se věnuje seznamu uzdravených a modlitbám a duchovním písním obsaženým v díle.

Summary

In our thesis, we intent to make the baroque print *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* available for readers in the form of modern edition, because of the text

being a representative work of the co-called pilgrimage balneology. The basis of editorial modifications is the transcription to the modern czech spelling system while maintaining a phonetic and morphologic specifics of contemporary language. The theoretical study outlines the development of pilgrimage in the Czech lands and points out the complexity of the phenomenon of pilgrimage. Then the thesis discusses the genre and functional specifics of the pilgrimage literature and introduces the works of pilgrimage balneology, characterized by their resemblance to the didactic literature. The author of the print, V. V. Čapek, and his literary pieces about st. Nicholas spa are introduced as well. The thesis is also focusing on the representation of the spa landscape in the edited text as an instrument of the propagation of the place. In the terms of the co-called genre hybridization the list of healed people and prayers and spiritual songs contained in the text are analyzed.

SEZNAM LITERATURY

BOČKOVÁ, Alena. 2015. *Historia S. Joannis Nepomuceni: Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého: aneb Podoby barokního překladu*. Praha: Scriptorium. 538 s. ISBN 978-80-88013-18-1.

BOČKOVÁ, Hana. 2009. *Knihy nábožné a prosté: k nábožensky vzdělávací slovesné tvorbě doby barokní*. Brno: Matice moravská. 256 s. ISBN 978-80-86488-58-5.

BRÜCKNER, Wolfgang. 2013. Teze k literární struktuře takzvaně náboženskyvzdělavatelného. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*, Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, roč. 61, č. 6, s. 910–918. ISSN 0009-0468.

BUBEN, Milan. 1999. *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a reálie*. Praha: Libri. 459 s. ISBN 80-85983-68-0.

BUCHAROVIČ, Stanislav a Stanislav WIESER. 2001. *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri. 456 s. ISBN 80-7277-048-9.

CIOFFARI, Gerardo. 2012. *Svatý Mikuláš: mistr v obdarování*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma. 119 s. ISBN 978-80-7412-120-3.

CURTIUS, Ernst Robert. 1998. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda. 738 s. ISBN 80-86138-07-0.

ČAREK, Jiří. 1946. *Sv. Mikuláš pod Vraclaví*. Praha: Vyšehrad. 12 s., [8] s. obr. příl.

DAŇHELKA, Jiří. 1985. Směrnice pro vydávání starších českých textů. In: *Husitský Tábor*, Tábor: Husitské muzeum v Táboře, 8, s. 285–301. ISSN 0231-6080.

HALADA, Jan. 1992. *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Nakladatelství Akropolis. 197 s. ISBN 80-901020-3-4.

HALADA, Jan. 1993. *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. II*. Praha: Nakladatelství Akropolis. 189 s. ISBN 80-85770-04-0.

HOLUBOVÁ, Markéta. 1997. Svatohorské poutě: Die Wallfahrten zum Heiligberg. In: *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, s. 315–322. ISBN 80-7044-136-4.

HOLUBOVÁ, Markéta. 2006. Obraz smrti v barokních knihách zázraků. In: *„Vita morsque et librorum historia“: k výzkumu zámeských, měšťanských a církevních knihoven*. Editor Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 215–226. ISBN: 80-7040-846-4.

HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. 1980. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 962 s.

HRDINA, Jan. 2010. Čeští a moravští poutníci v Říši v pozdním středověku. In: *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Editor Jiří MIHOLA. Brno: Moravské zemské muzeum, s. 11–30. ISBN 978-80-7028-359-2.

IVÁNEK, Jakub. 2010. Genologická analýza českých barokních písní o svatých. In: *Žánrové aspekty starší literatury*. Editor Jan MALURA. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, s. 121–147. ISBN 978-80-7368-854-7.

IVÁNEK, Jakub. 2012. Reprezentace lázeňské krajiny v literatuře raného novověku. In: *Krajina. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Editor Jan MALURA, editor Martin TOMÁŠEK. Ostrava: Filozofická fakuta Ostravské univerzity v Ostravě, s. 86–110. ISBN 978-80-7464-176-3.

JANEČKOVÁ, Marie. 2009. *K jazyku českého baroka. Hláskosloví, pravopis a tisk, označování kvantity*. Praha: ARSCI. 190 s. ISBN 978-80-7240-003-8.

JIREČEK, Hermenegild. 1884. *Královské věnné město Vysoké Mýto*. Vysoké Mýto: obec. 136 s.

JIREČEK, Josef. 1875. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovnika životopisného a knihoslovného. Svazek I., A-L*. V Praze: Nákladem B. Tempského. 489 s.

JIREČEK, Josef. 1876. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovnika životopisného a knihoslovného. Svazek II, M-Ž*. V Praze: Nákladem B. Tempského. 392 s.

JOHANIDES, Josef. 1973. *Staré královéhradecké tisky*. Hradec Králové: Kruh. 358 s.

Judaismus, křesťanství, islám. 2003. Editor Helena PAVLICOVÁ, editor Břetislav HORYNA. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.

JUST, Jiří. 2011. Jazykové zásady edice. In: *Kněžská korespondence Jednoty bratrské v českých diecézích z let 1610–1618: hned jsem k Vám dnes naschvalí poslíka svého vypravil*. Editor Jiří JUST. Praha: Scriptorium, s. 55–62. ISBN 978-80-87271-32-2.

JUŘÍK, Pavel. 2014. *Encyklopedie šlechtických rodů*. Praha: Knižní klub. 464 s. Universum. ISBN 978-80-242-4573-7.

KALISTA, Zdeněk. 2001. *Česká barokní pouť: k religiozitě českého lidu v době barokní*. Žďár nad Sázavou: Cisterciana Sarensis. 287 s. ISBN 80-238-6883-7.

KOSEK, Pavel. 1999. Transkripční poznámka. In: BOŽAN, Jan Josef. *Slaviček rájský*. Editor Jan MALURA, editor Pavel KOSEK. Brno: Host, s. 312–318. ISBN 80-7042-528-8.

KOSEK, Pavel. 2001. Transkripční poznámka. In: TANNER, Matěj. *Hora Olivetská*. Editor Jan MALURA, editor Pavel KOSEK. Brno: Host, s. 181–189. ISBN 80-7042-594-6.

KŘÍŽEK, Vladimír. 2002. *Obrazy z dějin lázeňství*. Praha: Libri. 263 s. ISBN 80-7277-092-6.

Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: http://madla.ujc.cas.cz/.

LEHÁR, Jan et al. 2008. *Česká literatura od počátku k dnešku*. 2., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 1082 s. ISBN 978-80-7106-96-38.

LOUTHAN, Howard. 2011. *Obracení Čech na víru: aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha: Rybka. 382 s. ISBN 978-80-87067-07-9.

LUNGA, Radek. 1999. Východní Čechy jako barokní balneologický ráj. In: *Východočeská duchovní a slovesná kulutra v 18. století: sborník příspěvků ze sympozia konaného 27.–29.5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou.* Boskovice: Albert, s. 207–222. ISBN 80-85834-75-8.

MACKOVÁ, Marie. 2010. Středoevropské poutnictví v 19. století. In: *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Editor Jiří MIHOLA. Brno: Moravské zemské muzeum, s. 175–180. ISBN 978-80-7028-359-2.

MALURA, Jan. 2001. Hora Olivetská Matěje Tannera a kultura poutních míst v baroku. In: TANNER, Matěj. *Hora Olivetská*. Editor Jan MALURA, editor Pavel KOSEK. Brno: Host, s. 5–34. ISBN 80-7042-594-6.

MALURA, Jan. 2010. Žánrová hybridizace v české literatuře 16. a 17. století. In: *Žánrové aspekty starší literatury*. Editor Jan MALURA. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, s. 99–120. ISBN 978-80-7368-854-7.

MALURA, Jan. 2012. Literární reprezentace krajiny v raném novověku. Les – zahrada – hora. In: *Krajina. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Editor Jan MALURA, editor Martin TOMÁŠEK. Ostrava: Filozofická fakuta Ostravské univerzity v Ostravě, s. 69–85. ISBN 978-80-7464-176-3.

MALURA, Jan. 2013. Wolfgang Brückner a náboženskyvzdělavatelná literatura raného novověku. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*, Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, , roč. 61, č. 6, s. 901–909. ISSN 0009-0468.

MALURA, Jan. 2015. *Meditace a modlitba v literatuře raného novověku*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 278 s. ISBN 978-80-7464-698-0.

Malý Ottův slovník naučný dvoudílný: příruční kniha obecných vědomostí. *Díl II, A-K*. 1905. Editor František Adolf ŠUBERT. Praha: J. Otto. 1257 s.

Malý Ottův slovník naučný dvoudílný: příruční kniha obecných vědomostí. *Díl II, L-Ž*. 1906. Editor František Adolf ŠUBERT. Praha: J. Otto. 1208 s.

Malý svět jest člověk, aneb, Výbor z české barokní prózy. 1995. Editor Miloš SLÁDEK. Jinočany: H&H. 255 s. ISBN 80-85787-84-9.

MAŠEK, Petr. 2008. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. *Díl I, A-M*. Praha: Argo. 688 s. ISBN 978-80-257-0027-3.

MAŠEK, Petr. 2010. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. *Díl II, N-Ž*. Praha: Argo. 664 s. ISBN 978-80-257-0294-9.

Městské muzeum Skuteč, (2017). Faráři působící ve skutečské farnosti [online]. [Cit. 13.2.2017]. Dostupné z: http://muzeum.skutec.cz/wpcontent/uploads/farari_dekane.pdf.

Městské muzeum Skuteč, (2017). Památky města Skutče [online]. [Cit. 13.2.2017]. Dostupné z: http://muzeum.skutec.cz/pamatky-mesta-skutce/.

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam Václav. 1999. *Básnické dílo: texty písní 1647–1661*. Editor Mirek ČEJKA. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 718 s. ISBN 80-7106-329-0.

MIKULEC, Jiří. 2013. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada. 394 s. ISBN 978-80-247-3698-3.

NOVOTNÝ, Adolf. 1992. *Biblický slovník. Sv. 1, A-P*. 3. vyd. Praha: Kalich. 769 s. ISBN 80-7017-527-1.

NOVOTNÝ, Lubomír. 2014. Jan František Löw z Erlsfeldu – lékař barokní doby. In: *Bibliotheca Antiqua 2014, sborník z 23. konference, 5.–6. listopadu 2014*, V Olomouci: Vědecká knihovna, s. 63–71. ISBN 978-80-7053-306-2.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. První díl, A-Alpy. 1888. Praha: J. Otto. 970 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Druhý díl, Alqueire-Ažušak. 1889. Praha: J. Otto. 1141 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Třetí díl, B-Bianchi. 1890. Praha: J. Otto. 946 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Čtvrtý díl, Bianchi-Giovini-Bžunda. 1891. Praha: J. Otto. 1026 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Sedmý díl, Dánsko-Dřevec. 1893. Praha: J. Otto. 957 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Osmý díl, Dřevěné stavby-Falšování. 1894. Praha: J. Otto. 1039 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Jedenáctý díl, Hédypathie-Hýždě. 1897a . Praha: J. Otto. 1066 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvanáctý díl, Ch-Sv. Jan. 1897b. Praha: J. Otto. 1072 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Třináctý díl, Jana-Kartas. 1898. Praha: J. Otto. 1113 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Čtrnáctý díl, Kartel-Kraj. 1899. Praha: J. Otto. 1066 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Šestnáctý díl, Líh-Media. 1900. Praha: J. Otto. 1058 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Sedmnáctý díl, Median-Navarrete. 1901. Praha: J. Otto. 1078 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Osmnáctý díl, Navary-Oživnutí. 1902. Praha: J. Otto. 1026 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Devatenáctý díl, P-Pohoř. 1902. Praha: J. Otto. 1051 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýprvý díl, R(Ř)-Rozkoš. 1904. Praha: J. Otto. 1072 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýčtvrtý díl, Staroženské-Šyl. 1906. Praha: J. Otto. 901 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýšestý díl, U-Vusín. 1907. Praha: J. Otto. 1077 s.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýsedmý díl, Vůz-Žyźkowski. 1908. Praha: J. Otto. 902 s.

PANOCH, Pavel. 2009. Chrudimský Kristus a zázračné souřadnice jeho barokní legendy. *Theatrum historiae*, Pardubice: Ústav historických věd, Univerzita Pardubice, 5, s. 39–62. ISSN 1802-2502.

PROFOUS, Antonín. 1947. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I, A-H*. V Praze: Česká akademie věd a umění. 726 s.

PROFOUS, Antonín. 1949. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II, CH-L*. V Praze: Česká akademie věd a umění. 705 s.

PROFOUS, Antonín. 1951. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, M-Ř*. Praha: Česká akademie věd a umění. 629 s.

PROFOUS, Antonín a Jan SVOBODA. 1957. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV, S-Ž*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 864 s.

Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: http://psjc.ujc.cas.cz/.

RATAJOVÁ, Jana a Lucie STORCHOVÁ. 2008. Ediční poznámka. In: *Nádoby mdlé, hlavy nemající?: diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného nvověku*. Editor Jana RATAJOVÁ, editor Lucie STORCHOVÁ. Praha: Scriptorium, s. 384–397. ISBN 978-80-86197-95-1.

ROYT, Jan. 1992. Křesťanská pouť po barokních Čechách. *Český lid: národopisný časopis*, Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, roč. 79, č. 4, s. 323–339. ISSN 0009-0794.

ROYT, Jan. 1997. Poutě a poutní místa v Čechách: Die Wallfahrten und Wallfahrtorte in Böhmen. In: *Cesty a cestování v životě společnosti: Reisen im Leben der Gesellschaft: sborník příspěvků z konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, s. 309–314. ISBN 80-7044-136-4.

ROYT, Jan. 1999. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Karolinum. 362 s. ISBN 80-7184-662-7.

ROYT, Jan. 2002. Kostel sv. Mikuláše na Vraclavi. In: *Vraclav – genius jednoho místa*. *Příspěvky ze sympozia konaného na Vraclavi dne 11. října 2001*. Editor Věra SEKOTOVÁ, editor Martin SVATOŠ, editor Michal SVATOŠ. Vysoké Mýto: Okresní muzeum, s. 52–61. ISBN 80-238-9692-X.

ROYT, Jan. 2011. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. 479 s. ISBN 978-80-246-1691-9.

SEDLÁČEK, August. 1995. *Hrady, zámky a trvze království českého. Díl 1.*, 3. vyd. v Argu. Praha: Argo. 259 s. ISBN 80-85794-05-5.

SEDLÁČEK, August. 1996a. *Hrady, zámky a trvze království českého. Díl 1I.*, 3. vyd. v Argu. Praha: Argo. 282 s. ISBN 80-85794-12-8.

SEDLÁČEK, August. 1996b. *Hrady, zámky a trvze království českého. Díl 8.*, 3. vyd. v Argu. Praha: Argo. 318 s. ISBN 80-7203-014-0.

SEKOTOVÁ, Věra. 2002. Barokní pouti. Knířov, Vraclav, Králíky. In: *Vraclav – genius jednoho místa*. *Příspěvky ze sympozia konaného na Vraclavi dne 11. října 2001*. Editor Věra SEKOTOVÁ, editor Martin SVATOŠ, editor Michal SVATOŠ. Vysoké Mýto: Okresní muzeum, s. 52–61. ISBN 80-238-9692-X.

SLÁDEK, Miloš. 1994. Zázračná uzdravení a „dobrotivá vzhlédnutí" v literatuře českého baroka. In: WOLFOVÁ, Eva. *Česká literatura doby baroka: sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století*. Praha: Památník národního písemnictví, s. 247–257. ISBN 80-85085-12-7.

SLÁDEK, Miloš. 1995. Já, ničemný člověk, jdu k domu a příbytku tvému: Poutní místa v literatuře českého baroka. In: *Malý svět jest člověk, aneb, Výbor z české barokní prózy*. Editor Miloš SLÁDEK. Jinočany: H&H, s. 88–95. ISBN 80-85787-84-9.

SLAVÍK, Bedřich. 1848. Doslov vydavatele. In: JORDÁN Z KLAUZNBURKU, Tomáš. *Kniha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských*. Editor Bedřich SLAVÍK. Olomouc: Obchodní a živnostenská komora v Olomouci, s. 97–106.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: http://ssjc.ujc.cas.cz/.

SOMMER, Petr, Pavel VLČEK a Dušan FOLTÝN. 1997. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri. 782 s. ISBN 80-85983-17-6.

STEINER, Martin. 1999. *Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*. *Listy filologické*, Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR, 122, s. 232–240. ISSN 0024-4457.

SVATOŠ, Martin. 2002. Čest a sláva vysokomejtská. Texty o léčivé studánce sv. Mikuláše na Vraclavi ze 17. a 18. století. In: *Vraclav – genius jednoho místa*. *Příspěvky ze sympozia konaného na Vraclavi dne 11. října 2001*. Editor Věra SEKOTOVÁ, editor Martin SVATOŠ, editor Michal SVATOŠ. Vysoké Mýto: Okresní muzeum, s. 72–99. ISBN 80-238-9692-X.

SVOBODA, Jan a Vladimír ŠMILAUER. 1960. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl V, Dodatky k dílu Antonína Profouse*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 673 s.

SVOBODA, Ludvík et al. 1974. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia. 741 s.

VINTR, Josef. 1998. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, Praha: Ústav pro klasické studia AV ČR, 121, s. 341–346. ISSN 0024-4457.

Vokabulář webový [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: http://vokabular.ujc.cas.cz/.

Wikipedia, Die freie Enzyklopädie, (2017). Johannes Coler [online]. [Cit. 11.2.2017]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_Coler.

Wikipedia, Die freie Enzyklopädie, (2017). Hausväterliteratur [online]. [Cit. 11.2.2017]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Hausväterliteratur.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

BALBÍN, Bohuslav. 1986. *Krásy a bohatství České země. Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*. Editor Helena BUSINSKÁ. Praha: Panorama. 352 s.

BALBÍN, Bohuslav. 2010. *Tuřanská Madona neboli Historie původu a zázraků veliké matky Boha i lidí Marie, jejíž ctihodná socha, nalezená v trní blízko Brna, označená nebeským světlem, je velkými zástupy lidí uctívána, nyní poprvé důst. p. Bohuslavem Balbínem z Tovaryšstva Ježíšova sepsaná léta 1658 s povolením představených*. Přeložil Zdeněk DRŠTKA. Brno: Facta Medica. 260 s. ISBN 978-80-904260-8-5.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (Včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 3. přeprac. vyd., v ČSB 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1993. 283 s. ISBN 80-90088-18-X.

ČÁSTKA ZE ŠTERNŠTEJNA, Ferdinand Josef. 1736. *Kurtze Beschreibung deß heylsamben Swatoniowitzer oder Schwadowitzer-Bads*. Strahovská knihovna, sign. CR IV 127. Hradec Králové: Václav Jan Tybély.

ČÁSTKA ZE ŠTERNŠTEJNA, Ferdinand Josef. 1739a. *Čest a sláva vysokomejtská z rozhlášené studně vyprejštěná, to jest: Krátká zpráva a vejpis rozhlášené starožitné s. Mikuláše lázně na gruntech král. věnnýho města vysokého Mejta v Království českém kraji Chrudímském se nacházející*. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. ST 232. Hradec Králové: Václav Jan Tybély. 128 s.

ČÁSTKA ZE ŠTERNŠTEJNA, Ferdinand Josef. 1739b. *Beschreibung Deß Berühmten uralten S. Nicolai Baads, Unweit der Kayser-und Königlichen Leibgedings-Stadt Hohen Mauth im Chrudimer Creyß in Königreich Beheimb*. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. CB 24. Hradec Králové: Václav Jan Tybély. 110 s.

ČAPEK, Vojtěch Václav. 1722. *Fons aquae viate, to jest Starobylá a zdrávohojiteldná studnice svatého Mikuláše*. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. II. 423 ST 32. Hradec Králové: Václav Jan Tybély. 107 s.

ČAPEK, Vojtěch Václav. 1726. *Fons Aquae Vitae, das ist, Wasser deß uhralten und heylsamen Gesund-Brunnens S. Nicolai*. Národní knihovna České republiky, sign. 48 G 000023, Hradec Králové: Václav Jan Tybély. 115 s.

ČAPEK, Vojtěch Václav. 1731. *Starobylá zdrávohojiteldná studánka*. Vědecké knihovna v Olomouci, historické fondy, sign. 32.664. Litomyšl: [Jan Kamenický]. 80 fol.

FABRICIUS, Leopold. 1761. *Mravná naučení na všecky neděle*. Ragionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. ST 331. Praha: Žofie Kirchnerová. 282 s.

HATAŠ, Samuel Václav. 1672. *Scintilla Evangelica Super Festa totius Anni, Etiam Patronorum Regni Bohemiae Solennia, Lucens*. Moravská zemská knihovna, historické fondy, sign. ZK-0001.180. Praha: Jan Arnolt z Dobroslavína. 356 s.

Jádro pobožných písní z rozličných kancionálů od duchovní vrchnosti approbirovaných pro skrovnst a pohodlí pobožných poutníků a vlastenců českého jazyka vybraný a v jedno sebraný. 1748. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. 2652 ST 5. Litomyšl: Jan Kamenický. 435 s.

JORDÁN Z KLAUZNBURKU, Tomáš. 1848. *Kníha o vodách hojitedlných neb teplicech moravských*. Editor Bedřich SLAVÍK. Olomouc: Obchodní a živnostenská komora v Olomouci. 123 s.

KIRCHMAJER Z REJCHVIC, Karel Valentýn. 1696. *Starodávní Kukus studnice, nyní vnově vyzdvížený hradištský živí pramen*. Národní knihovna České republiky, sign. 54 G 3060. Praha: Jiří Laboun. 91 s.

KIRCHMAJER Z REJCHVIC, Karel Valentýn. 1718. *Uralter Kukus-Brunn, Anjetzo Neu-erwekter Gradlitzer Brunn-Quell Dessen Ursprung, Gelegenheit, Alterthumb, heylsamen Mineralien, derer Würckung, Nutzbarckeit, und rechten Gebrauch*. Moravská zemská knihovna v Brně, historické fondy, sign. ST1-0160.079,B. Praha: Wolfgang Wickhart. 92 s.

LODGMANN DE AUEN, Melchior Wenzl. 1707. *Urssprung des Lebens Das ist: Beachtsambe und warhafftige Beschreibung der mineralischen Wassern in denem S. Joannis Bëdern Bey Reisengebürg des Königreich Böheimb in der König-Gratzer Creys von deren uralten Ursprung, Nutzbarkeit, und heilsamben Wurckungen,*

durch alte beständige und wahre Beweisung und Experientz. Moravská zemské knihovna v Brně, historické fondy, sign. ST1-0400.302. Praha: Jiří Laboun. 181 s.

PETRŽILKA, Václav Baltazar. 1733. *Krafft und Tugenden Deß Edlen und Heylsamben Chlumetzer-Baades unter dem Titul S. Joannis Nepomuceni*. Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. 53 G 57. Hradec Králové: Václav Jan Tybély. 51 s.

PETRŽILKA, Václav Baltazar. 1744. *Fons ruber aneb Červená studánka pod titulem Salvátora, jehož zázračný obraz v králov. krajským a věnným městě Chrudími s velkými milostmi se ctí*. Regionální muzeum v Chrudimi, sign. 14 D 38. Hradec Králové: Jan Kliment Tybély. 23 s.

TANNER, Matěj. 2001. *Hora Olivetská*. Editor Jan MALURA, editor Pavel KOSEK. Brno: Host. 223 s. ISBN 80-7042-594-6.

VEITH, Jan Adam. 1725. *Thermae Podolenses a novo resurgentes, beato Wenceslao votae. Oder das aus langen Schlaff der Vergessenheit ermunterte heylsame Podoler- oder s. Wenceslai Baad, in dem königl. Chrudimer Creyß, auff der Herrschafft Herschmann-Miestetz genannt*. Moravská zemská knihovna, historické fondy, sign. ST1-0175.239. Praha: Labounští dědicové. 58 s.

VEITH, Jan Adam. 1728. *Thermae Podolenses a novo resurgentes, beato Wenceslao votae aneb: Z dlouhého spaní zapomenutí vzbuzená zdravá podolská neb svatého Vácslava lázeň, v kralovském Chrudímském kraji na panství Heřmanův Městec nazvaném*. Strahovský klášter, sign. CR VI 99. Praha: Labounští dědicové. 49 s.

VORAGINE, Jacobus de. 2012. *Legenda aurea*. Vyd. 3. Přeložil Václav BAHNÍK, přeložil Irena ZACHOVÁ. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-237-8.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Sv. Mikuláš, biskup myrenský, patron lázní na Vraclavi. 8
Obrázek přetiskujeme z díla *Starobylá zdrávohojitedlná studánka* Vojtěcha Václava Čapka (1731, fol. 1r)